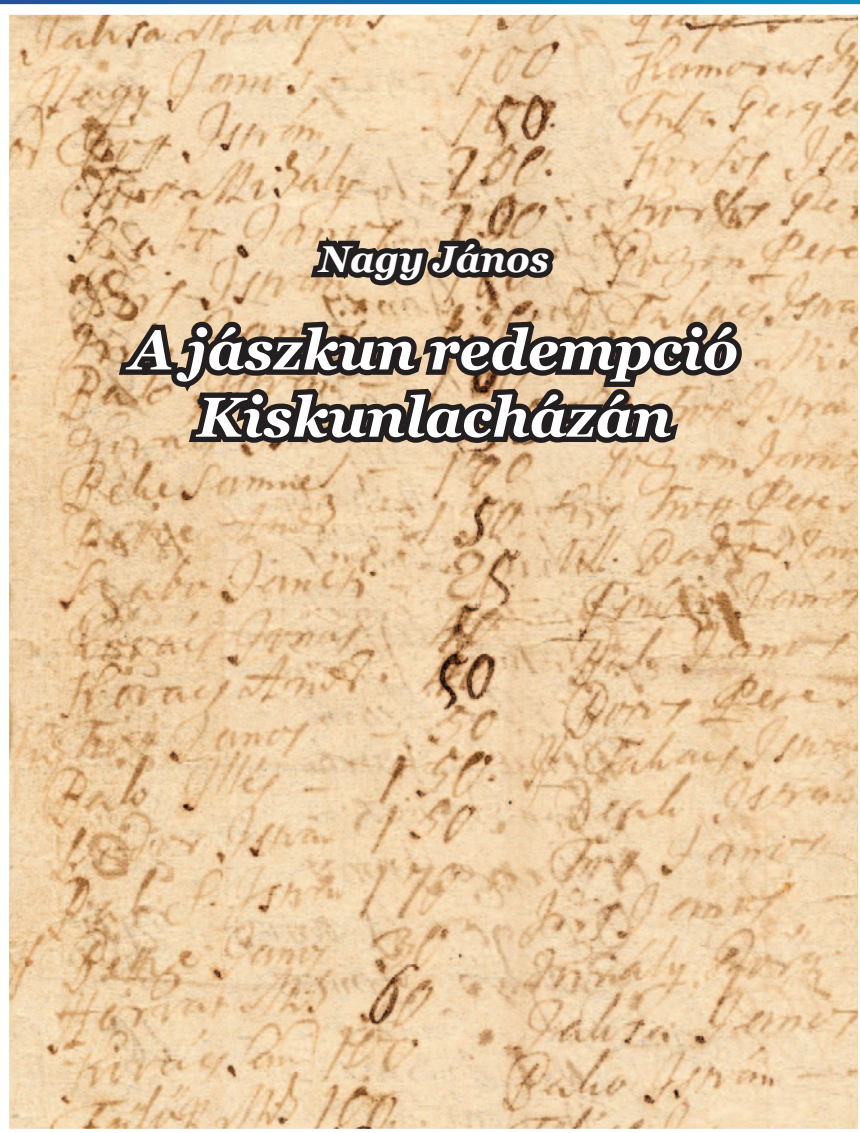

KISKUNLACHÁZA VÁROS – ÉRTÉKTÁRI FÜZETEK 6.

Kiadja: Kiskunlacháza Város Önkormányzata

Cím: 2340 Kiskunlacháza, Kossuth tér 1.

Telefon: 06 24 519 830

E-mail: pmhivatal@kiskunlachaza.hu

ISBN: 978-615-01-2772-9

Lektorálta: Dr. Bánkiné Molnár Erzsébet

Nyomda: West-Graph Kft.

KISKUNLACHÁZA VÁROS
ÉRTÉKTÁRI FÜZETEK 6.

Nagy János

**A jászkun redempció
Kiskunlacházán**

2022

Tartalom

I. Beköszöntő	5
II. Bevezetés	6
III. Természet- és gazdaságföldrajzi tényezők.....	8
IV. A török kor hagyatéka	13
V. A Jászkun Kerület eladatásának korszaka	15
VI. A redempció és közvetlen előzményei	19
VII. A társadalmi szerkezet jellemzői	28
VIII. Van-e a lacházi redempciónak mikrotörténete?	35
IX. A redemptus öntudat megnyilvánulásai Lacházán	40
X. Összegzés	46
XI. Függelék	
1. A redempciós váltságösszeg fizetésében részt vevő lacházi lakosok listája 1745/46-ból (forrásközlés)	49
2. A lacházi redemptusok társadalma 1752-ben (adattár)	59
XII. Források és szakirodalom	89
XIII. Képek	104

I. Beköszöntő

„Nincs oly hitvány könyv, amelyből az ember ne tanulhatna” – tartotta ifjabb Plinius. Ezzel a jámbor szándékkal adom közre jelen kiadványt, amely Kiskunlacháza múltjának egyik fontos, de mára elfelejtett korszakába kalauzolja az Olvasót. A latin redemptio szó visszavásárlást, megváltást, önmegváltást jelent. A Jászkunság – benne Lacháza – Mária Terézia királynő 1745. május 6-i oklevelének köszönhetően véglegesen megszabadult jobbágyi terheitől. Ezt a napot az Országgyűlés 2014-ben a jászkun redempció emléknapjává nyilvánította. E most megjelenő kiadvánnyal a lacházi társadalom fejlődését egészen a XX. század közepéig meghatározó eseménysorra, a jászkun redempcióra kívánok emlékeztetni.

Művem a mai lacháziaknak és peregieknek, továbbá a tudományos közönségnek egyaránt ajánlom. Legyen tanulságul őseink jövőbe és Istenbe vetett hitének, a szülőföldhöz való ragaszkodásának, a náluk nagyobb hatalmakkal is dacoló közösségi szabadságkeresésének és autonómia-törekvéseinek! Adjon igazodást a jelenben tévelygő és útkereső utódoknak! A tudomány művelőinek pedig nyújtson új szempontokat és adalékokat a Kiskunság helytörténete-, és nemzeti történelmünk alaposabb megismeréséhez!

E könyvnek is megvan a maga sorsa: magját eredetileg az Eötvös Collegium Történész Műhelye volt tagjaiból alakult Mika Sándor Egyesület egyik konferenciakötetében 2016-ban megjelent írás képezte. E tanulmány jelentősen kibővített és a forrásmelléklettel ellátott változatának kiadását Kiskunlacháza Város Értéktár Bizottsága és Kiskunlacháza Város Önkormányzata vállalta magára. Itt szeretnék köszönetet mondani Dr. Bánkiné Molnár Erzsébetnek kéziratom szakmai lektorálásáért és Kovácsné Nagy Máriának a nyelvi ellenőrzésért. Különösen hálás vagyok Fábíán József emeritus jászkun és kiskun kapitánynak, az Értéktár Bizottság elnökének, aki a kiadás ügyét felkarolta és ifjabb Arató Györgynek, a Mika Sándor Egyesület elnökének a szöveg kapcsán tett észrevételeiért.

Kiskunlacháza-Sasad, 2023. február.

Nagy János
történész-levéltáros

II. Bevezetés

Kiskunlacháza (a továbbiakban Lacháza) a redempció korszakában közigazgatásilag a Jászkun Kerülethez tartozott privilegizált községként, majd 1839-től mezővárosként. Lakói az 1745-ös ún. jászkun redempciótól fogva egyértelműen kiváltságolt szabad parasztok. A IV. Béla király idején, a tatárjárást megelőzően az országba érkező kunok és jászok autonómiája IV. László kun törvényeihez (1279) vezethető vissza. A középkorban katonáskodásra kötelezett, de földesúri adó- és katonai beszállásolás alól mentesített, saját választott tisztviselőiknek alárendelt nomád állattartó népcsoport a későbbiekben kereszténnyé és részben földművelővé vált. Megőrizték egykori életformájuk egyes elemeit, sajátos településformáit (szállások-, és székek), és igazgatási rendszerét (kapitányok) is.¹ A kunok főbírája 1486 óta véglegesen a nádor volt, adózási ügyekben 1541-ig feljebbvalójuk pedig a budai udvarbíró.² A kora újkorban az oszmán- török hódoltság szétzilálta a Jászkunság településrendszerét, megtépázta kiváltságait: népe állami (taksás) jobbágyként élte meg a török hódoltság végét. A Jászkunságot I. Lipót magyar király és német-római császár még 1702-ben örökjogon eladta a Német Lovagrendnek, amely aztán 1731-ben továbbadta azt a rokkant hazai katonaság ellátására alapított pesti Invalidus Háznak, illetve az azt kezelő udvari bizottságnak. A jászkunoknak 1745-ben sikerült megváltaniuk magukat a magánföldesúri terhek alól, és visszanyerték a szabad kerületi státuszukat. Ezt nevezték redempciónak vagy megváltkozásnak.

Írásom célja, hogy bemutassam egyfelől a jászkunsági redempció (önmegváltás) folyamatát Lacháza példáján a szűkebb értelemben vett 1745 és az 1770-es évek közötti időszakból.³ Másfelől a lacházi redempció történetét hosszabb időtávban, *longue dureé*ben is elhelyezem, amely a dolgot kereteit is adja: tárgyalom a természeti és gazdaságföldrajzi tényezőket, kitérek a társadalom specifikus tagolódására, végül kitekintést adok a redempció 18–19. századi utóéletéről, vagyis a jászkun mentalitás különböző megnyilvánulásairól.

A redempció hosszú távú társadalom- és mentalitásformáló hatása a közelmúltunkig kézzel fogható volt, amelyre a társadalomkutatók is felfigyeltek. Így például a népi mozgalomból induló, falukutató Erdei Ferenc is, aki az 1930-as években le-sújtó képet rajzolt a felső-kiskunsági települések társadalmáról: „*kiváltságos parasztok voltak... és sohasem gyakorolták saját paraszti életük alázatos hordozását. Rátartók, igényesek, kényelemszeretők, mint a halasi őslakosok... a szomszéd pusztabeli jámbor katolikus és jobbágyi alázatú falvak lakói keresztet vetve emlegetik ezeket az „istentelen és romlott úrhatnám kunokat”.*

Erdei megjegyzi, hogy mezőgazdaságuk elmaradt a virágzó kertkultúrát létrehozó Kecskemét, Nagykőrös vagy Jánoshalma parasztsága mögött. Gazdasági-társadalmi hátramaradásuk okát az etnikai és társadalmi elzárkózásukban jelölte meg.⁴ A kiskun gazdák számontartották az ősi kun helységeket és családokat, sőt a saját paraszti-úri mivoltukat is őrizték a mindenfajta jövevényekkel, így a zsellérekkel és a polgári elemekkel szemben. A szociológus szerint e helyek törzsökös népességének tudatában: *„egy tűrhető és kiváltságokkal járó múlt emléke élt tovább”*.⁵ A sajátos felső-kiskunsági helyi kultúra és mentalitás gyökereinek társadalom- és gazdaságtörténeti vonatkozásainak feltárása már több tanulmányt inspirált, amelynek kapcsán többen alaposabban érintették Lacháza történetét is. A teljesség igénye nélkül meg kell említenem Bagi Gábor, Bánkiné Molnár Erzsébet, Illyés Bálint, Novák László Ferenc vagy Téglás Gyula munkáit, amelyekre kiindulópontokként tekintettem.⁶

Könyvem első részében a település történetét hosszú távon is meghatározó természet- és gazdaságföldrajzi tényezőit vizsgálom. A második részben a lacházi redempció történeti előzményeit vázoló a török kiűzésétől a Duna-partról az ún. Új- Lacházára költözésig, külön kitérve a 18. század elején megváltozó anyagi és demográfiai viszonyokra is. Töreksem számba venni, hogy mekkora terhet kellett a községnek magára vállalnia a váltságösszeg lefizetéséhez, illetve hogy ezt milyen forrásokból tudta finanszírozni. Utalok arra is, hogy a redempció milyen gazdasági-társadalmi következményekkel járt Lacháza fejlődésére, miközben vázoló a település Jászkun Kerület többi helységéhez hasonló vagy attól éppen eltérő gazdasági-társadalmi szerkezetének jellegzetességeit. Nem célom a redempciót követő száz év társadalom-, és gazdaságtörténeti folyamatainak részletes feltárása, csupán ennek egy szeletét, a redemptus rétegek közösségen belüli súlyát és szerepét igyekszem vázolni. Végül a redempció utóéletéről adok egy rövid áttekintést: fellevenítem a redempció százéves évfordulójának tiszteletére rendezett helyi ünnepeket, illetve a jászkun öntudat néhány, a mindennapi életben is tetten érhető megnyilvánulását. Ez a vizsgálat szándékaim szerint rámutat majd arra, hogy a helyi társadalom történeti tudatára milyen hatást gyakorolt a jászkun redempció.

Tanulmányom forrásbázisát elsősorban Kiskunlacházának a Magyar Nemzeti Levéltár Pest Megyei Levéltárának őrizetében fennmaradt tanácsülési jegyzőkönyvei, tanácsi iratanyaga, illetve a Dunamelléki Református Egyházkerület Ráday Levéltárának egyházkerületi jegyzőkönyvei és a Ráday család egyházpolitikai jellegű levelezése adja. Ezen túl átnéztem a település felettes hatóságának, a Jászkun Kerületnek a Szolnokon őrzött iratanyagát. A kiskun kapitányok töredékesen fennmaradt jegyzőkönyveit a kiskunfélegyházi levéltárban kutathattam, amelyek

számos, lacházi vonatkozású peres ügyről adnak hírt a vizsgált időszakból. A redempció előtörténete szempontjából hasznos adalékokat nyújtott a korábbi földesúrnak, a pesti Invalidus Házat kezelő udvari bizottságnak levéltári anyaga, amelyet az Osztrák Állami Levéltár őriz.

Nagy hangsúlyt fektettem a különböző céllal készült összeírások feldolgozására. A vizsgált iratokat gyakran más-más céllal hozták létre, így pl. adó-nyilvántartási, népességbecslési vagy földnyilvántartási célból. Az összeírásba felvett személyek többnyire nem reprezentálják a helyi társadalom minden csoportját: főleg a redemptus rétegre nyújtanak kvantitatív jellegű információt. A kezdeti korszakból a háziadó-összeírásokat dolgoztam föl, amelyek 1738-tól 1773-ig dokumentálják a község társadalmának rétegződését és anyagi gyarapodását. Innentől kezdve a szórványosan megmaradt országos népesség-összeírások és a községi földek újraosztásakor felvett ún. redempciós lajstromok vihetnek közelebb minket a birtokos (*redemptus-irredemptus*) rétegek világához.

III. Természet- és gazdaságföldrajzi tényezők

„Az ember évszázadokon át foglya az éghajlatnak, a flórának, a faunának, a művelési módoknak, egy olyan, lassan kialakult egyensúlynak, melytől csak úgy képes megszabadulni, ha megkockáztatja, hogy mindent megbolygat” – írta a neves francia történész, Fernand Braudel.⁷ A földrajzi környezet hosszú távon meghatározta a benne élők gazdálkodását, társadalmi viszonyait. A változás is csak lassan, több generáció alatt érvényesült.

Hosszú időtartamban a település történetét tekintve négy természet- és gazdaságföldrajzi tényezőt tartok meghatározónak: a Duna sokszor előnyös, árvíz esetén hátrányos közelsége, Pest és Buda városának viszonylagosan jó megközelíthetősége és helyi mezőgazdasági termékek számára való felvevőpiac-jellege, illetve a település szűk, de jó minőségű szántókkal rendelkező határa.

A Duna mint folyam a vizsgált korszakban az egész Duna-mellék életmódját és gazdálkodását is meghatározta. Áradásai nemcsak romboltak, hanem az ártéri fokos gazdálkodás számára jelentettek „megújuló energiaforrást.” A Duna rendszeres áradásai eláztatták az elszáradt réteket, halat adtak a halászoknak, nádat, sást az építkezőknek, az állatok számára időnként legelőt az ártéri erdőkben.⁸ A Duna szigetein, illetve partján a „cseres” erdőkkel együtt emlegettek a források gyümölcsös kerteket is: valószínűleg az ártéri erdőkből kialakított gyümölcsösökről

lehetett szó.⁹ A felsőbb hatóságok számára készített hivatalos iratanyagban a mindennapi élet ezen aspektusai alig jelennek meg, inkább a közösségi panaszok, a „rendellenes” jelenségek. A bontakozó helyismereti- statisztikai irodalom szerzői már az ábrázolt világ mindennapjairól, fény- és árnyoldaláról is tudósítanak.

Lacházát a 18–19. század több tanult ’értelmiségi’ szemlélője is megörökítette útleírásában, statisztikai munkájában, kéziratos beszámolójában. Az ő leírásaikban a fent említett problémák rendre megjelennek. 1714-ben az új földesúr, a Német Lovagrend képviselőjében, Kyau lovagrendi landkomtur kereste fel a Jászkunságot, amelyről felettesei számára útibeszámolót készített. A Rákóczi-szabadságharc kaktizmái után éledező faluban lévő, családfőnként regisztrált gazdaságok száma e szerint 24 volt. A csekély számú lakosság számára – a lovag jelentése szerint – a szántóföldek-, és rétek mennyisége még éppen elegendő volt.¹⁰

Jóval bővebben ír a településről a Magyarország földrajzi-történelmi leírásán munkálkodó Bél Mátyás. A tudós pozsonyi szerző 1730-ban járta be a Kiskunságot: ekkor Lacházát is felkereste. Jellemzésében hosszabban fejtegeti, hogy a település sokat szenvedett az árvizek és az átvonuló katonaság pusztításai miatt, mind a török korban, mind a Rákóczi-szabadságharc alatt: *„A Duna Lacházát teljesen elválasztja Jenő-szigettől és igen gyakori kiöntéseivel csupán az amúgy is szűkös területét árasztja el és teszi tönkre, hanem menekülésre kényszeríti a lakosokat is. Alig múlik el egyetlen tavasz, hogy szegénykék ne kényszerülnének a falujukat elhagyni, és ne lennének kénytelenek ide-oda bolyongva megvárni a csendes napokat, azaz a vizeknek medrükbe való visszatérését. Különben a török háborúban, valamint a belvillongásokban éppen olyan gyakran menekültek a pusztaságba, mint más szomszédos falvak. S bár a törökök engedélyével lassanként újra újra összeverődtek mégis valahányszor Budának ostrom jutott osztályrészül, ugyanannyiszor kellett falunknak is elvándorolnia a katonai portyázások sűrű ismétlődése miatt; hol a Budára erősítést vivő és a mieinkre rátörő török, hol pedig a törököket üldöző német és császári katonaság kergette el őket.”* A lakosok a termést sem tudták mindig megóvni a pusztulástól: *„bár földjük termékeny, mégis mikor a vetés a legnagyobb reményekkel kecsegtet, rászedi őket: gyakran már a csomókban álló termést és a boglyába gyűjtött takarmányt is elnyelte a hullámsír.”* A nagy földínség miatt már ekkor pusztákat kellett bérelniük: *„hogy életük legalább elviselhető legyen, és eleget tudjanak tenni a földesúri meg a királyi adóterheknek.”* Leírásában kiemeli a gazdasági újításokat is: a falu északi részén szőlőt is ültettek, ami bőven terem, de nem túl jó minőségben: *„mely bőven terem, bora vörös, de nem tartható el sokáig, nem is való másra, mint mindennapos poharazgatásra.”* Összegzőképpen Bél Mátyás megjegyzi, hogy *„merem*

állítani, hogy nem láttam ennél szerencsétlenebb falut az egész Kiskunságban.”¹¹ Bedekovich Lőrinc, a Jászkunság földmérő mérnöke 1799-es művében ugyancsak kiemelte, hogy a lacháziai földínségben szenvednek, „széna és legelő dolgában szűkölködnek”, noha a község talaja termékeny. Míg a Teleken, vagyis a falu körüli határrészben egy nyomást talált, addig a csókai pusztán háromnyomásos művelést folytattak.¹² Végül a korszak végén (1851) a statisztikus Fényes Elek is ugyanerre utal Lacháza kapcsán könyvében: „földje termékeny, de népességéhez képest szűk.”¹³

A levéltári források részben megerősítik a fent említett kortárs írók állításait. A 17. század végén és a 18. század elején Lacházán még kétnyomásos művelésmód dívott.¹⁴ A földeket a nyilas osztás segítségével osztották fel. A szénatermés ekkor is kevés volt.¹⁵ A kaszáló- és legelőhiány miatt nem volt nagy a juhállomány sem, ezért később a lakosok rákényszerültek a monokultúrás gabonatermelésre, a tejelő állattartásra (főleg marha) és disznótartásra.¹⁶ A település határában egyszerre volt jelen a kétbeltelesség (a lakóépület és a gazdasági célokat szolgáló „szállaskertek”, a gazdasági udvar funkcióinak térbeli elkülönülése) és a kalkatúrás, vagyis a két-, majd háromnyomásos földművelési rendszer.¹⁷ Györffy István szerint a kétbeltelkes településforma nomád eredetű: az Alföld északi részén, a Duna-Tisza közén – így Lacházán is – a Kiskunhalasig elnyúló síkságon a török hódítást is túlélte és megőrződött a 18–19. századig.¹⁸ A mezőgazdasági áruterelés már a kezdetektől meghatározó volt Lacháza 18. századi történetében: a gabonakereskedelem működéséről már az 1750-es évekből tudósítanak értékes vallomások. Egy 1750-ből származó kerületi összeírás tanulsága szerint – a magas gabonaárak és jó időjárás esetén – a lakosok már ekkor dunai hajósoknak adták el terményeiket: „ottan alá jövéen a Hajók, régi Falunak mellett elfojo Duna partnál meg állanak és ekkor nem messze hordjuk gabonánkat”. Terményeiket Pesten vagy a Dunán hajózó komáromi kereskedők és győri hajósok vásárolták fel.¹⁹ Az 1775-ben, a Kerület által kiadott kérdőpontokra adott lacházi válaszokból kiderült, hogy a „lábas marháiknak, gabonájoknak, és Boraiknak el adásából pénzelnek”. Más esetben maguk szekerezték a pesti piacra gabonájukat, „mely nem tsak fáradságot, de gyakran vesztegetést és költséget” is jelent.²⁰ A szakirodalom szerint a korban Lacháza (és a felső- kiskunsági települések nagy része) Pest és Vác város piac-körzetéhez tartozott.²¹ A marhanevelés és -kereskedelem a 19. század közepéig a legmeghatározóbb megélhetési forrás maradt a felső-kiskunsági települések gazdái számára,²² de a szegényebb birtokos lakosok és a zsellérek jövedelmének jelentős része származott ekkor már libatenyésztésből, -hízalásból és szárnyasok eladásából.²³

Már a redempció időszakában is – az 1750. évi kérdőpontok szerint – hízalásra tartott szarvasmarháik legeltetésére szomszédos birtokosoktól voltak kénytelen pusztát bérelni: „*Heverő Ökreink számára Pesti Mészárosoktól, Juhaink számára pedig N. Göllértné Asszonytól Pascuumot arendalunk*”.²⁴ Az ekkori relatív földbőséget jelzi, hogy a Terrénomot, vagyis a Dunához közeli, vizenyősebb belső-falusi részt, fejtős teheneik és lovaik legeltetésére használták, amennyiben a Duna ismétlődő áradásai ezt lehetetlenné nem tették. A redempciótól fogva vált a lacházi gazdálkodás szerves részévé Móricgát pusztá, ahol a *communitas* és a lakosság tavasztól ősziig a ménesét és marhagulyáját tartotta.²⁵ Móricgát pusztá Lacházától kb. negyven km-re délkeletre, Félegyháza és Halas között húzódik, amely területet Lacháza a redempciókor örökbirtokként váltott meg. Móricgát homokdombjaival inkább legelőnek és kaszálónak volt alkalmas, mintsem szántóföldnek.²⁶

A pusztá a község, illetve később a kiskunlacházi közbirtokosság tulajdonában volt egészen annak 1892-es eladásáig és felparcellázásig.²⁷

A redempció idején a lakosok számára csak kisebb kaszálóterület jutott Kátón.²⁸ Az 1775-ös leírás is kiemelte a kaszáló- és takarmányhiányt: „*ha nem kaszálhatnak, hét, nyolcz mér földnyire is Takarmánt venni el menni, s marhájokat telettetni kénytelenítetnek*”.²⁹ A mostoha természeti viszonyok az egész korszakban meghatározták az ezen a vidéken élő emberek mindennapjait: a Duna áradásai egészen a 20. század közepéig gátolták a mezőgazdaság fejlődését.³⁰ Ezt erősíti meg a helyi lakosok 1825. évi országgyűlési követutasításhoz fűzött reflexiója is. A tanács megállapítja, hogy Lacháza határa a „*többieknél szembetűnőbbképpen szűkebb,*” „*minek szinte 70 esztendőktől fogva szakadatlanul folyó arendalasa csalhatatlan bizonyítéka.*” A beadvány szerint az áradás elpusztította a lakosok veteményeit, szőlőit is, sőt a szálláskertekbe is betört, iszappal árasztotta el a réteket. Az így megfertőződött füvű mezőkön való legeltetés miatt jószágaik elpusztultak.³¹

A fellépő legelő- és takarmányhiányt Lacháza már a török hódoltság idején elnéptelenedett környező települések helyén kialakult puszták birtokba vételével és árendálásával igyekezett ellensúlyozni, amiről az 1640-es évekből maradtak fenn az első adatok.³² A község a 17. század végétől Csóka, Kátó, Jakabháza pusztákat – kisebb megszakításokkal – a kezében tartotta, azonban az ezekre való jogalapja a redempcióig, sőt az 1780-as évekig is vitatott maradt.³³ A lacházi határ északnyugati részén, a Duna partján található Jakabháza pusztán mindössze „egy kevés töviskes Berketske” volt található, amelyet tűzrevalóként és kerítésalapanyagként hasznosítottak a redempció idején.³⁴ 1796-ra a Duna áradásai, illetve a szentkirályi-ápor-kai birtokosok foglalásai miatt területi kiterjedése is kétségessé vált, annak ellenére, hogy 1784-ben a Szentkirály-Jakabháza közti határt határkövel jelölték

meg.³⁵ Határát csak 1816-ban tisztázta egy kirendelt határjáró bizottság, amelynek jelentéséből kiderül, hogy a pusztá jó része ekkor Lacháza számára elveszett.³⁶ A lacháziai kenyerének nagy részét adó, 6000 hold kiterjedésű szomszédos Csóka és Kátó puszták pedig egy 1811-es leírás szerint „*tsak nevezettel különböznek egymástól, mert a kettő sem tesz edgyet.*” A két utóbbi pusztát a Duna áradásai miatt „*tssak imitt amott lehet használni.*”³⁷ A közterheket a helyieknek valahogy teljesíteniük kellett, ezért kénytelenek voltak a közeli pusztákat haszonbérbe adni, azonban e földterületekből is kevés volt.

A községet a környező közép- és nagybirtokosok uradalmi ölelték körbe és korlátozták gazdasági terjeszkedését. Északról és délről a Vattay és később számos köznemesi birtokos család (Egresi Galambos, Mocsáry, Péli Nagy stb.) birtoka, Áporka és Szentkirály pusztá, a községtől délre Pereg község, amelynek ugyancsak közös határa volt Lacházával. A délkeletre fekvő Bankháza pusztá felé a Beleznay családtól 1760-as évektől folyamatosan árendálták a lacháziai (másik felét Ráckeve mezővárosa használta).³⁸ Ugyanígy ekkor vehették árendába Szentiván pusztá egészét és rövid időre a Kunszentmiklós közelében, Dömsödtől délre található Szenttamás pusztát.³⁹ Jellemző, hogy 1804-től az örökös, Beleznay Sámueltól bérlik a bankházi pusztát a lacháziai, aki – pénz szűkében lévén – tizenöt évre előre kérte a bérleti díjat (összesen 65 000 forintot), amit a község csak kölcsönökből tudott előteremteni.⁴⁰ A mezőváros örökös birtokába Bankháza csak 1856-ban került, amikor a Beleznay-örökösöktől sikerült azt megvásárolni.⁴¹

További problémaként merült fel – ami az előző leírásokból nem derült ki –, hogy Lacháza „*transennalis Hely*”, vagyis a katonaság Duna mentén fekvő fő vonulási útja mellett feküdt.⁴² A helyieknek „*transennák járásában kára forog*” – írja a helyi jegyző, Virágh Mihály a fentebbi 1775. évi leírásban –, ami főleg akkor veszélyezteti a lakosság megélhetését, ha kevés széna és szemestakarmány termett.⁴³ 1751-től ugyan a katonaság köteles volt megtéríteni a helyiektől vett termékeket és szolgáltatásokat (pl. forspont), de nem piaci, hanem ettől alacsonyabb, hatóságilag szabott áron.⁴⁴ Ezen felül a forspontozás vagy egyéb, a hadsereg számára végzendő szolgáltatások (pl. kaszálás, útépités) sokszor a mezőgazdasági munkáktól vont el dolgozó kezeket, ami a helyi gazdaság kárára ment. Ugyanezek a panaszok békeidőben is hallhatóak voltak, ám ekkor mégis kevésbé volt terhes a katonaság jelenléte. A korabeli sérelmek áradata túl egyoldalúra festi az összképet, mert a hadsereg élelmezése a helyiek számára hasznot is hozhatott, mivel mezőgazdasági termények egyik legmegbízhatóbb „felvevőpiaca” a katonaság volt. 1767-ben épült a tisztek számára kvártélyház, amelynek kocsmája a község tulajdonában volt és árendája jelentős hasznot hozott a lakosoknak.⁴⁵

Összefoglalva megállapítható, hogy a gazdasági és jogi körülmények kedveztek ugyan Lacházán a paraszti polgárosodásnak, azonban sok más objektív természeti-társadalmi tényező (pl. a népesség eltartásához képest kevés föld, a Duna áradásai, a katonaság eltartásának közvetlenül a polgári lakosságra háruló terhei) miatt a 18. században erről még erősen korlátozott mértékben lehet beszélni.⁴⁶

IV. A török kor hagyatéka

A török uralom időszakát a Jászkunság településhálózata erősen megritkulva vésszelte át: a középkori Jászkunság 56 helységéből 17 lakott községet említ az 1699. évi Pentz-féle összeírás. Ezen belül a Kiskunságban a másfél évszázad viszontagságait túlélt öt település egyike Lacháza volt.⁴⁷ Lacháza ekkorra már egyértelműen a Kiskunság részének tekinthető: az egri várhoz adózó települések 1567. évi összeírása Lacházát a kiskun (Cumani minores) helységek között sorolta fel.⁴⁸ Az 1577–79. évi összeírásból a falu lakosságának összetételéről is képet alkothatunk. Az újonnan betelepült (talán részben baranyai eredetű) magyar népesség azt vallotta, hogy a régóta a településen lakó, a budai királyi udvarba ajándékként ökorádó helyett szénával adózó kunok is éltek itt.⁴⁹

Az 1593 és 1606 között zajló ún. tizenöt éves háború menekülésre készítette a Duna mellék és a Kiskunság lakosságát is. Thurzó Szaniszló nádor 1622. évi oltalomlevelében a birtokaira menekült és a hozzá segítségül forduló kiskunokat (köztük a lacháziakat) régi kiváltságaik megerősítésével visszatelepítette a kibocsátó falvaikba.⁵⁰ Az ideiglenes elköltözés pontos irányát és célját nem ismerjük, de a baranyai menekülés emléke annyira belevésődött a helyiek tudatába, hogy egy részük a 17. század végi újabb exodus (az 1680-as évek török-ellenes felszabadító háborúi) alatt újra a Dél- Dunántúl felé vette az irányt, majd az 1699. évi adóösszeírásban már baranyaiként regisztráltatta magát.⁵¹ Korábban Gyárfás István és nyomában Szakály Ferenc is 1624-ra tette Lacháza tizenötéves háború utáni ismételt megszállását, tehát feltételezték azt, hogy az új élet megindulása a Thurzó-féle oltalomlevél után nem sokkal már megindult.⁵²

A kiskun községek újratelepülése azonban egy hosszabb folyamat eredménye volt. Az adóösszeírásokban 1626-ban és 1636-ban tűnt fel újra Szabadszállás és Kunszentmiklós, Fülöpszállást ismét csak 1647-ben említik. Halast csak 1626-ban telepítették újra.⁵³ Lacháza visszatelepülése is az 1640-es évek elejére, közepére tehető a szakirodalom és a helyi emlékezet szerint.⁵⁴ A helyi önkormányzat újjáéledésének első emléke – ami erősíti az 1640-es évekbeli visszatelepedés elméletét – Lacháza 1651. évi pecsétje „LATZK.HAZI.FALV.PETSETI. 1651” körirattal.⁵⁵

Az 1680-as évek felszabadító háborúi újra menekülésre kényszerítették a Duna-parti hadiút mentén fekvő települések lakosságát. Már 1685-ben a felső- kiskunsági helységek lakói Szabadszállásra futottak, ahol urukhoz, Esterházy Pál nádorhoz fordultak oltalomért a katonaság visszaélései miatt.⁵⁶ 1686-ben Lacháza népessége a Duna egy szigetére, a Ráckevével szemben fekvő Somlyó-szigetre menekült, ahol Ráckeve és tizenhét falu lakói zsúfolódtak össze. A népesség életét és vagyonát ebben az időben a Pest vármegyei adószedők mellett a császári katonaság mértéktelen sarcolásai, és 1687 tavaszán-kora nyarán a székesfehérvári török őrség portyái fenyegették.⁵⁷ A lacháziaiak – a kevei „bírói krónikás könyv” tanulsága szerint – három évig, 1689-ig haza sem tértek, addig innen művelték a Duna túloldalán fekvő földjeiket.⁵⁸

A török hódoltság alatt széthullott és a környező vármegyékbe (így Lacháza esetén Pest-Pilis-Soltba) betagozódott önálló jászkun közigazgatás helyreállítása az 1680-as években indult meg, főként Esterházy Pál nádor tevékenységének köszönhetően.⁵⁹ A nádor 1682-ben kelt oltalomlevelében a kunokat kivette a vármegyei joghatóság alól közigazgatási-, igazságszolgáltatási-, és adózási tekintetben. Ugyanekkor megerősítette a szabad tisztviselőválasztás elvét, amely a jászkun önkormányzatiságnak is az alapja maradt: bírákat és a Hármas Kerület (Jász-, Nagykun-, Kiskun Kerület) kapitányait is maguk választották. A vármegyék mintájára teljes jogú adókerületté a Jászkunság 1696-ban vált.⁶⁰

A korszakot lezáró 1699-es Pentz-féle összeírás a lakosság nagyarányú fluktuációjára mutat rá. E szerint a Kiskunság lakosságának 37%-a mondta magát helybelinek, 48%-a pedig baranyainak. Lacházán ehhez képest az összeírt 22 családfele közül amíg három őslakosnak (13,6%), addig a kétharmad, 15 család (68,13%) baranyainak vallotta magát. A néprajzi kutatás rámutatott más felső-kiskunsági helységek analógiái alapján arra, hogy a baranyainak mondott menekültek a tágabban vett Dél-Dunántúl református vidékeiről, az Ormánságból és a Drávaközéből, esetleg a Mecsekből érkeztek, de sok esetben korábban önmaguk vagy elődeik révén a Kiskunságból származtak el.⁶¹ Mint fentebb említettem, ezek a baranyai származásra utaló kitételek az összeírásban tizenöt éves háború korszakának nagy népességmozgásainak emlékét őrzik. A redempció kori családok is ebből a magnépességből származtak, amire néhány később is közismert családnév utal (pl. Bak, Becze, Gál, Gózon).⁶²

V. A Jászkun Kerület eladatásának korszaka

A Jászkun Kerület, így Lacháza történetében is fordulópontot hozott, hogy I. Lipót 1702-ben a magyar országgyűlés hozzájárulása nélkül az elidegeníthetetlen királyi koronabirtoknak számító Jászkun Kerületet 500 000 rajnai forintért eladta a Német Lovagrendnek.⁶³ A Jászkunság helyzete alapvetően nem változott akkor sem, amikor a Német Lovagrend 1731-ben földesúri jogairól lemondott a pesti Invalidusok Háza javára.⁶⁴

A szakirodalom megegyezik abban, hogy egyik földesúrnak sem sikerült a jászkun parasztság autonómiáját teljesen felszámolnia: megőrizte szabad költözködési jogát, földesúri kötelezettségeit pénzben és nem természetbeni robottal teljesíthette, és a községek kezelésében maradtak a jelentős jövedelmeket hajtó kisebb haszonvételek, vagyis beneficumok (kocsma- és mészárszéktartás-, a malmok-, a halászat-, és vadászat jövedelmei). Többszöri próbálkozás után sem sikerült a Lovagrendnek, sem az Invalidus Háznak a területen kiterjesznie a majorsági gazdálkodást és a vármegyékben a jobbágyfalvakban meghonosodott telekrendszert bevezetnie.⁶⁵ A kunsági mezővárosok és községek e korszakban erősödő gazdasági erejét mutatja, hogy egyre több kerületbeli pusztát tudtak bérletként visszaszerezni a külső bérlőktől, zálogbirtokosoktól.⁶⁶ A szabad tisztviselőválasztás – minden urasági törekvés ellenére – alsószinten (a községi bírák és az esküdtek esetében), és középszinten (a jász-, a nagy-, és a kiskun kapitánytétel esetében) megmaradt.⁶⁷ A korszakban közgyűléseket is tarthattak, viszont a hármaskerületi főkapitányi tisztet a földesúr által kinevezett adminisztrátor töltötte be és a nádor is elveszítette a kerület feletti bírói joghatóságát.⁶⁸ A helyi tanács a közösségi együttélés szabályozására – a szokásjog figyelembe vételével – szabályrendeleteket, vagyis statutumokat alkothatt: ezt a jogát a felettes hatóságok sem vonták kétségbe.⁶⁹ Az önkormányzati autonómia fennmaradása összességében megkönnyítette az egykori kiváltságok visszaszerzését, segítette a redempciós mozgalom sikerre jutását.

A Kerületben a török kiűzését követően elkezdődött a gazdasági-társadalmi viszonyok stabilizálódása, amit azonban Lacházán is 1702-től lassított a Német Lovagrend földesurasága. A Lovagrend a Lacháza által korábban használt pusztákat is magához vette, amiért a települések, így Lacháza is kártérítést követelt. Végül az új földesúr a 16 kiskunsági pusztát – köztük a lacháziak által használt Jakabháza, Csókás és Kátó pusztákat – 1702. június 1-jén Kecskemétnek adta árendába.⁷⁰ A földesúri joghatóság új (általuk jogtalannak minősített) adóterhelést jelentett a községeknek. A Lovagrend az 1696-ban Suppán Istvántól, egy nemesi birtokostól

visszaszerzett Jakabháza pusztát is elvette a községtől, amelyre Lacháza már nádori privilégiummal is rendelkezett.⁷¹ A kiváltságos jogállású jászkun népesség magánföldesúri függésbe taszítása – ezzel összefüggően Lacházán a pusztabérletek elvétele – különösen súlyos érdeksérelmet jelenthetett a lakosságnak, ami természetszerűen vitte őket II. Rákóczi Ferenc szabadságharcának táborába.⁷² A mozgalomhoz való csatlakozásukat elősegítette, hogy a fejedelem 1703. októberében Tokajon kiadott pátensével törvényen kívül helyezte a Német Lovagrend itteni földesuraságát, elismerve a kiskunok kollektív nemességét.⁷³ A kiskunok között – az 1703 novemberétől és decemberétől az Alföldön pusztító császárpárti rác katonasággal szemben – két századot is szerveztek Rákóczi-párthívei. Az egyiket Lacháza és Kunszentmiklós lakosai közül, amelyet a lacházi Nagy Péter lovaskapitány vezetett.⁷⁴ A kiskun községek saját határaik és pusztáik védelmére karhatalmat toboroztak, – Kiss József szerint – ősi hagyományukat követve saját maguk közül választották tisztjeiket.⁷⁵ Térségünkben feltehetőleg az 1704–1705-ben a vidéken császári zsoldban fosztogató rácok (Kunszentmiklóshoz hasonlóan) többször menekülésre készítették Lacháza lakosságát.⁷⁶ Ezt bizonyítja, hogy 1705. január 23-án az ellenséges támadás miatt Dunavecseré menekült községek, köztük Lacháza bírái és esküdtjei igazolták, hogy Laczházi Nagy Péter a harcok kezdete óta a Duna mentén buzgón tevékenykedett a császáriak elleni hadműveletekben.⁷⁷ A menekülő lakosság igyekezett magával hajtani az állatállományát, de a termőföldek akár évekig is bevetetlenek maradtak. Az 1707 júliusa, augusztusa táján, a kuruc közigazgatás által a Kiskunságról készített összeírás szerint Lacháza és a többi felső-kiskunsági helység (Kunszentmiklós, Szabadszállás, Fülöpszállás) 1704 óta „bujdosásban vagon“, lakói a környező vármegyei falvakban széledtek szét.⁷⁸ A hadi helyzet forgandóságát és az áldatlan polgárháborús közállapotokat mutatja, hogy ugyanekkor a császári katonai hatóságok több alkalommal (1705, 1707, 1708, 1710) védlelet (proteccionalis) adtak ki Lacháza számára, amelyben mentesítették a falut a katonaság beszállásolása és a hadsereg törvénytelen előfogat-, élelmiszer- és takarmánykövetelése alól.⁷⁹ Nem tudjuk, mennyiben sikerült az ezekben foglaltakat érvényesíteni, de valószínűleg a térségben gyakran felbukkanó, császári szolgálatban álló és a reguláris fegyelmet kevésbé tartó rác katonasággal szemben mindez írott malaszt maradhatott. A császári seregek véglegesen 1710. szeptember végén foglalták vissza a Kiskunságot, és a lovagrendi adminisztráció – miután visszahelyezték régi jogaiba – már 1710. októberében összeírást végeztetett Lacházán és a környéken.⁸⁰

1711 után a gyors újjáépülés és a lakosság szám növekedése jellemezte a Kiskunságot, így Lacházát is. A Jászkunsággal foglalkozó szakirodalom szerint a népesség és a gazdaság növekedését az adóterhek gyors szaporodása is követte. A földesúr

számára a visszaadott Kátó és Csóka pusztákért Lacháza 1714-ben 250 forint, 1716-ban 300 forint árendát fizetett, amit belefoglaltak a földesúri adókba.⁸¹ Az összeírások szerint az öt felső-kiskunsági településből Lacháza rendelkezett a legkisebb lakossággal és állatállománnyal.⁸² A kerületi összeírások szerint a Jászkunban ebben az időszakban a legnagyobb arányú növekedést az állatállomány mutatta, amely a vagyonság mértékét leginkább jelezte.

Lacházán 1734 és 1745 között a növekedés tízszeres volt: a lovak száma 22-ről 243-ra, a marháké 71-ről 687-re, a juhoké 94-ről 1485-re emelkedett. A teherviselő gazdaságok száma már a Rákóczi-szabadságharc utáni években növekvő tendenciát mutatott.

A gazdaságok száma az adott években felvett adóösszeírások alapján Lacházán a redempció előtt:⁸³

1710	1713	1715	1720	1735	1738	1745
19	24	20	60	33	117	157

Kiss József könyvének az 1730-as évekre vonatkozó adatai szerint a házak és a gazdaságok száma is sokszoros növekedésnek indult. 1735-ben 29, tíz évvel később 113 ház állt a Duna-parti Lacházán, a gazdaságok száma ugyanebben az időszakban 33-ról 157-re, majdnem ötszörösére nőtt.⁸⁴ A lakosság 1720 körül 200 fő lehetett, 1738-ban már 117 gazdát és a hozzájuk tartozó 278 személyt írtak össze, vagyis a számba vettek több mint kétszeresére növekedett.⁸⁵ A teljes népességről ennél pontosabb adatot csak az 1770. évi lélekösszeírás (conscriptio animarum) ad meg, ami szerint Lacházán 1574 lakos élt.⁸⁶ Az 1741–1770 közötti bő háromszoros lakosságyarapodás mértékét jelzi, hogy az alig harminc évvel korábban épült templom ekkorra kicsinek bizonyult, a lakosok alig egyharmada fért el csak ebben.⁸⁷ A növekedés forrásai (belső népszaporulat, beköltözés, adóalap-változás stb.) tisztázatlanok: ezen kérdések megválaszolása további demográfiai-, és gazdaságtörténeti jellegű kutatásokat igényel. Ennek ellenére megállapítható, hogy a Rákóczi-szabadságharc lezárását követő békés periódus a parasztgazdaságok számának növekedését és anyagi gyarapodását hozta, amely előkészítette a talajt a jobbágyi terhektől való megváltkozás számára.

Lacháza történetének máig vitatott fejezete a község beköltözése a régi Duna-parti helyéről (a későbbi nevén *Belsőfaluból*) a mai, a Dunától távolabb fekvő magaslatra, Új-Lacházára.⁸⁸ A források és a szakirodalom többnyire 1741–42-re tette az átköltözést, amit a Duna újabb, a korábbiakhoz képest jóval erőteljesebb áradásával hoztak összefüggésbe.⁸⁹

A helyi közemlékezet az árvizet 1740–41-re, az átköltözést 1741–42-re datálja.⁹⁰ Ezt a megrögzült véleményt kívánta cáfolni újabban Babós Lajos. Babós szerint a falu áttelepülése már az 1730-as évek közepén (1735-ben) megkezdődött, ennek csak záró dátuma lehetett 1742. Az újrakezdést Babós az 1737-ben Lacházán tartott kiskun kerületi közgyűléshez, és a községi adóösszeírások 1738-tól kezdődő, Lacházán fennmaradt összeírásainak meglétéhez, illetve a községi anyakönyvek 1739-es kezdő évszámához próbálta kapcsolni. Ezt erősíti, hogy Mikovinyi Sámuel 1742 szeptemberben készített térképén „Új- Lathaza” már több utcás, templommal ékesített helységként van feltüntetve, de még a Duna-parti régi Lacháza házai is látszanak rajta. Az utcák és házak kijelölése, felépítése és egy új templom felhúzása nyilván nem ment egyik napról a másikra, tehát az áttelepülés és építkezés már jóval 1741 előtt megkezdődhetett – véli a konkrét forrásokra nem hivatkozó szerző.⁹¹

Babós megállapításával szemben számos kritikai észrevétel fogalmazható meg. Az összeírások és az anyakönyvek esetén felmerül az a probléma, hogy ezek nem tartalmaznak megkülönböztetést arra vonatkozóan, hogy a régi vagy az új községben készültek-e. Az általam fellelt források tükrében mégis a régi, 1741–42-es áttelepülés és templomépítés látszik elfogadhatóbbnak. Fennmaradt Veszprémi B. Ferenc makádi református lelkész levele 1744. augusztus 24-ről, aki korábban 1737 és 1742 között szolgált Lacházán.⁹² Veszprémi a „*a köbül újonnan, s bizonyos okokra nézve sietséggel, es nagy szorgalmatossággal építetett Templomra,*” a saját vagyonából kölcsönzött 300 forintja megtérítését kérte a lacházi tanácstól. Személyes sérelme is talán az építkezéshez kötődhet, hiszen hangsúlyozta a levélben, hogy „*illetlenül bántak vele*” a lacháziak. Erre mutat az a bejegyzés is, hogy 1742-ben már el is bocsátották állásából.⁹³ A 'sietség' okaként egy természeti katasztrófát, a Duna hirtelen áradását feltételezhetjük. A lelkész elbocsátásával végződő konfliktus pedig a templomépítés kapcsán adódhatott.

Az áttelepülést tehát nem tekinthetjük egy előre eltervezett tudatos cselekménysornak, de fejvesztett költözésnek sem, inkább a sorozatos katasztrófák tanulságai-ból való kényszeres és kései okulásnak. A földesúri és kerületi adminisztrációt is foglalkoztatta a termést tönkretévő, vissza-visszatérő árvizek problémája, ugyanis ezek nagyban rontották a község adózóképességét, így a csökkentették az innen nyerhető bevételeket. A földesúri és állami adókból jelentős hátralékokat halmozott fel Lacháza, amit a községi vezetés 1734-ben a Duna áradása miatt kipusztult gabonavetéssel indokolt.⁹⁴ Egy újonnan előkerült levéltári adat azt mutatja, hogy az adóbevételek emelkedésében reménykedő kerületi vezetés és az árvizektől szenvedő lakosság érdekei egybeestek. 1732 márciusában Lacháza lakossága az

új földesúr, az Invalidus Ház Udvari Bizottságához folyamodott (az adminisztrátoron Orczy Istvánon keresztül), amelyben a Duna áradásaira hivatkozva kérte a falu házainak átköltöztetését a Dunától fél órányira fekvő (közelebről meg nem nevezett) pusztájára. A jegyzőkönyvhöz csatlakozó iratokat sajnos kiselejtezték, csak az engedélyt megadó szűkszavú határozat maradt fenn, ám úgy tűnik, hogy az átköltözésre véglegesen nem került sor.⁹⁵ Erre mutat, hogy a lacháziai az árvíz elvonulása után 1732 nyarán kértek és kaptak a Helytartótanáctól engedélyt a régi megrongálódott templom köveinek és tégláinak lebontására és annak helyén új templom építésére.⁹⁶

Ezen túl az 1741 utáni áttelepülés tézisét erősíti az is, hogy Mikovinyi Sámuelnek a Jászkun Kerületet és Pest-Pilis-Solt vármegyét ábrázoló, 1730-as évektől fogva többszörös felméréseken alapuló térképei közül is csak egy 1742-ben keletkezett szelvényen találjuk meg a régi faluhelytől távolabb fekvő „Új-Lacházá”-t, a korábbi – immár digitálisan is kutatható – mappákon nem.⁹⁷

Az 1741. évi árvíz hatásai az összeírásokban is tetten érhetők. Az adóösszeírásokat szemügyre véve megállapítható, hogy az 1740/41. évi termés jónak mondható, majd az 1741/42. évi összeírás adatainál ugyanez némileg lecsökkent. A terméseredmények feltehetőleg az árvíz utóhatásai miatt 1742–43-ban is alacsonyak maradhattak. A pusztítás mértékét leginkább az összeírásban szereplő házak és jószágok számának megfogyatkozásában lehet észlelni: a házak száma lecsökkent a korábbi 1739–40-es évi 91-ről 50-re. A marháké 581-ről 140-re esett vissza.⁹⁸ A terméseredmények valószínűleg az árvíz utóhatásai miatt 1742–43-ban is alacsonyak maradhattak, azonban a házak és a gazdák száma (valószínűleg a beköltözők miatti is) ekkor megugrott.⁹⁹

VI. A redempció és közvetlen előzményei

A jászkunokat ért sérelem orvoslása, vagyis a Jászkunság visszaváltása az ország politikai elitjét már a kezdetektől foglalkoztatta. Már a Rákóczi-szabadságharcot lezáró, Károlyi Sándor és Pálffy János tárgyalásai során megfogalmazott szatmári békefeltételek közé is bekerült az a pont (5.pont), amely Jászkun Kerület visszaváltásának országgyűlési tárgyalását irányozta elő.¹⁰⁰ Az 1708–1715. évi országgyűlés által meghozott 1715. évi 34. törvény kimondta, hogy az eladás összegének egyik felét az uralkodó a kincstár terhére, a másik felét a magyar rendek az ország közjövödelmeiből fizessék vissza a Német Lovagrendnek három év határidőn belül. A visszafizetés a Lovagrend eladási szándékának hiányában ekkor elmaradt, noha a

kinestár biztosította volna a rendeket és a jászkunokat arról, hogy az általa a vált-ságösszegeből vállalt részt befizetettnek és elévültnek tekinti.¹⁰¹ A kínálkozó jogi lehetőségek az 1720–as évekre mégis megérlelték a kerület lakosságában az önmegváltás gondolatát, amely az eladási összeg felének (250 000 forint) hitel útján történő visszafizetését célozta volna meg.¹⁰² Mivel a Német Lovagrend az erő-sődő jászkunsági autonómia törekvések és az 1724–26. évi paraszt mozgalmak miatt nem tudta lényegesen növelni a Jászkunságból származó jövedelmeit, így a birtok eladása mellett döntött. Az Invalidus Háznak való eladatás 1731-ben a lakosság rossz közhangulatán nem változtatott, sőt idővel csak növelte a földesurasággal szembeni elégedetlenséget.

A redempció megvalósulását befolyásoló tényezők közül hármat emelek ki.

Egyrészt a Jászkun Kerület népessége és anyagi teherbíró képessége az 1730–as években jelentősen nőtt, ami lehetővé tette a kedvezővé váló politikai helyzetben az önmegváltást.¹⁰³ Másrészt a jászkunok „felszabadulását” a jobbágyi státusból az osztrák örökösödési háború segítette elő, amelynek során a porosz-bajor hatalommal szembeni háborúban az új királynőhöz, Mária Teréziához (1740–1780) való hűségüket jelentős katonai szerepvállalásukkal bizonyíthatták.¹⁰⁴ A kedvező belpolitikai légkör mellett az 1741-ben megválasztott gróf Pálffy János nádor a jászkunok ügye melletti személyes elkötelezettsége is segítette a redempció megvalósulását. Ő nemcsak a jászkunok harmincad-, és általános vámmentességet újíttotta meg 1743-ban kiadott privilégiumában, hanem fellépett a földesúri adminisztráció egyre terhesebb visszaélései ellen is. A Jászkun Kerület közgyűlése 1742. december 12-én megfosztotta címétől a birtokigazgatást vezető és magát önkényesen jászkun főkapitánynak tituláló Podhradszky György adminisztrátort, és fizetését is felfüggesztette. A kerületi közgyűlés határozatát a főkapitányi és bírói joghatóságát visszaállítani kívánó nádornak is felterjesztette, aki bizottságot rendelt ki a jászkunsági történések kivizsgálására.¹⁰⁵

Harmadrészt a redempció közvetlen előtörténete és mozgatórugóinak feltárásánál nem lehet figyelmen kívül hagyni a kiváltságos jászkun parasztságon esett sérelmeket sem, amelyek meggyorsíthatták a megváltakozáshoz vezető utat. A fennmaradt vizsgálati iratokból képet kaphatunk a lacháziakkal szembeni jogtalanságokról is. Podhradszky 200 forintot csalt ki tőlük egy határvillongás elintézésére, de a pénzről vagy ennek hova fordításáról többet nem hallottak. Földváry András, a földesúr által kinevezett kiskun kapitány 39 akó bort vitt el tőlük fizetség nélkül, marháit pedig télen itteni szénával tartatta el, a község almáskertjét saját részére erőszakkal foglalta le, melynek terméséből Podhradszkyknak is juttatott Jászberénybe. Kötelezte a lakosokat évi két–három akó bor, három kocsi tűzifa és

öt kocsi épületfa lakóhelyére, Kunszentmiklóstra való fuvarozására. Az ellenállást kifejtő bírót leváltotta, az esküdteket bebörtönzéssel fenyegette meg, a faluközösség szolgálait – a mondott gyümölcsökertben elkövetett – lopás címén megbírságotlatta.¹⁰⁶

A jászkunok osztrák örökösödési háborúban való katonai szerepvállalásának a községi iratokban – ha töredékesen is –, de nyomát találjuk. A községi levéltárban fennmaradt Pálffy János nádor a jászkunokat hadba hívó körlevele 1740-ből.¹⁰⁷ Ismert az is, hogy az ekkor meginduló háborúba önkéntes jelleggel két embert (Bak István, Halász Ferenc) küldött Lacháza katonának.¹⁰⁸ Ezt a számot a falu teherbíró-képességéhez képest csekélynek tartom (ekkor a lacházi lakosság 400–500 fő körül járhatott), mivel szakirodalmi adatok alapján az 1741. évi katonaállításban a kerület két század katonát állított ki (kb. 400 fő), ebből a kiskunok 100 lovasat küldtek a harctérre.¹⁰⁹ 1741 végén 270 fős létszámú, 1744-ban egy újabb jelentős, 400 fős lovas különítmény kiállítására is sor került, de a lacházi részvétel mértékét ebben eddig nem sikerült megállapítanom.¹¹⁰ A jászkunok a földváltásért cserébe 1745-től egy 1000 főnyi lovas kontingens kiküldését határozták el: ez lett a későbbi jászkun katonaállítás, a huszárezred alapja, ami a nemesi felkeléssel rokonítható, de azzal ellentétben az uralkodó bármikor igénybe vehette, az országos nemesi felkelés kiállításától függetlenül is.¹¹¹ A hétéves háborúban (1756–1763) állandósult a katonaállítás gyakorlata: ekkor tíz lovaskatonát szereltek fel és küldtek a lacháziaiak a hadszíntérre.¹¹²

Az 1745. május 6-án kiadott jászkun privilégium és ennek végrehajtását részletező 1751. évi rendtartás rendelkezett az jászkunok földesúri terheinek megváltásáról. A lakosok visszafizették az eladatás egykori összegét, illetve a földesúr által a Kerület területén végzett építkezések becsült összegét (580 000 forintot). Vállalták a hadiadó fizetését, a beszállásolást, az insurrectioban való részvételt, 1000 lovas kiállítását és 3000 forint értékű nádori cenzus fizetését. Cserében a jászkunok visszakapták kiváltságaikat és kerületi szintű öngazgatásuk függetlenségét.¹¹³ A redempció anyagi terheinek viselésére felvett hitelek visszafizetésének koordinálását a helyi önkormányzatok végezték. A redempció céljára befizető lakosok – a helységenként eltérő redempciós aránykulcsnak megfelelően – pénzükért cserébe földet kaptak.¹¹⁴

A redempció lebonyolításában a jászkunsági községekben tehát nagy szerepet játszottak a helyi tanácsok. Lacháza esetében azonban az új földhasználati, gazdálkodási és társadalomszervezési elvek kialakítása az Új–Lacházán való letelepedés utáni újjáépítéssel estek egybe. A földekből és a jogokból való részesedés mértéke a megváltakozás költségeihez való hozzájárulás volt. Az agrártársadalomban a földből

való részesedés mértéke az egyén közösségben elfoglalt pozícióját is jelezte. A jászkun társadalom ennek alapján tagolódott fő vonalaiban a redemptus–irredemptus–zsellér–commorans elnevezésű rétegekre. Redemptusoknak a jászkunok azon rétegét nevezték, akik – az érvényben lévő kerületi statutumok szerint meghatározott értékben – váltottak földet, illetve birtokoltak a Hármas Kerület területén. Szántóföldjeik arányában részesültek a járulékfölddekből (kaszálóból, legelőkből, erdőfölddekből), elsőbbségi joguk volt a kisebb haszonvételek (kocsma, mézsárszék) árendálásakor. Az irredemptusok és a zsellérek e jogokat nem, vagy csak ezek egy töredékét élvezhették.¹¹⁵ A commoransok a kerületben munkát vállaló, külső törvényhatóságból származó személyek (gyakran cselédek, pásztorok, iparosok) voltak.¹¹⁶ Lacházán – és a kerület több településén – a redempció során váltott szántóföldet neveztek forintos földnek. A 'forintos föld' eszmei birtokmértéket jelentett: a megváltott föld tényleges piaci értéke a későbbiekben természetesen változott. 1745-ben és az azt követő években tehát a befizetett összeg értékének megfelelő arányban jutottak földhöz. A forintos föld adott értéke településenként eltérő nagyságú földet jelenthetett. A redemptussághoz szükséges váltott föld értékhatára a kerületben 1752-től egyégesen 20, 1823-tól 25 redempciós forintnyi föld volt. Novák László Ferenc későbbi adatokon alapuló becslése alapján Lacházán a 25 redempciós forintot birtokló lakos birtoknagysága 10 kat. holdat tett ki, amely az adóösszeírásokban 1/16 sessio-os gazdával volt megfeleltethető.¹¹⁷ Ezzel szemben Gyárfás István és Bogdán István szerint a redempció idején Lacházán az egységnyi egy forintos föld nagysága 855, a kapás szőlőé 300 négyszögöl volt.¹¹⁸

A redempció sürgetésére az uralkodóhoz beadott kérvény támogatásáról az egyes községek saját falugyűlésükön is döntöttek, ahogy ez Lacházán is történt az 1745. február 25- i, Horváth András kerületi esküdtnak adott megbízólevelük (*credentionalis*) szerint. A lacházaiak – saját bevallásuk szerint – nem értették a kérvény ötletét: először elutasították azt, később azonban mégis elfogadták: „*ez előtt néhány napokkal; mostan folyó dolgainkban amelyek az Ispotályos Háznak Uralkodása alol való szabadolásonkat nézik, Felsőges Koronás Király Asszonyunkhoz bé nyújtott Instantiájoknak punctumait redemptio eránt, jól meg nem értvén meg bortánkoztunk, most pedig leg közelebb Helységünknek minden lakosait egyben gyűjtván, és az fent írt Instantiának punctumait jobban értésükre vívén, edgyező szívvel Lélekkal*” fogadták el. Ugyanakkor Horváth András kerületi esküdtet teljhatalommal (*plenipotentiával*) látták el a redemptioval kapcsolatos ügyeik intézésében.¹¹⁹ A kezdeti, redempcióval szembeni bizalmatlanság valószínűleg arra a redempció-ellenes mozgalomra vezethető vissza, amelynek nyomára

lehet bukkani a községi és a kiskun kapitányi iratanyagban. Ugyan a lacházi elégedetlenség pontos okát nem ismerjük, ám a többi kunsági eset szemügyre véve ennek kiváltója az a két- vagy háromszoros teher lehetett, amelyet egy időben kellett a lakoságnak viselnie, vagyis a hadiadó-, és az *insurrectio* (nemesi felkelés) terheinek vállalása. Ezt a válságösszegek egyidejű fizetési kötelezettsége csak tetézte.¹²⁰ A helyi szervezkedés feje Galambos István tanácsstag, korábban is résztvevője az 1737. évi, a kiskun kapitányi törvényszék által is tárgyalta elhíresült bíróverésnek.¹²¹ 1745-ben is „*Galambos István sok embereket inducált, vagyis seducált hogy a Redemptiohoz ne álljanak.*” A „*tumultus*” okozása miatt egy lacházi forrás szerint csak egymagában Galambost kötelezték 100 forint lefizetésére.¹²² Ezzel szemben a kiskun kerületi jegyzőkönyv arról tudósít, hogy társával, Jaksa Mátyással együtt ítélték súlyos pénzbírságra, 50-50 rajnai forintra, amelyet a község redemptionális pénztárába kellett befizetnie.¹²³ A szakirodalom is felvette, hogy a Kerület más településein a redemption-ellenes lázongások vezetőit kitiltották a Kerületből.¹²⁴ Lacházán Galambos Istvánt nem hogy nem utasították ki a kerületből, hanem még bíróvá is választották (1747-ben), majd itt is halt meg 1763-ban, hetven éves korában.¹²⁵ A források szerint a redemption során a községben végül mégis a legnagyobb méretű földmennyiséget ő váltotta meg: 250 forintnyit.¹²⁶

A kiskun községek redemptionban való vonakodásának híre Pálffy János nádorhoz is eljutott, aki 1745. november 8-án az ókori rómaiak, a jázságiak és a nagykunságiak példájával körlevelében buzdította a helységeket a redemptionösszegek lefizetésére: „*vegye szívére ki ki mit tesz a szabadságnak kincse, ha a rómaiak gyermekeiket adták a szabadságért, miért a Kis Kunság marhájabul, melyet Isten meg áldott valamellyest, el nem adhat, és az adósságbul való felszabadulásban nem igyekezik. Valóban a Jázság és a Nagy Kunság dicsérets igyekezetekben consolaltattam.*”¹²⁷

Az 1745. május 6-i redemption kiváltságlevél kiadását követően megkezdődött az elvállalt 580 000 forint összegű redemption váltságösszeg szétosztása az egyes települések között. Az 1745. november 23-án a jászberényi közgyűlésen Lacháza összesen 10 400 forint értékű redemption váltságot vállalt el. Ebből 3600 forint a szűkebben vett község melletti földekre (a „Telekre”), Csóka és Kátó pusztára 2000–2000, Jakabházára 300 és Móricgát pusztákra 2500 forint esett.¹²⁸ A Lacházától nagy távolságra, 80 km-re délre fekvő Móricgát nevű pusztát korábban nem Lacháza birtokolta: ezt a redemption előtt Kecskemét, majd kecskeméti gazdák árendálták 13 másik kiskun pusztával együtt a földesuraságtól, a Német Lovagrendtől, később az Invalidus Háztól.¹²⁹ Az említett pusztát a redemption korai

szakaszában Kisér (a későbbi Jászkisér) váltotta volna meg, de végül a lacháziai kapták meg 2000 ft-ért.¹³⁰

A redempció kapcsán merült fel a Lacháza által használt kétes jogi helyzetű puszták: Csóka, Kátó és Jakabháza birtoklásának problémája. A Német Lovagrend földesuraságát követően Kecskemét és más magánbirtokosok által bírt bérletek megszűntek, a község illő áron megváltotta ezeket a pusztákat. A pusztákra azonban a török kor előtti birtokos nemesi családok örökösei jelentették be birtokigényüket, ugyanúgy mint sok más helyen is az országban. Egy Szabó István nevű Szatmár vármegyei, szegénységi bizonyítvánnyal rendelkező nemes, (az Eöry és Csüry családdal való leányági rokonsága révén) igényt formált a középkori Szentiványi család örökségéhez tartozó fenti három pusztára (a 15–17. századi oklevelekben leggyakrabban Csókás/Csalka, Katuly, Jánoshalma).¹³¹ Szabó Istvánnal szemben Lacháza maga mögött tudhatta királyi koronajavadalomként a kincstár támogatását, és levéltári dokumentumokkal tudta bizonyítani e puszták kiskun voltát, és 1577 óta folytonos birtoklását.¹³² Az 1748 és 1752 között lezajlott perben a királyi jogügyigazgató, Svetics Jakab sikerrel védte meg a kincstár és Lacháza érdekeit a nemesi követelésekkel szemben. 1785-ben a per megindítójának fia, Szabó Antal kérte az ítélet felülvizsgálatát, ekkor is sikertelenül.¹³³ A követelő család szívósságát mutatja, hogy a lacházikkal folytatott jogi eljárással párhuzamosan 1749-től a földbirtokos Vattay családdal szemben is kezdeményezett egy ugyancsak sikertelen pert a szomszédos Pereg község megszerzéséért.¹³⁴

Ehhez az ügyhöz kapcsolódik a redempció korának egyik érdekes epizódja, sikasztási ügye. A Csóka és Kátó pusztá megtartásáért folytatott per elvesztése a már elindított redempció jótékony hatását tette volna semmissé: megfelelő földterület hiányában a megváltkozás anyagi jótéteményeit kevéssé lehetett volna kihasználni. Lacháza ezért Csóka és Kátó perében egy – a kiskunok számára kedvező – perhalasztó oklevél kieszközlését szerette volna elérni. Ennek érdekében 1749-ben megbízta a redempciós váltságösszegek lefizetése ügyében a Bécsbe utazó Horváth András jászkun kerületi jegyzőt ügye képviselésével. Így összesen 281 rajnai forint összeget adott át megbízottjának, aki az ügyben nemhogy eredményt nem tudott felmutatni, de még az átadott összeget sem volt hajlandó visszaszolgáltatni. A község két ízben (1750-ben, 1752-ben) a nádorhoz is felterjesztést intézett annak érdekében, hogy pénzét visszanyerje, és követelését Horváth nevére betáblázhassa.¹³⁵ A kerületi jegyző még a lacházi redempció elszámolásakor, 1754-ben is tartozott a communitasnak: a kerületi hatóságok végül az említett követelést a lacháziai redempciós tartozásának terhére számolták el.¹³⁶

A váltásösszeget a község több részletben 7 év leforgása alatt küldte be a kincstárba (1745–1752).¹³⁷ Az alábbiakban Bagi Gábor adatait pontosítom, árnyalom és az általam fellelt levéltári adatokkal kiegészítve közlöm a redempciós összeg lefizetésének részleteit:¹³⁸

A tőkeösszeget kifizették:

1745. július 26.	898 forint,
1746. január 28.	2519 forint 25 krajcár,
1746. szeptember 7.	1197 forint 27 krajcár, ¹³⁹
1747. március 15.	3 199 forint 23 krajcár,
1747. június 16.	310 forint 3 ½ krajcár,
1750. november 1.	504 forint 56 krajcár,
1752. január 16.	1770 forint

A kamatösszegeket kifizették:

1746. szeptember 7.	493 forint 48 krajcár,
1747. március 15.	52 forint 1 krajcár,
1747. július 25.	241 forint 27 krajcár,
1750. szeptember 24.	136 forint 33 krajcár,
1750. november 1.	15 forint,
1752. január 16.	156 forint 42 krajcár.

Ebből látható, hogy amíg a tőkeösszeg törlesztésre hét alkalommal, addig a kamatok megfizetésére részben ezzel megegyező időpontokban hat alkalommal került sor. A számadásokról kiderül, hogy az anyagi terheket súlyosbította 1231 forint nagyságú kamatteher.¹⁴⁰ A redempciós pénztárat terhelték a községi vezetőség kihágásai miatt 1750-ben a kapitányi törvényszék ítélete alapján kivetett bírságpénzek. A peregi katolikus plébánossal szembeni (valószínűleg egy egyházi ünnepen történt tiltott munkavégzés miatt indított) perben a lacházi bírót, a hadnagyot és társait összesen 320 forint bírságra ítélte a kapitányi törvényszék,¹⁴¹ amelynek egy részét a lacházi redempciós pénztárból térítették meg.¹⁴²

A váltáshoz szükséges pénz a község nagy részben kölcsönökből fedezte, amelyeket évekkel később fizetett csak vissza hitelezőinek. Az adósságokat pedig 1752-ig a lakosok földváltásból befolyt redempciós összegeiből fizették vissza. Ismert, hogy 1746. június 4-én Lacháza Kecskemét városának 898 forinttal, a budai polgároknak 1200, a váciaknak 800 forinttal tartozott.¹⁴³ Ugyanebből az évből helyi forrásból értesülünk, hogy Pálffy János nádortól vettek fel több részletben

757 forintot.¹⁴⁴ 1750 májusában Lacháza már csak Kecskemétnek volt adója 898 forinttal.¹⁴⁵ Lacháza azonban kölcsöneit még azon év július 15-én hiánytalanul törlesztette.¹⁴⁶ Bagi Gábor összesítése szerint a település 1750–51-ben a redempcióba 1775 forinttal, illetve magánosoknak más okból kifolyólag 481 forinttal, összesen 2256 forinttal volt adós. Ezután fizette vissza a község a pesti pálosoknak a „capitalis”-ukból kölcsönvett 500 forintos összeget.¹⁴⁷ Az idézett szerző egy másik összeállítás szerint 1753-ban a településnek – a redemptio után – még mindig 700 forintnyi adóssága volt.¹⁴⁸

Mint a mellékelt forrásból látjuk, a lacházi gazdák 1745. november 28-án 8476 forint lefizetését vállalták, ám a helység végül ennél többet, 8821 forintot vetett ki a földváltásban részt venni szándékozó lakosokra. Felmerül a kérdés, hogy a teljes, 10 400 forint értékű egyszeri váltságösszegeből fennmaradó különbözetet honnan sikerült elődeinknek előteremteniük? A maradványösszeget – a forrásokból legalábbis úgy tűnik –, a szalkszentmártoniaknak 2000 forintért bérletbe lekötött Móricgát puszta fele része adta ki.¹⁴⁹

A magánembereknek is ugyanúgy kölcsönökhöz kellett folyamodniuk, mint a községeknek, hogy földjeiket megválthassák. Erre a célra a község maga vett fel hitelt, amelyből egy részt a rászoruló lakosoknak adott ki kölcsönként, hogy a redempciós összeget kifizethessék.¹⁵⁰ A földváltáshoz szükséges pénz előteremtéséhez leggyakrabban az állataikat (pl. lovakat, marhákat) adták el, ahogy ez a Kerület más helységeiben is történt.¹⁵¹ Az emellett felhalmozott adósságaikat szántással, terménnyel vagy ruhaneműkkel fizették vissza, így pl. egy „nagy őszi szántással”, „búza kila 6” (6 kila búzával),¹⁵² vagy „egy pár fehér ruhával.” A lajstrom szerint 26-an vettek fel hitelt a 113 redemptiót váltó gazda közül, vagyis a redempciót váltottak ötöde (20%-a). Érdekes módon a tehetősebb, nagyobb összeget váltó gazdák között is találunk hitelfelvevőket: Jaksa Mátyás és Tóth János a váltási összegnek majdnem 2/3-t (100 forintot), Gábor Tamás ennek felét (100 forintot), Bodor János is szinte éppen a felét (90 forint) is a hitelből finanszírozta. Ők általában terményben (búza, bor) törlesztettek.¹⁵³ Az 1752-ben a végrendelkező és 40 redempciós forintnyi földet váltó Kis Gergely meghagyta feleségének, hogy a redempcióból hátralevő adóssága kifizetéséhez két lovát adja el.¹⁵⁴ Kondor Mihály 50 redempciós forintnyi földje megszerzése érdekében állítólag még kovácsmestersége szerszámait is pénzzé tette.¹⁵⁵ Egyes gazdák több részletben fizették be a redempciós összegeiket a tanács számára: többnyire még 1745/46-ban egy-egy nagyobb összeget, majd – miután a községek a hitelezőiktől és a kerületi hatóságoktól több alkalommal felszólítást kaptak a törlesztésre – 1750–52 táján ennek maradékát is törlesztették. A módos redemptusnak számító Bagi István a redempciókor 100

forintot váltott: ebből 75 forintot már a redempció elején lefizetett, majd 1751. november 18-án 10, majd december 29-én 5 forintot, végül 1752. szeptember 15-én ismét 10 forintot tett le.¹⁵⁶ Tóth János állítólag 140 forintos földet váltott: ezt három részletben fizette ki, az utolsó részletet 1750. július 12-én törlesztette.¹⁵⁷

A redempciós összegek befizetésére és a magánadósságok visszafizetésére 1753. januárig került sor. Ekkor a redempciós ügyekkel megbízott Tót Mihály „*redemptionalis perceptor*” elszámoltatták, amelynek során számot adott a kezére bízott 2998 ft 80 dénárnyi pénzösszegekről.¹⁵⁸ A redempció befejezését jelentette Lacháza bírójának és tanácsának 1754. április 3-án a jászkun fő- és alkapitányhoz intézett levele, amelyben jelentették, hogy a rájuk esett *redemptionalis* összeget (10 400 forint) és annak kamatait hiány nélkül lefizették, adósságuk nincs. Erről hiteles bizonyosságlevél (*testimonialis*) kiállítását kérték, amit nem sokkal később meg is kaptak.¹⁵⁹ A kerület által 1754. május 2-án kiállított tanúsítvány elismerte, hogy Lacháza a 10 400 forint értékű váltságot és ennek kamatait teljességgel befizette.¹⁶⁰ A redempciós összeg lefizetését és az így megszerzett puszták birtokjogát 1757. március 3-án Batthyány Lajos nádor egy nagy méretű, privilegiális formában kiadott oklevelével erősítette meg Lacháza számára.¹⁶¹

A redempció után a tanács nekilátott a befizetett *redemptionalis summa* arányában a meglévő földek újraosztásának. A folyamat során a tanács egyre inkább kiterjesztette joghatóságát a közösségi földhasználat terén. Erre az 1750-es évektől fokozatosan került sor: 1752-ben a „Belső Falu” helyén osztott a bíró a *redemptio* arányában kukorica- és tökföldeket, illetve szálláskerteket. Ezen túl az irredemptusoknak, az özvegyeknek, az árváknak is juttatott bizonyos földmennyiséget a tanács, de nem előzetes részarány szerint, mint a *redemptusok*nál, hanem mai szóval szociális alapon, mint írják a kiosztáskor: „tsak egyedül az irgalmasság uralkodott”.¹⁶² 1755-ben minden *redemptus* lakos nyilas osztással, sorshúzás útján erdőt és rétilletményt kapott.¹⁶³ 1752-ben hoztak arról községi statutumot – összhangban a kerületi rendelkezésekkel –, hogy „*a Magistratus híre*”, azaz engedélye nélkül senki sem idegeníthette el házát, kertjét, szántóját. Aki ezt mégis megtenné, jószágvesztésre ítéltetik.¹⁶⁴ A tanács a határt három periódusban (1765, 1769, 1774) három nyomásra (kalkatúra) osztotta fel a befizetett redempciós részesedések arányában. A határfelosztások elég széttagolt birtokszerkezetet mutattak: az összeírások alapján tudjuk, hogy 1774-ben például egy kalkatúrában (nyomásban) mindenki hat darab földet birtokolt, minden dűlőben egyet-egyet.¹⁶⁵

A korabeli gyakorlat szerint a községek (ami megfigyelhető a jász községeknél is), azért, hogy racionalizálják gazdálkodásukat, a távolabb fekvő pusztáikat árendába adták más településeknek, míg a szomszédságukban fekvő magánföldesúri

joghatóság alatt lévő pusztákat saját hasznosításba vették, vagyis kibérelték.¹⁶⁶ Lacháza – mint már fentebb említettem – a redempció után (1745–46-ban) fele részben árendába adta az újonnan elnyert Móricgátot Szalkszentmártonnak 2000 forintért.¹⁶⁷ Ez a puszták a következő években többször is gazdát cserélt: 1746–1747-ben három kecskeméti lakosnak (Lázár Jánosnak, Szeles Györgynek, Banó Jánosnak) adta át használatra; a következő tíz évben ismét a szalkszentmártoniaké lett; 1757-1758-ban három félegyházi (Ficsór Pál Móczár Jakab, Tarjáni János) birtokolta; 1759 és 1769 között már csak Móricgát felét bírják a szalkszentmárton árendátorok, mert a másik felét a lacházi gazdák vették használatba. A községhez közelebb fekvő területen, a Dabashoz tartozó Ordasháza puszták fele részét is bérelte Lacháza 1755 és 1759 között.¹⁶⁸

Összegzőképpen megállapítható, hogy a redempció megvalósításában a tanács jelentős szerepet játszott. A tanács a redempció alatt számos ügyben járt el: a megváltáshoz szükséges hitelek előteremtésében és visszafizetésében, a lakosság redempciós váltságösszegeinek beszedésében és nyilvántartásában, a határhasználat új rendjének kialakításában és az ingatlanforgalom nyilvántartásában. A tanácsi statutumok révén lassan kiterjesztette fennhatóságát ezekre a kérdésekre. Ideiglenes jelleggel hoztak létre egy külön tisztséget a redempciós összegek beszedésére, a kölcsönök nyilvántartására. Az ezt a funkciót viselő személyt a források *redemptionalis bíróként* vagy *redemptinalis perceptorként* emlegették 1747 és 1753 között. A redempció anyagi alapjait a nádortól, Pest, Buda, Kecskemét, Vác polgáraitól, a pesti pálosoktól és a helyi módosabb gazdáktól felvett hitelekből biztosították. A lakosság szegényebb rétegei állataik eladásával, többletmunkával és értéktárgyaik eladásával tudták csak előteremteni a földjeik megváltására felvett kölcsönöket. A redemptio, mint a Galambos István vezette szervezkedés és a községi „nagyobb gyűlés” vagy falugyűlés értetlensége mutatja, nem feltétlenül talált egyetértésre a helyi lakosság egészében. A puszták birtokjogának stabilizálása megteremtette a redempció után a mezőgazdaság további gyarapodásának alapjait.

VII. A társadalmi szerkezet jellemzői

A redempció hosszú távon az egész Jászkun Kerület társadalmi tagozódását is meghatározta. A földekből és a jogokból való részesedés mértéke a megváltkozás költségeihez való hozzájárulás volt. A földből való részesedés mértéke egy agrártársadalomban az egyén helyi közösségben elfoglalt pozícióját is jelezte. Az egyéni földváltás mértéke szerint az 1760–1770-es évekre különültek el határozot-

tan az egyes rétegek. Ekkorra alakult ki a redemptus, irredemptus, zsellér és comorans rétegek mögötti tartalom is. A *redemptusok* a megváltott (Lacházán forintosnak nevezett) földjeik arányában részesedtek a járulékföldekből (kaszáló, legelő, erdő, szálláskertek-, dinnye-, kender-, tők- kukoricaföldek). A fel nem osztott legelőket díjtalanul használhatták, elsőbbséget élveztek a kisebb haszonvételek (kocsma, mézárszék) árendálásakor, három hónapig szabadon mérhettek bort. Elővásárlási joguk volt az irredemptusokkal szemben, továbbá vám- és piaci taxamentességet is élveztek. A redemptusok politikai jogait tekintve választók és választhatók is voltak. *Irredemptusok*nak nevezték azokat, akiknek redempciója nem érte el az előírt értékhatárt. E mellett irredemptusoknak tekintették a katonaállításban részt venni nem tudók és a redemptus gazdák felnőttkorú, de még szüleikkel egy kenyéren élő fiait is. Az irredemptusok a zsellérekkel szemben elővételi jogot élveztek az ingatlanok adásvétele esetén, illetve részesedhettek a tanács egyedi döntése alapján a forintos földjük mennyisége szerint a járulékföldekből.¹⁶⁹ A *zsellérség* személyében szabad, ritkán földtulajdonnal és állatállománnyal is bíró, többnyire béresi szolgálatot vállaló réteg volt. Meghatározott időintervallum (10, később 12 év egy helyben lakás után) ún. lakosi jogot nyerhettek.¹⁷⁰

A társadalmi helyzetet Lacházán is a redemptus birtokból való részesedés mértéke jelezte. A birtokforgalom nyilvántartása volt a célja a községenként vezetett földkönyveknek (*libri fundi*). A telkek adásvételének jegyzőkönyvezésére a királyi rendelet már 1751-ben utasította a községeket.¹⁷¹ Lacháza földkönyvei sajnos elvesztek, ennek ellenére a fennmaradt redempciós lajstromok és a korabeli adóösszeírások mégis lehetővé teszik, hogy az 1745 táján redempciót szerzett lacházi társadalom képe nagy vonalakban megrajzolható legyen. A legkisebb váltságösszeg Lukácsi Istváné volt, 10 forintért váltott földet, míg a legnagyobb Galambos Istváné, aki 250 forintos földet váltott. (Csak viszonyításképpen: Bagi Gábor számításai szerint ez a 250 forintos föld 50 hold szántónak és 50 hold kaszálóföldnek felelt meg, 1600 négyszögeles holddal számítva).¹⁷² Nem sokkal alatta álltak a rangsorban a 200 forintos földet váltott nagygazdák elitje, egyfajta „parasztnábobok“-ként négyen (Bodor János, Gábor Tamás, Szabó János, Tóth Mihály). Tőlük némileg lemaradtak a 100-200 forintos föld között váltó nagygazdák, akik a földváltók csoportjának majdnem egyharmadát tették ki. Kutatásaim során szerzett tapasztalataim szerint többnyire ők töltötték be a főbírói és tanácsosi tisztségeket a korszakban. A 50-100 forint között váltó középkategóriába tartozó birtokosok jelentették a lacházi redemptusok 1/4-t. A kisbirtokosok (25-50 forintos földet váltók) alkották a földváltók önmagában is legnépesebb rétegét (35,4%-t). Törpebirtokosoknak nevezhetjük azokat, akik kisebb összegekkel (10-20 forint) járultak

hozzá a földváltáshoz. A listában rajtuk kívül 9-n voltak olyanok, akik az először megígért váltságösszeget nem tudták kifizetni, nevüket a nyilvántartásban utólag áthúzták (1–1 fő 10 és 40, míg 2–2 fő 15, 20 és 25 forinttal).¹⁷³ A redempciót nem váltottak száma 1748/49-ben 37 fő volt.¹⁷⁴

A kötet függelékében közölt 1752. évi, a közös földek felosztása kapcsán készült redempciós lista jól mutatja, hogy az 1745-ös lajstromon szereplők közül a legtöbben megőrizték földbirtokukat. A birtoktestek száma (112) és a redempcióban részt nem vettek száma (37 fő) közel azonos maradt a korábbiakkal. A halál természet-szerűen ez idő alatt is megritkította a földváltók sorait, így 1752-re többeknek már csak az özvegyét látjuk a birtokosok között, akik valószínűleg férjükkel együtt fektették tőkéjüket a földváltásba, tehát közszerzőként lettek feltüntetve.¹⁷⁵ Sok esetben fedezhetünk fel több birtokost 1–1 földbirtoktest esetén örökösként az 1752. évi forrásban, ami azzal állt összefüggésben, hogy egy-egy gazda halála után az érdekelt családok felnőtt családtagjai nem tudtak megegyezni arról, hogy ki milyen arányban segítette az elhunyt családfőt a redempciós terhek megfizetésében, így a vagyonfelosztás elmaradt. Ennek hiánya és a tulajdonviszonyok tisztázatlansága miatt aztán ezek az ingatlanok, egyfajta közkeresményként átmenetileg vagy hosszabb ideig is még több családtag nevében szerepelhettek a korabeli iratokban (Erre több példát találunk a *Van-e a lacházi redempciónak mikrotörténete?* című fejezetben). Annyi egy-egy egyedi esetből is látható, hogy már ekkor megindult a birtokosztódás folyamata, nemcsak a kisebb, de a nagyobb váltsággal bíró családok esetében is. Így például a tanácsülési jegyzőkönyvekből tudjuk, hogy a 120 forintos redempciót váltó Gózon Péter (1676–1751) halálát követően három fia, Mihály, András és a néhai István lánya, Erzsébet három egyenlő részre osztotta fel a lacházi birtokot.¹⁷⁶ Földkönyv hiányában viszont a birtokfelosztás folyamata nehezen követhető. Sajnos a rendelkezésre álló 1752. évi redempciós lista erről csak töredékes tájékoztatást ad: ugyan az elhunyt földváltó gazda, Gózon Péter neve lekerült a listáról, de itt a három megnevezett örökös közül egyedül Mihály tűnik fel, ő viszont rögtön 80 redempciós forintos föld birtokosaként.¹⁷⁷

Végül a tágabb horizont felé tekintve érdemes összevetni a lacházi redemptusok társadalmának 1745. évből származó adatsorait a többi felső-kiskunsági település adataival. Lacházán a földváltók döntő többsége, 73 fő (64,6%) 100 forint alatt vett részt a redempcióban, 100–199 forintos földet váltók 35-en (30,9%), míg 200 forint felett öt gazda (4,4%) váltott. Nagyságrendileg hasonló arányok figyelhetők meg a legalsó (100 forintos föld alatti) kategória esetén Szabadszálláson és Fülöpszálláson (61,9, illetve 62,2%). Ugyanez igaz a középső kategória (100–200 forintos földet váltók) arányaira e két településsel való összehasonlításban (25,4 és 33,6 %).

A némileg más adottságokkal rendelkező Kunszentmiklóson is hasonló részarányokat tapasztalunk: a 100–200 forintos kategóriába a földváltók 37,7%-a (63 fő) tartozik. A 200–300 forint közötti váltságösszeget fizető lakosok arányában nagyobb az eltérés egyes települések között: míg Szabadszálláson és Kunszentmiklóson nagyjából a lakosok egytizede (21 és 15 fő) sorolható ide, addig ennél valamivel kisebb arány volt jellemző Fülöpszálláson (2,8%), és – mint már említettem – Lacházán (4,4%). Fontos különbség, hogy a másik három felső-kiskunsági településen megtalálható a legalább 300 redempciós forintnyi földet váltó nagygazdák vékony rétege Lacházán a település kisebb határa miatt teljesen hiányzott.¹⁷⁸ Ennek alapján megállapítható, hogy a lacházi redemptusok társadalma kevésbé volt differenciált és valamivel kisebb méretű birtokokra tagolódott, mint a többi felső-kiskunsági helységben, de lényeges jellemzőit és arányait tekintve ezektől ekkor még nem különbözött.

A kiskun község társadalmi–gazdasági viszonyairól az adóösszeírások segítségével tovább árnyalható az összkép. Ebből kiderült, hogy nem volt egységes adókvetési gyakorlat, az összeírások módja és az adóalap térben és időben is változott a Jászkun Kerületen belül.¹⁷⁹

I. táblázat: Az adóköteles lakosság megoszlása és adóalapba tartozó jószágállománya Lacházán 1744–1773 között:

<i>A háziadó- összeírások éve (adó- években)</i>	<i>Személyek sz., összesen</i>			<i>Házak száma összesen</i>			<i>Lovak száma</i>	<i>Marhák száma¹⁸⁰</i>	<i>Juhok száma</i>
	<i>Red.</i>	<i>Irred.</i>	<i>Zsell.</i>	<i>Red.</i>	<i>Irred.</i>	<i>Zsell.</i>			
1744–45 ¹⁸¹	157			113			81	687	1490
1748–49 ¹⁸²	162			105			-	1036	1150
	117	37	8 ¹⁸³	87	18				
1751–52 ¹⁸⁴	278			119			-	717	1212
	251	17	10	102	17				
1753–54 ¹⁸⁵	192			118			238	628	940
	167	17	8	105	13				
1754–55 ¹⁸⁶	209			132			296	898	-
	179	22	8	109	23	-			
1758–1759	219			144					1593
	171	48	-	114 ^{1/2}	29 ^{1/2}				

1757–58 ¹⁸⁷	216			146			323	942	1952 ¹⁸⁸
	166	34	16	116	30	-			
1760 ¹⁸⁹	176			132			414	1359	2034
	133	47	-						
1763–1764	266			137			-	1576	1932
	185	81							
1764–65 ¹⁹⁰	298			-			474	1220	2095
	226	72	-	144	42	-			
1766 ¹⁹¹	227			157			530	1448	2363
	157	67 ¹⁹²							
1768–1769 ¹⁹³				198			527	kb. 1530	2416
		91		145	53				
1772–73 ¹⁹⁴	-			239			769	1930	2707
	-	-	111 ¹⁹⁵	168	71	-			

A táblázat kapcsán néhány következtetést le lehet vonni, annak ellenére, hogy az évenkénti összeírások némileg különböző szempontok alapján készültek.¹⁹⁶ Ezekből megállapítható, hogy 1744–45-től nem írták össze az adómentesnek tekintett tanácsstagokat és községi tisztviselőket, illetve 1748–49-től különítik el az adófizetőket a redempcióban való részvétel mértéke szerint redemptusokra, irredemptusokra és zsellérekre. 1766/67. adóévtől kezdve csak az irredemptusok esetén jelzik az összeírások a személyek és a házak számát, a redemptusoknál csak a házakat jelölték, de ezt esetükben valószínűleg azonosnak tekinthetjük a családfők számával.¹⁹⁷ Az elemzést torzítja, hogy feltételezésem szerint a vagyontalanokat (így a zselléreket) csak kivételes esetben vették számba.¹⁹⁸ Az adóköteles háztartások száma 1744/45 és 1772/73 között 157-ről 239-re nőtt (ebből 168 redemptus, 71 irredemptus), vagyis a gazdaságoké közel 2/3-val növekedett. A redemptus gazdáké 1748–49 és 1764–65 között 117-ről 185 főre (kb. 63 %-kal) változott. Az irredemptusok lélekszáma ehhez képest több mint kétszeresére, 37-ről 81 főre szaporodott.

Összességében a redempció utáni rövid időmetszetben a redemptusok helyi társadalmon belüli aránya és súlya fokozatosan csökkent, főként az irredemptusok javára. A társadalmi szerkezet megváltozásának iránya és mértéke nagyjából megfelel a korabeli Jászkunság többi településén zajló folyamatoknak.¹⁹⁹ Jelen táblázat ugyan nem tartalmazza, de az összeírásokban elsősorban az irredemptusok sorai- ban az 1760-as évektől egyre nagyobb számban bukkantak fel kézművesek (1760- ban 4, 1766-ban 10, 1768-69-ben 16, 1772-73-ban 20 fő), jelezve a mezőgazdasági termelésből élő és vagyonosodó község növekvő keresletét az iparcikkekre. A házak

száma az 1744–45. évi 113-hoz képest 1772–73-ra 239-re nőtt (168 redemptus, 71 irredemptus tulajdonú ház), tehát több mint kétszeresére emelkedett. A jószágállomány terén figyelemre méltóak a juhállományra vonatkozó adatok: ez 1744–45-höz képest 1772–73-ra 180%-kal nőtt (1490-ről 2707-re), de ennél tekintélyesebb a marhák (igás-, fejős-, és gulyabeli marha, illetve tehén stb.) számának a szaporodása, amely majdnem háromszoros emelkedést mutatott.

Összehasonlítva a fenti adatokat a redempció előtti időszak gazdasági és társadalmi viszonyaival, megállapítható hogy a növekedés lelassult mind a gazdaságok, mind a lakóházak és a jószágállomány tekintetében. Itt néhány, további alapkutatásra szoruló feltételezést kell tennünk. A fejlődés csekélyebb üteme a korábbi korszakhoz képest is szembeűnő: a redempció nem feltétlenül jelentette a növekedés felgyorsulását – mint a nagy hatású, tanyásodásnak induló nagykunsági vagy alsókiskunsági településeken –, mivel Lacháza esetén ezt nagymértékben fékezte a földhiány és a birtokosztódás.²⁰⁰ Az újonnan jövők befogadása valószínűleg a redempciót követően lelassult: míg a földesúri függés alatt és a redempció korszakában a közösségnek a kivetett közterhek teljesítése érdekében érdeke volt az adófizetők számának és tőkeerőnek a növelése, addig a redempció lezárultát követően a „birtokon belül” került jászkunok számára a megszerzett kiváltságok és földvagyon védelme vált elsődlegessé, így a bevándorlók befogadását is szigorították.²⁰¹ Ugyan a mögöttes tényezők, így az örökösödési viszonyok és határhasználat feltárása még várat magára, de annyi bizonyos, hogy Lacházán hosszú időtartamban is folytatódott az erőteljes birtokaprózódási folyamat. Ha az 1745 és 1848 közötti időszakban keletkezett redempciós listákat nézzük, akkor a földbirtokos lakosok száma a redempció kori viszonyokhoz képest az 1840-es évekre megháromszorozódott, 113-ról 369-re nőtt.²⁰²

II. táblázat. A földbirtokszerkezet változása Lacházán.²⁰³

Földbirtok- kategóriák éves bontásban redempciós forintban	1745	1794	1819	1835	1848
0–24	5 (4,4%)	62 (28,98%)	172 (56,95%)	227 (65,0%)	245 (66,0%)
25–49	40 (35,4%)	90 (42%)	66 (21,86%)	78 (23%)	78 (21,1%)
50–74	24 (21,2%)	35 (16,4%)	36 (11,9%)	18 (5,2%)	31 (8,4%)
75–99	4 (3,5%)	13 (6,1%)	8 (2,6%)	16 (4,6%)	10 (2,7%)

100–124	17 (15%)	5 (2,3%)	8 (2,6%)	4 (0,3%)	3 (0,8%)
125–149	5 (4,4%)	6 (2,8%)	2 (0,6%)	1	2 (0,5%)
150–174	12 (10,6%)	2 (0,9%)	4 (1,3%)	1	
175–199	1 (0,9%)	2 (0,9%)	4 (1,3%)		
200–224	4 (3,5%)	-	1 (0,3%)		
225–250	1 (0,8%)	-			

A földbirtokszerkezet hosszú távú változásait tekintve a lacházi társadalom szerkezete a redempciót követő néhány évtizedben a kerületi tendenciákat követte, vagyis a redemptusok arányának lassú csökkenését és a nem redemptus rétegek növekedését mutatta.²⁰⁴ A redemptusok arányszáma a redempciót követő évtizedekben az 1760-as, 1770-es évektől lassan csökkenni kezdett: addig a lakosság 3/4 része, később 2/3-a vallhatta magát e csoporthoz tartozónak.²⁰⁵ Ez a folyamat a 18–19. század fordulóján tovább gyorsult, már amennyire hihetünk a némileg más módszertan alapján készített három kerületi és országos összeírás (1787., 1804/05., 1819) adatainak. A Jászkun Kerületben egyébként nem létező, de országosan elterjedt társadalmi kategóriákat használó összeírások erősen torzítják a lacházi társadalomról adható képet. Az 1787. évi összeírás alapján – még ha az egyes társadalmi csoportokra vonatkozó, a korábbiakhoz képest szokatlan megnevezései bizonytalanságra is adnak okot –, megállapítható hogy az adózó családfőknek kevesebb mint a fele (420-ból 186, vagyis 44%-a) tekinthető többé-kevésbé redemptusnak.²⁰⁶ Az 1804/05. évi népösszeírás is a számba vett adózó gazdák alig felét sorolta a redemptus elnevezést helyettesítő „cives” rubrikába (472 családfőből 229 főt, vagyis 49,2%-ot).²⁰⁷ Az 1787-es nyilvántartás hasonlóan torzító, összevont kategóriáit alkalmazó 1819. évi népösszeírás a növekvő népesség mellett hasonló arányokat rögzített erre a csoportra, vagyis 654 háztartásból 330 „polgár és iparos”-t, vagyis 50,45%-t számolt össze.²⁰⁸ A korszak végéről származó, 1842/43. évi összeírás szerint a tendencia látszólag megfordult, vagyis a „polgár” (civis) kategóriába tartozók száma erősen növekedett. Ennek egyik oka lehet, hogy immár nemcsak a redemptusokat, az iparosokat, hanem a redemptusi értékhatárt, a 25 forintot el nem érő, földdel bíró irredemptus lakosokat is ide sorolták be (69,9%).²⁰⁹

Az ennél pontosabb megfigyelést lehetővé tevő redempciós lajstromokban 1794 és 1819 között érzékelhető a redemptusok arányának nagymértékű csökkenése és az irredemptusok számának, illetve arányának jelentős emelkedése (lásd II. táblázat). Ez a jelenség összefüggésben állhatott az 1794. évi, az egész Kunságban (is) pusztító aszályal, ²¹⁰ de az 1790-es évektől kezdődő napóleoni háborúk fokozódó terheivel is. (Ennek következtében nevezték el ezt az elszegényedett redemptus

csoportot ún. *száraz redemptusoknak*).²¹¹ Az 1810-es évekre a redemptusok már kisebbségbe kerülnek az irredemptus rétegekhez viszonyítva is: az addig domináns 25–50 forintos földdel bíró réteg lesüllyedését érzékelhetjük. A 25 forintos föld feletti birtoklók aránya a száz évvel korábbiakhoz képest 1847-re 72%-ról 34%-ra, vagyis egyharmadra zsugorodott.²¹² Ezekkel az adatokkal kapcsolatban meg kell jegyezni, hogy a redempciós lajstromok a teljesen birtoktalan (forintos földet nem birtokló) rétegekről nem szólnak, ezért némileg torz képet kapunk, ha ezekből a redemptus rétegeknek a lacházi társadalmon belüli súlyára akarunk következtetéseket levonni. Mindezt figyelembe véve megállapíthatjuk, hogy Lacházán a redemptus rétegek súlyának csökkenése figyelhető meg a korszak végére, úgy hogy eközben a legelső (irredemptusnak számító) birtokkategóriába esők aránya nőtt. Összevetve a többi felső-kiskunsági településsel – Kunszentmiklóst kivéve – a redemptusok alkották a társadalom többségét végig a rendi korszakban, míg Lacházán ezekkel ellentétes tendencia rajzolódott ki.²¹³

VIII. Van-e a lacházi redempciónak mikrotörténete?

A be- és kivándorlás kvantitatív vizsgálatát a levéltári forrásadottságok nehezítik. Az adóösszeírásokban az 1740–50-es években egyre több új betelepülő jelenik meg, akiknek egy része bekapcsolódott a földváltásba is.²¹⁴ Ezzel együtt is a Jászkun Kerület és a helyi tanács a betelepülést szigorító politikája miatt a betelepülés valószínűleg nem vált tömegessé. A betelepülők származási helyét az összeírásokban nem tüntették fel, ezekről csak egyedi eseteket, szórványadatokat ismerünk a bírósági iratanyagból. A beköltözőkről elmondható, hogy nem tömbszerűen, hanem változó erejű beszívárgással érkeztek, mint ahogy ez a Jászságban is történt. Többnyire némi vagyonnal rendelkező, szabadmenetelű jobbágyok telepedtek le, mivel a Kerület kiváltságos helyzete nagy vonzerőt gyakorolt a környező jobbágynépesítésre. Az újonnan jöttek gyorsan asszimilálódtak az őslakosokhoz. A más jászkunsági településekről vett példák arra mutatnak, hogy a jövevények beilleszkedése földvásárlással, beházasodással vagy valamilyen mesterség gyakorlása révén válhatott igazán sikeressé.²¹⁵

Lacháza község (majd mezőváros) levéltára gazdag tárházát nyújtja a régi lacháziai mindennapi életének megismeréséhez. Az alábbiakban egy-egy redempció kori családtörténet felidézésével érzékeltetem, hogy a redempció folyamata nem

feltétlenül volt sikertörténet minden család számára, ennek egyaránt voltak veszesei és győztese. Ezen túl felillantok néhány példát arról, hogy a társadalomban zajló változások milyen érezhető ellentéteket hoztak az egyének és a közösségek életében a redempciót követő években.

Gyenes Imre, a Fejér megyei Soponyáról származott (feltehetőleg nemesi származású), feleségével Mányoki Katalinnal költözött át Tinódról (ahol korábban 17 évig gazdálkodtak) 1741-ben, Szent György-nap táján Lacházára, a Duna áradását követően. Gyenes ekkor már módos gazda lehetett felesége vagyonának köszönhetően. Ezt mutatja az, hogy költözködéskor magával vitt négy jármos ökröt, tíz marhát és három lovat, otthon hagyva még négy göbolyt is. A forrásokból nem pontosan derül ki, hogy mikor, de Gyenes egy ideig Gyónon ispánként is szolgált az ottani Zlinszky-uradalomban. Az 1782-ben keltezett testamentumában 100 forintos földről, hat ökrőről, szálláskertről, 58 juhról és 7 lóról végrendelkezett.²¹⁶

A lacházi redemptus társadalom törzsökös kiskun gazdái közül voltak olyanok, akik ebben az időszakban törtek az élre, mint a 250 forintos földet váltó Galambos István (1693–1763). Testamentumában, 1763-ban 150 forintos földről ír, azonban ennek oka feltehetően a korabeli örökösödési-végrendelkezési gyakorlat, miszerint az idősebb fiainak (János, István) földbeli örökségét az apa még életében kiadta, ami biztos anyagi alapot adott nekik az önálló családalapításhoz. Jelentős készpénzvagyonot halmozott fel, amelynek egy részét kölcsönként kamatoztatta (1257 forint) és gyarapította tovább. Nagyszámú állatállománya (16 ökör, 3 kocsis ló, 4 tehén, 106 darab juh stb.) kiemelte a község többi gazdája közül.²¹⁷ Olykor erőszakos megnyilvánulásai ellenére tekintélyt vívott ki Lacházán, amit mi sem mutat jobban, mint hogy három alkalommal is főbíróvá választották (1736, 1744/45, 1747/48).²¹⁸ Az időközben a bírói pálcát is elnyert Galambos korábbi botrányos viselkedését, így a redempció-ellenes mozgalom kirobbantását a kiskun kerületi vezetés később is számon tartotta. Mindez véget vetett „közhivatali” pályájának. 1748-ban a református lelkész, Vetsei Pál feljelentette amiatt, hogy a lacházi nép között ellene gyűlöletet és pártoskodást szít, hozzátéve, hogy az istentiszteletek alatt otthon „ablakja alá ülven vagy lábait lógattya, vagy penig más világi szorgalmatossági után jár.” Erre a kiskun kerület részgyűlése rögtön eltiltotta a tanácsban való részvételtől, a „Tanács széktől”, további gyűlöletkeltése esetén pedig 25 forint „nyelvváltás” fizetésére kötelezte.²¹⁹

Galamboshoz hasonlóan az őshonos lacházi családok közül származott Becze András (1700–1766), aki valamivel kisebb mennyiségű, 150 forint értékű földet váltott. Házassága, Nagyházi Judittal gyermektelen maradt, ám a pár a gazdálkodás gondját megosztotta a férj testvérével, a redempciós földet nem váltó és velük egy

háztartásban lakó Istvánnal és annak fiával, ifjabb Istvánnal. Becze András halálakor – a hátrahagyott végrendelet értelmében – özvegye és unokaöccse fele-fele arányban osztozott a szántóföldeken.²²⁰ Az asszony saját részét is a szálláskerttel és a szőlővel Istvánra hagyományozta „mint aki mindenkor mellettünk és velünk szenvedett”.²²¹ Becze András hírnevét mutatja, hogy több alkalommal főbíróvá is választották (1751, 1755/1756, 1766), ám harmadik hivatali ideje alatt váratlanul elhunyt.²²²

Az 1745-ös évet követően a redempció strukturálta újra a társadalmi választóvonalakat. Sok família kiesett a községi vezetőszeretéből, ha nem tudott a megváltásban elég erővel részt vállalni, még ha Lacházán törzsökös, régi család is volt. A kerületen kívülről jövő vagyonos gazdák sokszor erőszakos eszközökkel 'váltak' a redempciókor földet, és ezzel bekerültek a helyi vezető rétegbe. Ezt bizonyítja Hamza Erzsébet Herpay Mihály kiskun kapitányhoz intézett kérvénye is. Az asszony levelében panaszkodik, hogy apósa, Ördög Mihály és néhai férje, Ördög János a kerület oldalán több háborúban fegyvert fogott. Sőt mindketten kisbíró-ságot is viseltek Lacházán. Apósa 25 redempciós forintnyi földet váltott, amiből azonban csak 13 forintnyit tudott fiával együtt rögtön lefizetni, a maradék 12 forintnyit nem. Férje és apósa halála után a tanács elvette az egész földet és a szálláskertet (csekély, 5 forintos kárpótlás ellenében) egy „idegen embernek” adta át. Az özvegy levelében az idegen-öshonos ellentétet rajzolja fel a konfliktus törésvonalaként: „*midőn pedig az Új- Latzháza szaporodott, az innen onnan származott emberekből találkozott a Tanács közzül olytán ember, akinek Attyafiai másunnan származtak Latzházára, hogy ezeknek földök nem volt, fogták azon 25 forinton váltott földemet, elvették és az szállással együtt adták oly idegen embernek, 'a ki talán még 'a Világon sem volt, mikor az Ipam és az Uram velem együtt Interessen szolgáltak*” a Kiskunság mellett. Az özvegy kismiszése után alkalmi munkákból tartotta el magát. Noha második férje még Almássy János főkapitánynál is járt Pesten, aki földje visszaadásáról szóló ítéletlevelet állított ki az asszony és új férje számára, de a főbíró, Jaksa Mátyás a levél láttán hetykén csak annyit felelt: „*az a Levél talán Bugyira szól*”. A tanácsban ketten is ültek, akik az új birtokos rokonaiként akadályozták özvegyi jussa visszanyerését: „*kettő vagy onlyantán tanácsbeli ember, a kiknek Attyafia az az ember, a kinek ezen szállásmat és földemet adták és ezek nem engedik, hogy ezen földemet vissza adassák*”. A bíró elutasító válaszát azzal indokolta meg, hogy „*nem kapol biz abba, mert ha a tiedet vissza adjuk, a' másik ember is azt kívánnya*.” Sőt, Hamza Erzsébet legnagyobb keserűségére újabban házhelyén egy Némediről (ma Alsónémedi) jött ember is házat kezdett építeni.²²³ Hamza Erzsébet végül ismét férjhez ment Verebes

Andráshoz, aki mellett véglegesen elszegényedett. Néhány évvel később újfent özvegyként aláírt testamentuma is jelzi, hogy csak házáról és a temetési költségeit fedező szőlőjéről, illetve egy „erdőcské”-ről végrendelkezhetett.²²⁴

A földváltás nemcsak egy-egy gazda és szűkebb családja egyéni erőfeszítésével, hanem – főként a szegényebbeknél – gyakran a tágabb rokonság kollektív tehervállalásával is létrejöhetett. Ezekre a családon belüli viszonyokra a földváltókat követő nemzedék sokszor tekervényes, évtizedekkel későbbi birtokviszályokról szóló iratokból következtethetünk. Több esetben látható, hogy egy-egy idősebb gazda neve került bele a földváltást rögzítő redempciós lajstromokba, aki mögött a váltási összeg lefizetésekor a család több kereső fiatal férfi tagja, illetve a nőági rokonság állt. A földváltók közül 46 fő születési és halálozási adatai állnak rendelkezésre. Ezek az adatok részben anyakönyvi, részben végrendelkezéssel kapcsolatos forrásokból származnak, s arra is rámutatnak, hogy az átlagéletkoruk 45 év volt a redempció kezdetén (1745). A legidősebb váltakozó a 75 éves Hegyesi Tamás (1670–1753), míg a legfiatalabb a 18 éves Jaksa János (1727–1804) volt. Ennél némileg több halálozási dátum ismeretében kijelenthetjük, hogy többségük az 1760–1770-es években hunyt el. Figyelemre méltó a Jászkun Kerületben érvényesülő társadalmi mobilitás, amelyet részben a redempció is elősegített. A földváltók között 11-en vannak olyanok, akiket az 1738–1745 közötti adóösszeírások még (sokszor ház nélküli) zsellérként tüntettek fel, ám a redempciót követő években ők is redemptus birtokot tudtak váltani. Jó részük 25–50 forint váltságösszegű földet szerzett, ám ismerünk olyan egykori zsellért is, aki ennél nagyobb földhöz tudott jutni, így például a 140 forintos birtokot váltó Orbán Jánost vagy az idős korában a lacházi egyházközség nagyvonalú donátorává lett, 110 forintos földet váltó Tókési Istvánt.²²⁵

Az 1745-ös földváltók között egy nőt, valószínűleg özvegyasszonyt (Siposné) is találunk, mint más jászkun községekben is.²²⁶ Egy nem sokkal későbbi, 1752. évi redempciós lajstromban több női nevet is azonosíthatunk önállóan, özvegyi státuszban (pl. *Kéri és Siposné, Kovács Gergelyné, özvegy Becze Jánosné, Tóth Andrásné*). A nők szerepeltetése általában birtoklási állapotot jelölt, tényleges rendelkezési jogot a férfi családtag gyakorolta. Ritkán ugyan, de önállóan maguk az özvegyasszonyok is gazdálkodhattak. Siposné azonos azzal az özvegy Sipos Istvánnéval (1701–1775), akinek férje 1745-ben földet váltott és felesége később özvegyként egy bizonyos Kéri István nevű szereplővel együtt kapcsolódhatott bele a földváltásba.²²⁷ Az 1752. évi redempciós lajstromban szereplő Kovács Gergelyné (1681–1761) az 1750-ben elhunyt és a redempcióban 100 forint értékben földet váltó Kovács Gergely özvegye volt.²²⁸ Egy-egy közismert redemptus családba vóként benősülő

és ezek anyagi forrásait saját gazdálkodásuk során hasznosító gazdákra is utalnak a listák (*Nagy István Takáts András veje, Szabó János Beczéné veje*). Egy-egy birtok uraként egynél több személyt is bejegyezhettek, ez utalhatott a megváltásban teljesített közös családi anyagi áldozatvállalásra, amikor apa és fia vagy éppen fiútestvérek voltak a redemptorok (pl. *Öreg Kiss János és Mihály, Kovács Sámuel és István*).²²⁹ Tóth András neve is az 1752. évi listában bukkan fel, aki – miként a bejegyzés is utal erre – újdonsült felesége, az 1750-ben elhunyt Varga Péter özvegye révén juthatott 60 redempciós forint értékű birtokhoz (*Tóth András – Varga Péterné*).²³⁰ Egy másik személy lehetett az a zsellérből redemptussá, 25 forintos földet váltó gazda Tóth András (1698–1748), akinek az özvegye az 1752. évi listában Tóth Andrásné néven szerepel.²³¹

Kiss Ferenc és testvére, Mihály birtokperéből (1772) kiderül, hogy a redempció idején már idősödő apát a két fiú, Ferenc és István segítették a 25 redempciós forint nagyságú birtok megszerzésében, részben tehenük eladásával, részben egy pesti hitelezőtől felvett kölcsönnel. A harmadik fiú, Mihály két testvére állítása szerint nem vállalt részt a redempciós terhekből, ezért az apai tőkeföldről nem is részesedhet. A lacházi tanácstörvényszék végül kiderítette, hogy a felvett hitel kamatait Mihály fizette, ezért jogosult testvéreitől pénzbeli kártérítésre és a redempciós birtok egy részére.²³²

A redempcióhoz kötődik özvegy Kis Istvánné született Biró Erzsébet 1775-ben tett és három évvel később jegyzőkönyvbe foglalt végrendeletének végrehajtásához kapcsolódó örökösödési és gondnoksági per, amelyet a Kis-fiúág, Kis János és Mihály ellen indított az elhunyt asszony két lánytestvére, Bak Illésné Biró Katalin és Sára. A konfliktust az okozta, hogy Kisné rokkant fia, András gondnokságát két lánytestvéreire és sógoraira bízta, majd úgy rendelkezett, hogy annak halála esetén fia teljes vagyonát, többek közt 30 redempciós forint földet, ők örököljék, és azt ne az említett Kis rokonság kapja. A szokatlan végrendelet oka, hogy a földváltó Kis István birtoka megváltásához szükséges pénzmennyiség nagy részét sógornőitől, illetve a Biró-atyafiságtól szerezte. Az egykori önzetlenséget az erre emlékező özvegy a testvéreire nézve kedvező végrendelettel próbálta meghálálni.²³³

A földváltás kikövetelte családi összefogást és az ebből származó birtok- és hagyatéki pereket egyaránt példázza egy testvérpár, Varga Mátyás és János 1771-ben a lacházi tanácstörvényszék előtt lefolytatott örökösödési pere. A redempció idején felesége hozományát is felélő idősödő és korábban még zsellér státuszú apa, Varga János (1690–1755) is földet váltani szándékozott.²³⁴ Ebben a törekvésben támogatta őt idősebb fia, János, aki Kunszentmiklóson béresi szolgálatával teremtette elő a redempcióból még hiányzó összeget, és később is ápolta idős és betegeskedő

apját. A felperes, a felesége birtokán lakó kisebbik fiú, Mátyás testvérével egyenlő vagyonfelosztást követelt. A tanács arra hivatkozva, hogy nem járult hozzá a redempciós összeg törlesztéséhez, sőt még édesapját sem támogatta, elutasította kérelmét.²³⁵

A redempcióval járó társadalmi-gazdasági változások úgy tűnik, hogy táptalajt nyújtottak a világi vezetés, így a bíró és a tanács elleni elégedetlenségre, illetve a tanácstagok közötti ellentétek kiéleződésére. A felsőbbség elleni lázadást a kortársak nemcsak becsületsértésnek tekintették, hanem a hivatali tekintély kétségbe vonása révén az Istentől rendelt társadalmi hierarchiát is veszélyeztető bűnnek tartották. Így 1747-ben az éppen bíróságot viselő Galambos István és a korábbi bíró, Szabó János, illetve Jaksa Mátyás tanácsnok között közelebről nem részletezett „titkos harag és nehézség”-ről olvashatunk a tanácsülési jegyzőkönyvben, amely azonban békéltetéssel végződött.²³⁶ 1748-ban Körösi Pál és Kis János bíró között tettelegességgig fajult a konfliktus egy jól sikerült esti pincézést követően. Körösi a hatóság által elkobzott szénája miatt vetemedett a bíró elleni támadásra, mire a bíró pálcájával kezdte ütlegelni Körösit. Ügye a kapitányi törvényszék elé került, amely a bíró megkövetésére és 50 forint bírság megfizetésére ítélte.²³⁷ 1750-ben a pesti vásáron „*idegen frequentia*” előtt Üllei Bodor János lacházi lakos saját főbíróját, Tóth Jánost káromolta, az ítélet szerint ezzel „*Isten képét és személyét bántotta meg*”. Ezért a korszakban kiszabható legsúlyosabb büntetést, 50 „ütés” és nyilvános templomi megdorgálást kapott. Kilátásba helyezték számára a községből való kicsapatást is, ha tettét megismétli.²³⁸

A tanács és a „nép” közötti háborúság felszámolásában évekkel később nagy szerepe lehetett az 1749-ben hivatalba lépő Jósa András jegyzőnek, aki nemcsak a redempciós összegek behajtását végezte, de a jászkun huszárezred felállítására körül is érdemeket szerzett.²³⁹

IX. A redemptus öntudat megnyilvánulásai Lacházán

A 18–19. századi jászkun történelem egyik kiváló kutatója szerint a Jászok az etnikai, privilegiális, történelmi, katonai és közigazgatási tudat összefonódásából született meg.²⁴⁰ A jászkunokat ért sérelmek (magánföldesúri függésbe kerülésük), a redempció folyamata és a katonáskodás erősítették meg a Jászok Kerület lakosságának kollektív nemesi öntudatát. A redempciót követően vált meghatározóvá Lacházán is a jászkun privilegiális tudat, amely – a népesség etnikai és a származási hely sokszínűsége miatt – visszaszorította az etnikai tudatot, vagyis a lakosság ön-

magát elsősorban kiváltságai alapján határozta meg. Jó példa erre, hogy 1821-ben az ötven éve Lacházán élő Konstantinovits görög kereskedőcsalád sarja, Pál redemptusi jogokat kért és kapott („*Kun Szabadsági Juszt*”) a tanácstól.²⁴¹ Jó adófizetőként és bérleti díjait rendszeresen fizető boltárendátorként a község kedvezően fogadta kérelmét. A 18. században Konstantinovitshoz hasonlóan vándorkereskedőként a Kerületbe érkező – görögnek nevezett – balkáni kereskedők könnyen beilleszkedtek a helyi társadalomba. Letelepedésük után boltbérleteikből meggazdagodva redempciót, sőt sok esetben nemességet is szereztek. A hosszú együttélés során átvették a helyi társadalom értékrendjét, amelyben a föld és a gazdálkodás a meghatározó, ahogy ez Lacházán is történhetett.²⁴²

A jászkun kiváltságok jó részét a redemptusok sajátították ki maguknak: öntudatuk szerves részévé vált az előjogaikhoz való ragaszkodás sokszor a nem helybeliek és a nem redemptus rétegek rovására. A redemptusokon belül is elkülönült egy hivatalnoki réteg, amely hivatali előjogai (leginkább adómentessége) védelmében kiemelt módon hangsúlyozta saját jászkun voltát, így egyfajta jászkun privilegialis és közigazgatási öntudat hordozójává vált. Külön kasztot alkottak a redemptusokon belül azok a leggazdagabb családok (pl. Galambos, Tóth, Deák, Seregély, Tuba stb.), amelyeknek tagjai sok generáción keresztül szinte kisajátították maguknak a község, illetve mezőváros vezető hivatalait. A családi- rokoni összeköttetések átszőtték a helyi elitet: egy 1834-ből való, a Jászkun Kerület által készített „*atyafisági vizsgálat*” Lacházán a 12 hivatalviselő között 14 rokoni kapcsolatot talált.²⁴³ Erre a redemptus tudatra egy korabeli kérvényben találunk kiváló példát! 1839-ben Deák Péter lacházi notáriusi hivatalra benyújtott pályázatában saját családjá ősi, lacházi redemptus múltjára és nagyapja (Deák Péter), illetve nagybátyjai (Ignác, Zsigmond) jegyzői hivatalban szerzett érdemeire hivatkozott annak érdekében, hogy a jegyzőséget elnyerje: „*kinek eleim, még a váltság ideje előtt is, Latzházai Lakosok s' velek váltság idejekor egy idejű Lakosokkal, 'a váltság alkalmával minden kit sajnosan erő terhes bajokat egyformán tűrtek, és szenvedtek, – a kik közül azon idő ólta boldogult Nagy Atyám Deák Péter, és az Atyám Testvérei Zsigmond, és Ignátz ezen város Jegyzői hivatalával megtiszteltetve félszázadnál tovább szolgáltak.*” Saját maga is lacházi redemptus birtokos lakos, ezért kéri, hogy a jegyzői tisztség betöltésénél a nem helyi jelöltekkel szemben előnyben részesítsék: „*föld birtokomnál fogva Latzháza városa kiváltságolt szabad birtokosai közé számláltatom.*”²⁴⁴

Lacházán a fentiek mellett megmaradt a privilégiumok eredeti szellemének megfelelően a Jászkun Kerületbe tartozást és a kerületen kívül élőkől való elkülönülést hangsúlyozó elképzelés. A korabeli felfogás jászkunnak tekint – a kerület belső társadalmi tagolódásban elfoglalt helyétől függetlenül – minden kerületi

lakost.²⁴⁵ A jászkun elnevezés elsősorban jogi különbséget jelentett, a kerületen kívül élőkől való megkülönböztetést szolgálta.²⁴⁶ A lacháziai jászkun öntudatát csak erősítette az őket körülvevő vármegyei fennhatóság alatt fekvő községektől való enklávészerű közigazgatási elkülönülés. A mindennapi életben nagy szerepet játszottak ennek az elkülönülés-tudatnak, vagyis a jászkun tudatnak a kialakulásában a szomszéd jobbágyközségekkel, illetve a Pest-Pilis-Solt vármegyével szemben lefolytatott határviták. Az állandó külső fenyegetettség érzete – főleg a redempciót megelőző időszakban – kovácsolta egységbe a származási helyét tekintve vegyes összetételű szabad paraszti népeiséget. Pest-Pilis-Solt vármegye több 18. századi követutasításában (pl. az 1728. és az 1741. évi) panaszolta fel a felsőkiskunsági településekkel (köztük Lacházával) folytatott állandó határvitákat- és a szökött jobbágyokkal kapcsolatos megoldatlan ügyeit. Követelte a kerület vármegyéhez való csatolását, mivel szerintük a kiskunoknak „*se törvényük, se királyuk nincsen, így a pereskedők semmilyen fórum előtt nem tudják velük szemben jogukat keresni.*”²⁴⁷ A redempciót követően a kerületi vezetés továbbra is árgus szemmel őrködött a jászkun jogok felett, így a birtokjog és a Hármas Kerület területi integritása védelmében, mindezzel erősítve a lakosság jászkun privilegialis tudatát. Az enklávészerűen és pusztáival a vármegyei igazgatású helységek közé ékelődő Lacházán is fellépett a kerületi közigazgatás a jászkun redemptus földvagyon megőrzése érdekében akkor, amikor a lakosok a birtokaikat szomszédos, nem jászkun helységbeliek számára idegenítették el.²⁴⁸ Így 1822-ben a kerületi közgyűlés határozatban tiltotta meg a lacházaiaknak, hogy birtokaikat a Pest megyei Áporka lakosainak zálogosítsák el. Egy vizsgálat ugyanis kimutatta, hogy 17 ilyen birtokot adtak zálogba a lacházi határból áporkai gazdáknak legelő céljaira.²⁴⁹

A Jászkun Kerületen belüli kiskun különállás összekovácsolódását sietették a II. József halálát követő politikai események. A „kalapos király” rövid ideig tartó reformjai során a szabad kerületeket, így a Jászkun Kerületet is betagolták a vármegyerendszerbe, ezzel – a helyi elitek számára sérelmes módon – a Kiskunság Pest-Pilis-Solt vármegyéhez került. Az uralkodó halálos ágyán – néhány kivételével – visszavonta rendeleteit, így újra helyreállt a Jászkun (Hármas) Kerület joghatósága.²⁵⁰ A kerületi közgyűlésen a korábbi időszak sérelmei is előkerültek. 1790. április 12-én tizenegy kun település – köztük Lacháza is – beadványban fordult a jászkun főkapitányhoz, amelyben a II. József uralma alatt behozott adminisztratív újítások, így a nagy költséggel járó második nádori táblalírói tisztség létrehozása ellen tiltakoztak. A mozgalom a kerületi igazgatásban felülreprezentált, a Kiskunságban gyökértelen és ott számos önkényeskedést elkövető katolikus, jász származású tisztviselők ellen irányult elsősorban. Mindezek mutatják, hogy Lacházán a

közösségi szintű sérelmek a kiskun helységek összefogásával erősítették a lakók közéleti öntudatát és kiskun-identitását a jászokkal és a nagykunokkal szemben.²⁵¹

A jászkun jogvédelem eszköze volt a helyi és a környékbéli nemességgel szembeni fellépés is. Lacházán azonban a betelepülő kiváltságosok kevesen voltak, s a helyi szegénység sorai közé tartoztak. A kerületi nemesi összeírások tanúsága szerint a nemesek lélekszáma Lacházán 1786-ban még 24, 1804–1805-ben 5, 1828-ban már csak egy fő volt.²⁵² Jelenlétükről a helyi iratanyag csak egy-egy konfliktus kapcsán tudósít. Ilyen kivételes eset Csukás István adótartozási ügye 1777–ből. A zsellér-sorban élő Csukást az adó behajtását végző kisbíró vagy másodbíró sértegetni kezdte neve miatt, s „Csuka-finak” nevezte, majd nemessége kerületbéli értéktelenségére hívta fel a figyelmét: *„tsak Szar Nemes ember vagy, nem ér a te nemességéd semmit, én nagyobb Nemes ember vagyok e dologban”*. Majd, hogy nyomatékosra tegye mondanivalóját, a kisbíró négyszer is fejére vágott pálcajával. Csukásban ekkor felrémlt nemesi öntudata, s így válaszolt: *„Cá, paraszt ember mind huczfut!”*. A kisbíró erre újabb dörgedelmekkel felelt: *„nem vagy te Nemes ember Lacházán, ganéj vagy, te itt nem parancsolhatsz.”* Csukás ezután megtagadta a bírói szék joghatóságát, a nemesi személyéhez méltóan vármegyei törvényszékhez akarta áttétetni ügyét a következő szavakkal: *„ezt a dolgot cigányok elejiben nem is viszem, mert cigány cigány mellett fog, a Magyar Magyar mellett, hanem én azt Nemes Törvény székre viszem.”*²⁵³

A forrásadatok arra mutatnak, hogy a kerületen kívüli nemességgel is egyenrangúnak tekintette magát a lacházi lakosság: kollektív és partikuláris nemességét is az országos nemességgel felérő rangnak tekintette. 1791. március 29-én Barótz Márton áporikai nemes a pesti vásárra szekerezett, amikor egy lovát az úton két testvér, Huszár István és János lacházi redemptus lakosok eltiporták arra hajtott teheneikkel. A baleset után az érinettek szóváltásba keveredtek, majd a lacháziai megelőzték és a „Csókai Hegynél” bevárták a szomszéd faluból való nemesembert, akit: *„Nemes Teremtése és Király Csaló lelke művelésével”* becsméreltek, s bundáját elvették tőle. Huszár István így bízta öccsét a bűntett elkövetésére: *„Üsd már baszom Lelkit a Nemes embernek!”*²⁵⁴ Nemcsak az egyszerű majorsági jobbagynak minősülő áporikai nemessel, hanem a szomszédos falvak középirtokos nemeseivel is tiszteletlenül viselkedtek olykor a lacházi lakosok. 1827 augusztusában Jeszenszky Gábor, majosházi földbirtokos, Pest megye ügyésze és öccse Lacháza kátói pusztáján túzokra vadászott. Az elejtett állatra szemet vetett két arra cirkáló lacházi illetékességű lakos, Jósa András és társa, akik arra hivatkozva, hogy az úri vadászok a vadat már a lacházi ifjabb Steinmetz János földjén ejtették el, illetlen káromkodások közepette elragadták tőlük azt.²⁵⁵

A Jászkun Kerület közigazgatási apparátusa megpróbálta tudatosítani a redempció jelentőségét és lakói kiváltságos helyzetét magyarországi társadalmon belül. A jászkun öntudat erősítésére számos rendszeresen ismétlődő esemény is alkalmat nyújtott, mint például a községi tisztújítások, az újoncállítások és a toborzások, valamint a magas rangú kerületi tisztviselők látogatása a településre. Ezekon túl számos egyedi esemény is segítette ennek az identitásnak a kiépülését. Hagyományt teremtettek az egyes kimagasló politikai eseményhez, uralkodó-, vagy nádorlátogatáshoz köthető ún. díszbandériumok szervezésével. Ezek megrendezése kapcsán a helyi lakosok kisebb-nagyobb tömegei kapcsolódhattak be akár aktív résztvevőként, akár passzív „statiszta”-ként a Kerület közéletébe. Így például 1764-ben Mária Terézia váci látogatásakor az uralkodónőt fogadó jászkunsági bandérium 54 kiskun közvitéze között négy lacházit is találunk, akik kék mentében, vörös övvel, fekete csákós süvegben, oldalukon karddal jelentek meg az eseményen.²⁵⁶ 1790-ben II. Lipót királlyá koronázására a Jászkun Kerület is elküldte díszbandériumát, amelyben Lacháza is képviseltette magát a notarius, Deák Péter személyében.²⁵⁷ József nádor 1821. augusztus 16-án áthaladt a Kiskunságon, így Lacházán, melynek alkalmával 12 lovas legény fogadta őt „nemzeti öltözet”-ben és a kirendelt lakosok (iskolások a tanító vezetésével, fehér ruhás lányok stb.) kínálták a kunok bíróját és megfáradt kíséretét levessel, kávéval és limonádéval.²⁵⁸

Jelképes értelműnek tartható a redempció centenáriumának megünneplése 1845-ben. Ekkor a „százados ünnepély” megtartását a kerületi közgyűlés minden helység számára kötelezővé tette. Lacházán a tanács a helység eladósodott állapotára hivatkozva lehetőleg kevés költséggel kívánta megünnepelni az évfordulót. Elrendelték, hogy június 29-én az istentisztelet után a „*a város köz házánál a váltáság története a nép előtt fel szavaltatván.*” Ezek után osszanak szét emlékpénzeket a nép között. A kiskun kapitány megjelenését a tanács mindenképpen elvárta. A tanács rendelkezett arról is, hogy az ünneplő tömeg számára a közpénztárból egy tehenet vágjanak le és mérjenek ki tíz akó bort. Kikötötték, hogy a tanácstagok a saját költségükre rendeljenek „közebedet” a lakosoknak.²⁵⁹

A 18–19. század fordulóján jegyezték le a Lacháza név etimológiájával kapcsolatos történetét. Bedekovich Lőrinc 1799-ből származó kéziratos könyvében már említi, hogy Lacházán volt IV. László király mulatóhelye.²⁶⁰ Peterka József Sebestyén, kiskun kerületi orvos a Tudományos Gyűjteménybe szánt 1818-ban keletkezett írása szerint a lakosok Lacháza nevének eredetét IV. (Kun) László király kéjlaknak használt Duna menti nyaralókastélyának nevéből (Laczkóháza) származtatták.²⁶¹ A kun törvények megalkotójaként és e nép letelepítőjeként számon tartott uralkodóhoz való kapcsolódás elmélyíthette a vegyes eredetű és az újonnan betelepődők identi-

tástudatát, a külvilág számára pedig bizonyította a sokszor megkérdőjelezett privilégiumok ősiségét.²⁶² Mi sem bizonyítja ezt jobban, hogy a IV. (Kun) László által adományozott kiváltságokat tartalmazó dekrétum másolata is megtalálható volt a mezőváros levéltárában.²⁶³ A helyi redemptus öntudat megnyilvánulásának néhány példájával kívántam érzékeltetni, hogy a vizsgált lacházi jelenségek nem függetlenek a Jászok többi részén tapasztalt társadalmi fejlődéstől, legfeljebb ennek hangsúlyai vannak máshol. A lakosság vegyes származása miatt az etnikai jelleg Lacházán elmosódott, a mindennapi életben a privilegiális és közigazgatási egység hangsúlyozása vált fontossá, mind a településen belül (a néha-néha ellenszegülő nemesseggel és a nem redemptusokkal szemben), illetve azon kívül.

Az idézett helyi forrásokban ugyan nem jelent meg, de nyilván fontos összekovácsló tényező lehetett a település belső vallási egységének megléte, vagyis a református vallás szinte egyeduralma a községben.²⁶⁴ A lakosság erős kötődését ősei református hitéhez és egyházához egyfajta kegyúri vagy egyházfenntartói öntudatot tükröz: a 17–18. század fordulójától fennmaradt templomi úrasztali edények. A lacházi végrendeletekben felbukkanó kisebb-nagyobb pénzösszegek – amelyeket az örökgyógok a helyi református egyházra, illetve többnyire a debreceni református kollégiumra testáltak – tovább erősítik ezt a benyomást.²⁶⁵ A hagyományozók között szegényt és gazdagot is egyaránt találunk. Itt csak két, a redempció korában élt hagyatéktévő példájával világítom meg a jelenséget. Egy egykori zsellérfeleség, Gál Jánosné Takács Anna (1690–1746) végrendeletében 20 forint értékű szőlőjét hagyta a lacházi eklézsiára.²⁶⁶ Az egykori zsellérségből magát tekintélyes, 110 redempciós forintnyi földet váltó gazdává felküzdő 77 éves Tókesi István még vagyoni helyzetéhez mérten is nagyvonalú volt a kegyes adományaival. 1778-ban kelt végrendelete szerint a lacházi református egyházközségre 100 rajnai forintot, a szegényekre pedig 10-et szánt. A debreceni és sárospataki református kollégiumra 10–10, a szomszédos református eklézsiákra: a kunszentmiklósira, a dömsödire, a dabira, a tassira és a szalkszentmártonira összesen 50 forintot hagyott.²⁶⁷ A mindenkori református tiszteletes javadalmazására a község 1773-tól 60 redempciós forintnyi birtokot juttatott, amellyel a lelkészeket is mintegy a redemptusok sorába fogadta.²⁶⁸ A lacházaiak gondolkodásában a református felekezethez tartozásuk természetesen összefonódott a kun privilégiális tudattal. Ezt tükrözi az 1824-ben elkészült református templom toronygombjában elhelyezett dokumentum, amely „időkapszula”-ként emlékezteti az utódokat őseik eklézsiáépítő és fenntartó erőfeszítéseire. Az irat fohászokkal indul, amelyben az egyházközség az Úr pártfogását kéri: „A kunok pártfogó Istenének, aki Atya, Fiú, Szentlélek, teljes szentháromság...”²⁶⁹

A jászkun tudat, illetve ennek „kistáji” változata, a kiskun tudat túlélte a kerület 1876-os megszűnését. Sőt a Ferenc József-i időkben az jászkun- és mezővárosi előjogok elvesztéséből fakadó csalódottság – paradox módon – a Kossuth-párti függetlenségi politika támogatására sarkallta a lacháziakat.²⁷⁰ A redempció emlékezetét táplálták az anyagi érdekek. A 19–20. századforduló időszakában a redempciós összegek visszafizetését követelő, az egykori Jászkun Kerület településeit tömörítő mozgalomhoz Lacháza is csatlakozott.²⁷¹ Kele József szolnoki ügyvéd és Hermán Ferenc országgyűlési képviselő felhívására a lacházi közbirtokosság 1903 júniusában a kezdeményezés mellé állt. A megváltott földterületek arányában tervezett kárpótlás és a kincstár által az akkori árfolyamon fizetendő kártalanításból származó összeg a községek törzsvagyonát gyarapította volna. A levéltári iratok tanúbizonysága szerint a lacháziak képviselői 1908–ig több alkalommal vettek részt az ügygel kapcsolatban különböző helyszíneken tartott összejöveteleken. 1907. augusztus 1-jén Budapesten a vármegyei házában tartott „jászkun városok és községek értekezleté”-n például Kamrás Gábor főbíró és Bak Károly főjegyző mellett részt vett id. Szánthó Pál, Sárközy Sándor, Szűcs Imre és idősebb Becze András is. A résztvevők az országgyűléshez címezve petíciókat fogalmaztak meg, és országgyűlési képviselőket próbáltak megnyerni a kárpótlás ügyének, de a kezdeményezés a tervezett kártalanítás nagy pénzügyi vonzata és vezetőinek torzszalkodása miatt kudarcra volt ítélve.²⁷² A Habsburg Monarchia összeomlását (1918) követően a realitását végképp elvesztő mozgalomra – akárcsak magára a redempcióra – mára csak megsárgult levéltári dokumentumok emlékeztetnek, a közösségi emlékezetben alig maradt nyoma.

X. Összegzés

Írásomban a lacházi redempciót igyekeztem bemutatni nemcsak a tulajdonképpeni földmegváltás eseménytörténetére koncentrálni, hanem ennek hosszú távú társadalmi- és gazdaságtörténeti következményeire is utalva. Az 1745 és 1754 között lezajlott redempció egy sajátos közigazgatási és társadalmi szerkezetet hozott létre a Jászkun Kerületben, amely a polgári forradalom és szabadságharc koráig (1848-ig), de sok tekintetben a kerület 1876-os megszüntetéséig, meghatározta az ott élők mindennapjait. A lacházi példa specifikuma miatt nem reprezentálhatja a jászkun (kiskunsági) települések 18–19. századi fejlődésének átlagát: közigazgatásilag beékelődött Pest-Pilis-Solt vármegye területébe, a környező magánföldesúri közép- és nagybirtokok gyűréjében kevés lehetősége volt állattartó, illetve földműves gaz-

dálkodásának extenzív kiterjesztésére (ellentétben a távolabbi kiváltságos társai-val). Mindezt súlyosbította a relatív túlnépesedés és a mostoha természetföldrajzi tényezők, noha a Pest-Budához való közelség korán elindította a lakosság egy részét a parasztpolgári fejlődés útján. Mint a leírtakból kiderült, a redempció megvalósításában nagy szerepet játszottak a helyi önkormányzatok, vagyis a helyi tanácsok és a Rákóczi-szabadságharcot követő békekorszakban gazdaságilag megerősödő parasztgazdaságok.²⁷³ A kollektív nemesség alapját képező személyes felkelések gyakorlata, a Jászkun Kerület önálló közigazgatási egysége, illetve a közösségi önszerveződés hagyománya életben tartotta a jászkun privilégiumokhoz való ragaszkodást. Lacházán a magas közterhek (hadiadó, nemesi felkelés felállítására stb.) miatt kipattant redempció–ellenes mozgalmat a kerületi vezetésnek sikerült időben elfojtania. A lakosok a számukra a tanács által szerzett külső hitelek segítségével a redempciós összegeket időben tudták törleszteni. A kezdeti nehézségek ellenére a lakosság nagy része részt vett a földváltásban, többen a zsellérek közül is önálló gazdává válhattak. A robotra kötelezett, gyakran költözési szabadságában korlátozott, a földesúri haszonvételeket bérelni kénytelen vármegyei jobbágyfalvakhoz képest a jászkun község és polgára jóval nagyobb személyes és anyagi függetlenségben élhetett. A redempcióval stabilizált előjogok (robot alóli mentesség, vámmentesség, királyi kisebb haszonvételek birtoklása, szabad bíró- és tanácsosválasztás, a váltott földekkel való szabad rendelkezés stb.) a Jászkun Kerület társadalmi-gazdasági fejlődését megindította egy, a környező vármegyei jobbágyfalvakénál kedvezőbb, polgárosodás felé mutató pályán, mintegy száz évvel megelőzve az 1848–as jobbágyfelszabadítást.

A redempció nemcsak a jászkun községek összefogását, hanem az akkoriban erősen patriarchális jellegű kiskunsági családok összetartását is megkövetelte. A gazdák redempcióban való egyéni részvételét leginkább a mobilizálható állatvagyon és felhalmozott termény megléte, illetve mennyisége, továbbá a közös akció anyagi megtérülésében vetett bizalom befolyásolta.²⁷⁴ A váltásösszegek előteremtésében – főként a szegényebb családok esetén – nagy szerepe volt a béresi szolgálatot vállaló fiatalok keresetének és a feleség tágabb rokonságának is. A legnépesebb csoportját a kisbirtokosok, a 25–50 forintos földet váltók rétege alkotta, de ekkor még a 100–200 forintos földet váltó tekintélyesebb gazdák is sokan voltak. Viszont – a Felső-Kiskunság többi településéhez viszonyítva – teljesen hiányoztak az 300 forint fölött váltók. A lakosság háromnegyede-kétharmada ennek ellenére a redempció utáni évtizedekben is redemptusnak számított. A birtokprózódás és a viszonylagos földhiány az 1760–1770-es évektől egyre inkább jellemzővé vált a településen. Ennek köszönhetően Lacházán hosszú távon nem

alakultak ki olyan nagy társadalmi-vagyoni különbségek, mint a Kerület többi helységében. A redemptusok a források szerint csak az 1810-es években kerültek ki-sebbségbe a településen. A lakosság jászkun öntudatát, egyfajta privilegiális „mi-tudatot” a környezettel való állandó súrlódások, határviták, valamint a kerületi vezetés és az értelmiség sajátos közvélemény-formáló tevékenységének kölcsönhatása alakította ki. Számos érdekes rész kérdés maradt még megválaszolatlanul. Például az örökösödési gyakorlat és határhasználat, vagy a sajátos helyi világi és egyházi öngazgatás működése, amelyre mind rányomta a bélyegét a redempció. Ez nemcsak egy egyszeri esemény volt Lacháza történetében, hanem a jogoknak és kötelezettségeknek lett a forrása az ezt követő több mint száz esztendőben.

XI. Függelék

1. A redempciós váltságösszeg fizetésében részt vevő lacházi lakosok listája 1745/46-ból (forrásközlés)²⁷⁵

Jelzete: MNL PML V. 102. b. 8. doboz. Capsa K., Fasc. 3., No. 6. (47–54. fol.)
Anno 1745 die 28to Novemberis. Lakossaink között a kik önként a Redemptióra mennyit ígértek.

„Lacházi Lakosok consignatioja in A. 1745, arról ki mennyit akart váltani a Redemptiókor, és in A. 1745 és 1746. effective már a Redemptióban készpénzül le is tettek”

	fl
Galambos István	250
Doma János	150
Kontra György	100
Bodor János	200
Jaksa Mátyás	150
Nagy János	100
Örsi Tóth István	150
Tóth Mihály	200
Szabó János	200
Kis István	180
Kis János	150
Bak István	100
Kovács István	30
Beke Sámuel	170
Becze András	150
Szabó Jancsi	25
Kovács Jónás	40
Kovács András	50
Kis Tóth János	50
Bak Illés	150
Bodor István	150
Bak S. István	170
Ifj. Becze János	30
Horváth Mihály	60

Kovács Sándor	60
Fülöp Mihály	100
Gál Ferenc	60
Varga Péter	60
Örsi Tóth János	150
Farkas András	60
Varga István	60
Molnár János	60
Pap Péter	25
Német István	25
Mészáros János	20
Pap Istók	15 ²⁷⁶
Kamorás György	130 ²⁷⁷
Tuba Gergely	60
Korsós István	40
Korsós Gergely	50
Gózon Péter	120
D. Takács István ²⁷⁸	120
Veres Mihály	75
Kis Tóth István	110
Gózon János	140
Kis Tóth Péter	50
Üllei Bodor János	75
Fánczó János	25
Bak János	25
Botos Péter	80
Ifj. Takács István	25
Deák István	150
Tóth János ²⁷⁹	140
Kis János	30
Király György	25
Jaksa János	26
Bakó István	50
Tőkési István	110
Bagi István	100
Molnár Péter	150
Ágoston János	50

Gyenes Imre	100
Szecsei György	60
Bak István	50
Illés Gergely ²⁸⁰	30
Gacs János	40 ²⁸¹
Józsa János	100
Varga Illés	40
Tóth András	25
Gózon Sámuel	25
Kis János István	30
Kovács János	30
Molnár János	25 ²⁸²
Kis Gergely	40
Fánczó Mihály	40
Takács Ferenc	50
Szecsei István	20
Gudra János	50
Lukácsi István	10
Bak Sándor	10 ²⁸³
Soponyai János	100
Jakus Péter	65
Gábor Tamás	200
Tóth Gergely	140
Kecskeméti István	21 ²⁸⁴
Kovács Gergely	100
Gacs Gergely	100
Pozsár János	60
Kovács István	60
Öreg Pap István	100
Szecsei János	110
Orbán János	140
Varga János	25
Dudás Mihály	20 ²⁸⁵
Kovács Mihály	40
Nagy István	25
Galambos György	40 ²⁸⁶
Hegyesi Tamás	40

Siposné	25
Ördög János	25
Gacs Gergely	40
Rösző Gergely	25
Kis Mihály	50
Polya István	25
Tőkési János	25
Kiséri György	50
Sinte Mihály	90
Oláh János	25
Kondor Mihály	50
Takács András	100
Sz. Korsós Gergely	20
F. Takács István	25
Kiss Ferenc István	25
Németh István	25 ²⁸⁷
Tóth Jancsi	25
Öreg Becze János	20
Dongo János	25
Gulyás János	15 ²⁸⁸
Csizmadia Bak Sándor	20
Ifj. Bak András	25
Horváth István	25
Kara Mihály	40
Fodor János	25

Summa summarum fl. 8476.

Anno 1745 die 28^a Novembris Akik mingyárt a lakossok közül fizetnek

Jaksa Mátyás	fl. 100 sol. ²⁸⁹
Galambos István	100 sol.
Bodor János	100 sol.
Örsi Tóth István	100 sol.
Szabó János	100 sol.
Tóth Mihály	90
Kis István	75

Kis János	80 sol.
Beke Sámuel	100 sol.
Becze András	80 sol.
Bak Illés	74 sol.
Bodor István	100 sol.
Öreg Bak S. István	50 sol.
Német István	10 sol.
Kamorás György	32 sol.
Tuba Gergely	47 sol.
Korsós István	20 sol.
Gózon Péter	50 sol.
Veres Mihály	40 sol.
Kis Tóth István	14 sol.
Gózon János	70 sol.
Bak János	13 sol.
Botos Péter	20 sol.
Deák István	70 sol.
Tóth János	60 sol.
Üllei Bodor János	20 sol.
Gábor Tamás	100 sol.
Tóth Gergely	70 sol.
Kovács Gergely	100 sol.
Jakus Péter	30 sol.
Sinte Mihály	35 sol.
Takács István	60 sol.
Oláh János	8 sol.
Kondor Mihály	5 sol.
Gál Ferenc	14 sol.
Horvát Mihály	15 sol.
Takács András	35 sol.
Lukácsi István	15 sol.
Kovács András	20 sol.
Kovács István	30 sol.
Szecsei István	10 sol.
Sipos István	10 sol.
Tóth András	10 sol.
Pozsár János	20 sol.

Szabó János	4 sol.
Gacs Gergely	14 sol.
Kis F. István	14 sol.
Ifj. Becze János	14 sol.
Bak József	8 ft. 40 kr. sol.
Pohi ²⁹⁰ István	13 sol.

	fl.	den
Illés Gergely	10	
Kontra György	4	
Kis János István	15	
Bak András	2	98
Ágoston János	30	
Öreg Kis János	10	
Ifj. Takács István	5	
Gyenes Imre	40	
Jaksa János	13	
Tóth Jancsi	15	
Varga János	3	85

Ezen ki szedett pénzbül elment büntetésre

fl. 100

Berényi kölsségre N. Kapitány Úr

kezébe 47

Bécsi útra hogy a pénzt fel vitték 18

Körösi Pál ft. 20

Öreg Varga Péter 25

Anno 1746. die 14^a Januariis. Ezen ki szedett pénzbül Redemptioba ment fl. 2540 kr. 35

Ezen pénzbül a midőn Bécsben felvitték elveszett fl. 21 dn. 10

Anno 1746. 9na Februarii a mely pénzt Redemptioba újonnan hordtak, annak specificatioja

	fl.	dn
Jaksa János	6	
Tóth Jancsi	15	
Varga Péter	30	
Kovács Sámuel	35	
Kis Tóth János	23	
Kis Tóth István	40	
Kis Tóth Péter	8	
Varga János	3	85
Varga Illés	18	
Bagi István	50	
Fülöp Mihály	70	
Szecsei György	25	
Felső M. Bak István	25	15
Molnár Péter	25	
Kovács Mihály	20	
Öreg Pap István	50	
Józsa János	22	
Nagy János	39	
Pap Péter	4	
Öreg Becze János	2	
Gudra János	40	
Szecsei János	70	
Illés Gergely	5	
Orbán János	20	
Bakó István	4	
Farkas András	17	
Német István	15	
Botos Péter	46	
Kamorás György	9	
Csizmadia Bak Sándor	7	
Varga János	14	15
Kovács István	20	
Kis Mihály	25	
Gacs Jónás	10	
Kontra György	27	
Doma János	75	
Takács Ferenc	10	

Öreg Becze János	18	
Öreg Kis János	5	
Gacs Mózes	20	
Király György	3	
Kovács Jónás	3	
Varga István	10	
Gózon Sámuel	13	
Kis Gergely	12	
Kara Mihály	5	
Öreg Fánczó János	2	
Orbán János	35	
Fánczó Mihály	5	
Bak István	5	
Bakó István	6	
Nagy István	2	
Sz. Korsós Gergely	12	50
P. Kovács Jónás	11 ²⁹¹	
Mészáros János	1	
Tőkési János	11 ²⁹²	
Röszö Gergely	1	
Ördög János	1	
Molnár János	2	
Hegyesi Tamás	5	83 1/2
Soponyai János	30	
Gyenes Imre	13	
Item Hegyesi Tamás	14	16 1/2
Bakó István	6	
Körösi Pál	3 ²⁹³	
Öreg Varga Péter	2	
Kiséri György	4	
Király György	9	
Tóth Mihály	60	

Ezen ki szedett pénzből Palatinale Sallariumra fl. 180. Anno die 22^a 1746. Junii ta-
valyi Biró Úr bé szedett pénz ment Redemptioba fl. 983 dn. 70. Mostani Biró Úr
mellyet bé fizetett térszen fl. 222. Ezen pénzt a midőn Bécsben fel vitték Frantziától
[...] impositiokbul és Arányokbul lett hiba fl. 6 d 83 1/2

	fl	dn
Hegyesi Tamás	5	83 1/2
Soponyai János	30	
Gyenes Imre	13	
item Hegyesi Tamás	14	16
Bakó István	6	
Körösi Pál	5	
Öreg Varga Péter	2	
Kiséri György	4	
Király György	9	
Horvát István	6	
Kamorás György	21	
Takács Ferenc	5	
Kis Tóth Péter	12	
Galambos István	50	
Tóth Mihály	60	
Üllei Bodor János	33	
Kovács Jónás	10	
Kis Tóth Péter	10	
Kontra György	10	
Ágoston János	8	
Takács Istók	9	
Takács Ferenc	11	
Molnár Péter	7	
Varga Istók	10	
Szecsei István	15	
Bak S. István	49	
Kamorás György	10	
Szabó Jancsi	4	
Fantzó János	2	
Tóth Gergely	10	
Kontra György	29	
ifj. Bak Sándor	10	
Gábor Tamás	25	
Gál Ferenc	8	35
Szinte Mihály	4	
Öreg Bak István	50	

Becze András	20	
Bakó István	3	
Tóth János Bor árábúl	18	50
Pozsár János Bor árábúl	9	50
Gózon János	20	
Szabó János	50	
Ördög János borábul	7	
Kovács István	1	56
Jaksa István	-	75
Öreg Tóth János	-	75 1/2
Horváth Mihály	3	2 1/2
Gál Ferencz	1	44
Varga Péter	-	90 1/2
Takács András	3	93
Dani István	4	-
Pap István	1	47
Borbély János	1	36 1/2
Mészáros János	5	16
Szalai Péter	2	82 1/2
Varga János	2	15
Molnár János	1	30
Sz. Korsós Gergely	1	64
Szabó Mózes	3	53
Faragó János	-	67 1/2
Körösi Pál	2	70
Király György	1	23
Takács Ferenc	1	93 1/2
Pozsár János	7	92
Bak Sándor	1	62 1/2
Szecsei György	3	84 1/2
Józsa János	-	44
Gyenes Imre	1	40 1/2
Nagy István	-	66 1/2
Gózon Sámuel	2	70
Kis Ferenc István	2	43 1/2
Dudás Mihály	4	51
Kovács János	3	48 1/2

Ördög János	4	76 1/2
Bak Jónás Istók	2	89 1/2
Gál Lukács	1	42 1/2
Rácz Mátyás	1	59
Kolony ²⁹⁴ Ferenc	1	15 1/2
Péter István	1	20
Bak Mátyás	-	27
Jaksa Péter	1	21

974 1/2
7554 1/2
8529

8300 tota summa praemissionis²⁹⁵

2. A lacházi redemptusok társadalma 1752-ben (adattár)²⁹⁶

Birtokos lakos neve	Birtoknagyság (redempciós forint)	Életrajzi adatok (születés- halálozás)
Ágoston János ²⁹⁷	50	+ 1764 körül
Bagi István	100	+1762 ²⁹⁸
Bak Illés	150	1700–1783 ²⁹⁹
Bak József Veres Mihálynéval	75	Bak József (1726–1779) ³⁰⁰
Öreg Bak István	100	1690–1765 ³⁰¹ (?)
Bak István, ifj.	170	
Bak Sándor, ifj. ³⁰²	120	+ 1778 körül
Bakó István	50	1686–1776 ³⁰³
Bakó István, ifj.	50	
Bakonyi [István]	25	1710–1760 ³⁰⁴
Becze András	150	1700–1766 ³⁰⁵
Becze János, ifj. ³⁰⁶	30	+ 1771 körül
Özv. Becze Jánosné ³⁰⁷	20	+1767 ³⁰⁸
Bodor István	150	
Bodor János	200	
Botos Péter	100	1697–1780 ³⁰⁹
Csizmadia Bak Sándor ³¹⁰	25	

Deák István	150	
Doma János	150	
Dongó János	40	
Öreg Fánczó János	25	1684–1759 ³¹¹
Fánczó Mihály	40	
Farkas András	60	
Fülöp Mihály és Ferenc	125	Fülöp Mihály 1708–1788 ³¹²
Gábor Tamás ³¹³	200	+ 1764 körül
Gacs János	40	
Gacs Mózes és Jónás	100	
Gál Ferenc	80	
Galambos István	250	1693–1763 ³¹⁴
Gózon János	140	1690–1768 ³¹⁵
Gózon Mihály ³¹⁶	80	
Gozon Sámuel	25	1684–1769 ³¹⁷
Gudra János ³¹⁸	50	+ 1764 körül
Gyenes Imre	100	1696–1776 ³¹⁹
Gyenes Mihály	40	1724–1806 ³²⁰
Hegyesi Tamás	40	1670–1753 ³²¹
Helység Notariusa	50	
Horváth István	25	1708–1770 ³²²
Horváth Mihály	60	
Illés Gergely	30	1698–1788 ³²³
Jaksa János	25	1727–1804
Jaksa Mátyás	150	1697–1769 ³²⁴
Jakus Péter	65	
Jósa András	25	
Józsa János	80	1704–1779 ³²⁵
K. Tóth István és András	110	
K. Tóth János	50	Kis Tóth János (+1778)
K. Tóth Péter	50	1724–1759 ³²⁶ (?)
Kamorás (máshol Kamarás, Kamrás) György	130	1689–1759 ³²⁷
Kara Mihály	40	?
Kéri és Siposné	50	Sipos Istvánné 1701–1775. ³²⁸
Király György	25	1716–1766 ³²⁹
Kis Ferenc István	25	
Kis Gergely	40	1697–1752 ³³⁰

Kis István	180	1686–1778 ³³¹
Kis János	150	
Öreg Kis János és Mihály	80	
Kis János István	30	
Kis Korsós Gergely	50	
Kiséri (Kisir, Kiséry) György	50	
Kontra György	100	
Korsós István	40	
Kovács András	33	
Kovács Jónás	40	
Kovács Mihály	40	1706–1776 ³³²
Kovács Sámuel és István	125	Sámuel 1715–1788, ³³³ István (K.) 1711–1788
Kováts Gergelyné ³³⁴	100	1681–1761 ³³⁵
Kováts Mátyás	25	
Körösi Kovács István	60	1711–1788
Körösi Palkó	20	
Lukácsi István	10	1709–1784 ³³⁶
M. Kovács István (Mészáros)	30	1690–1758 ³³⁷
Molnár János	30	
Molnár Péter	150	
Nagy István Takács András veje	25	
Nagy János és István	125	Nagy János (1681–1746)
Orbán János	140	1700–1767 ³³⁸
Örsi János	150	1733–1776 ³³⁹
Örsi Tóth István ³⁴⁰	150	+ 1766 körül
P. Kovács János	30	
Pap János ³⁴¹	100	1705–1759 ³⁴²
Pap Péter	25	+ 1769 ³⁴³
Pozsár János	60	1715–1775 ³⁴⁴
Rösző Gergely	25	
Sinte Mihály ³⁴⁵	90	elhunyt: 1779 ³⁴⁶
Soponyai János	100	+ 1777 ³⁴⁷
Sz. Miklósi Bak István ³⁴⁸	50	+ 1767 körül
Szabados András	50	
Szabó János	150	1703–1770 ³⁴⁹
Szabó János Beczéné veje	25	1720–1760 ³⁵⁰

Szabó Korsós Gergely	25	1713–1780 ³⁵¹
Szecsei György ³⁵²	60	1697–1783 ³⁵³
Szecsei István	30	+ 1783 körül
Szecsei János	110	1690–1780 ³⁵⁴
Szűcs András	50	1695–1761 ³⁵⁵
Takács András	100	1688–1758 ³⁵⁶
Takács Ferenc	50	1696–1753 ³⁵⁷
Tóth András, Varga Péterné férje	60	1730–1756 (?)
Tóth Andrásné ³⁵⁸	25	
Tóth Gergely	140	1679–1753 ³⁵⁹
Tóth János	207	
Tóth Mihály	200	1708–1787 ³⁶⁰
Tőkési István ³⁶¹	110	1699–1782 ³⁶²
Tőkési János	25	1718–1765 ³⁶³
Tuba Gergely	60	
Üllei Bodor János	75	
Varga Illés	40	
Öreg Varga Péter	25	1673–1757 ³⁶⁴
Varga István	80	
Varga István, ifj.	25	
Öreg Varga János	25	1690–1755 ³⁶⁵
Verebes János	25	

Redempciót nem váltott lakosok:³⁶⁶

Moses kocsis	nem redimált
Bak János, Öreg	nem redimált
Bak András	nem redimált
Bak András	nem redimált
Bak István	nem redimált
Besenczi Mátyás	nem redimált
Borbély János	nem redimált
Csizmadia Mihály	nem redimált
Csörgei (?) János	nem redimált
Csukás János és Imre	nem redimált
D. Molnár János	nem redimált

Dani veje	nem redimált
Fánczó István és János ³⁶⁷	nem redimált
Fodor János	nem redimált
Galambos György és veje ³⁶⁸	nem redimált
Huszár János	nem redimált
Illés Mihály	nem redimált
István Jancsi	nem redimált
Jaksa István	nem redimált
Kanász	nem redimált
Káposztás veje	nem redimált
Kecskeméti István	nem redimált
Kis András	nem redimált
Kozma János	nem redimált
Legéncsi András ³⁶⁹	nem redimált
Lendvai István	nem redimált
Mak István	nem redimált
Nagy István	nem redimált
Nagy Jancsi	nem redimált
Nánási István	nem redimált
Káposztás és fia ³⁷⁰	nem redimált
Prinka	nem redimált
Rátz Mátyás	nem redimált
Rusa [Rózsa] Ádám	nem redimált
Sánta Kis István	nem redimált
Seregély Ferenc	nem redimált
Szabó Jancsi	nem redimált
Szalai Péter ³⁷¹	nem redimált
Takács Mihály	nem redimált

¹ BÁNKINÉ 1996. 11–13.

² Az ún. 1486. évi nádori cikkelyek újabb értelmezésére: C. TÓTH 2020. 325.

³ Jelen dolgozat a Mika Sándor Egyesület 2016. évi konferenciakötetében megjelent tanulmányom átdolgozott, kibővített és forrásmelléklettel ellátott változata.

⁴ ERDEI 1937. 143. Erdei Ferenc ugyan Fülöpszállást, Szabadszállást és Kunszentmiklóst említi példaképpen, de ugyanez a leírás igaz lehet a szomszédos felső-kiskunsági településre, Kiskunlacházára is. Erre újabban: BÁNKINÉ 2015. 130.

⁵ ERDEI 1937. 162.

⁶ BAGI 2005., BÁNKINÉ 2005.; ILLYÉS 1975.; ILLYÉS 1992; NOVÁK 1995.; TÉGLÁS 2009. 187–210.

⁷ BRAUDEL 2006. 1164.

⁸ Az ártéri legeltetésre: ANDRÁSFALVY 2009. 20–22.; a korabeli ökológiai rendszer változására összefoglalóan: VÁRKONYI 2000. 172–183. A helyi fokok-erek rendszerére a helynevek is emlékeztetnek (pl. Fokpart/ Foghátak, Foktekerület). Erre: GÁL 2009. 48.

⁹ MNL PML V. 102.b 1. doboz. Capsa A, Fasciculus (a továbbiakban Fasc.) 3. No. 7.(57–58. folio) (a továbbiakban fol.) „A. 1737. Laczházi Particularis Gyűlésben tett Determinatiók. A Bírák kötelességeiről, Laczházi Erdőkről, gyümölcsösökről, és Innepék megtartásáról”. Párhuzamként adódik a Tisza-mente ártéri „gyümölcsészetére” vonatkozó adatok értelmezése: BELLON 2003. 109–111.

¹⁰ CSEH 2004. 74., 76–77.

¹¹ BÉL 1975. 4243.

¹² TÓTH 1976. 49–50. A térségben nem volt ritkaság, hogy a község szántóinak egyik nyomása nem a község határában, hanem a bérelt puszták területén helyezkedett el. Bugyi lakosai például a szomszédos Délegyháza pusztát használták erre a célra. Erre: KOCSIS 2008. 455.

¹³ FÉNYES 1851. 4.

¹⁴ Az 1720. évi országos összeírás is még a kétnyomásos földművelést említi: MNL OL N 79. 5. téka. 1720. évi országos összeírás. 627–629.p.

¹⁵ A II. József-féle kataszteri felmérés (1789) szerint a rétek éves termése a Jászkun Kerületben itt volt a legalacsonyabb: 20 762, addig a közel fekvő kb. csak háromszáz fővel alacsonyabb népességű Fülöpszálláson ugyanez az érték 48 335 bécsi mázsát tett ki. A felmérés adatait közli: BAGI 2002. 259.; a népességszámok alakulására: BAGI 1995a. 266.

¹⁶ Az 1699. évi Pentz- féle összeírás alapján jellemzi az akkori állapotokat: ILLYÉS 1992. 49–50.

¹⁷ BAGI 1991. 27. A Kiskunság északi részének településszerkezete (így Lacházáé) is eltért a dél-alfölditől: az árvízmentes hátaikon osztották ki a házhelyeket, a belsőség peremére kerültek a gazdasági kertek (szérús, istálló vagy szálláskertek). Lacházán nem alakultak ki

a szálláskertekből szállástanyák. A kis határu Lacháza esetében erre még kevesebb esély volt, mint más, nagyobb területű helységeknél. A határ mélyebben fekvő külső térségeiben pedig nyomásos (kalkatúrás) rendszer dívott. Erre: NOVÁK 1986. 118–119.

¹⁸ GYÖRFFY 1943. 59.

¹⁹ MNL PML V. 102. b. 1. doboz. Capsa A., Fasc. 3., No. 8. (59–61. fol.) „*Magistratualis Consriptor Urak által Jósa András Notarius Úr idején feltéteztet némelly Punctumokra való feleletek*”. A kérdőívet minden jászkun település előljáróinak megküldte a kerületi vezetetés. A forrás Szolnokon található egy tisztázati példányát nyomtatásban is megjelentette: BAGI 1995. 275–277.

²⁰ MNL PML V. 102- b. 1. doboz. Capsa A, Fasc. 1. No. 13. (257–258. fol.) 1775. áprilisi kimutatás a Jászkun Kerület számára.

²¹ Pest város piackörzetét említi: BAGI 2002. 250. Pestet és Vácot emeli ki: BÁNKINÉ, 2012. 103.

²² ILLYÉS 1975. 160.; BÁNKINÉ 1994. 206., 212. Természetesen a piaci kereslettől függően változhatott az egyes mezőgazdasági termékek termelési volumene az idők folyamán.

²³ VARGA 1994. 148. A Pesti Divatlap álnéven tudósító cikkírója így számolt be szarkasztikus hangú, az 1848. február 6-i lapszámában kiskunsági útirajzában a Lacházán tapasztalt jelenségről: „a köznép egy része sajtáságos utakon és módokon speculál: telve reménnyel hagyja el tűzhelyét és békés lakát...” és „el -, és levándorol az alföld sík tereire, s vissza-indul, hajtván maga előtt jó nyereségre bevásárlott ludfalkát”.

²⁴ MNL PML V. 102. b. 1. doboz. Capsa A., Fasc. 3., No. 8. (59–61. fol.) „*Magistratualis Consriptor Urak által Jósa András Notarius Úr idején feltéteztet némelly Punctumokra való feleletek*”.

²⁵ Uo.

²⁶ Móricgátról: JANÓ 2002. főleg 23–24.

²⁷ JANÓ 2011. 141.

²⁸ BAGI 1995.275.

²⁹ MNL PML V. 102- b. 1. doboz. Capsa A, Fasc. 1. No. 13. (257–258. ff.) 1775. áprilisi kimutatás a Jászkun Kerület számára.

³⁰ Lásd erről NAGY 2015.; BÁNKINÉ 1994. 207.

³¹ MNL PML V. 102- a. 50. kötet. Protocollum politicum (1821–1826) 222–224. 1825. augusztus 23.

³² A puszták birtoklásáért a lacháziai kemény és hosszú harcot folytattak a környező végvárok tisztjeivel és a hódoltságba visszatelepülő, jogos vagy jogtalan jogcímmel pusztákat szerezni igyekvő birtokos nemesekkel. 1642-ben a kiskunlacháziaiak által bírt Jakabháza és Bankháza pusztát nádori adományként bakai Perini György és Nagy Tamás füleki alkapitány kapta meg (GYÁRFÁS 1885. 228.). 1661-ben például Fáy László imrefalvi (Solt megye) pusztáját használja a lacházi lakosság (ILLYÉS 1992. 50.). 1676. januárban Komáromi István Sándor tiltotta el és fosztotta meg a lacháziaiakat a jakabházi pusztá birtoklásától, amit azok korábban az Ónodi Vitéz és az Ujváry Csuba családtól vettek zálogba (BANKÚTI 2000. 165–166.).

³³ A puszták birtoklásáról a feltehetőleg a Pentz-féle összeírás (1699) töredékeként a lacházi levéltárban fennmaradt leírás tájékoztat: MNL PML 102-b. 7. doboz. Capsa I., Fasc. 1., No. 6. Kátó (vagy Catho) pusztát 12 rajnai forintért bérelte Lacháza Sótér Ferenc nádori alkapitánytól. A cenzus nélkül bírt Jakabháza pusztára az 1696-ban kapott Lacháza nádori adománylevelet: MNL PML V. 102- b. 8. doboz. Capsa K, Fasc. 1, No. 3. Esterházy Pál herceg nádor proteccionalisa (Kismarton, 1696. február 13.). Ugyancsak 1696 táján volt arról adat, hogy Csóka (vagy Csókás) pusztá nagy részét időlegesen Weiger Péter budai mészáros árendálta göbolytartás céljára Sótér Ferencről. Az utóbbi pusztákra: Kiss 1979. 15., illetve határjárásuk 1727- ből: MNL PML 102. b. 7. doboz. Capsa I., Fasc. 1., No. 5.

³⁴ BAgI 1995.275-276.

³⁵ A község a Jakabházára vonatkozó elveszett birtokjogait 1796-ban sem tanúvallatások, sem eredeti levéltári iratokkal nem tudta hitelt érdeklően bizonyítani, noha ezeket az országos, a kerületi és Pest vármegyei levéltárban is kerestette. Erre: MNL JNSZML IV.1.a 30. kötet. 121/1796. 1796. január 18., 393/1796. 1796. február 22.; MNL PML V.102.b 12. doboz. Capsa S., Fasc. 1., No. 4. „Jakabházi Pusztáról tett relatio”. A határköre: BABÓS 2018. 129–130.

³⁶ A Lacháza és a Vattay család között a jakabházi határban zajló határvitát a határmegállapító bizottság határkövek letételével zárta le: MNL JNSZML IV.1.a 50. kötet. 1676/1816. 1816. szeptember 2. 552–553.p. Egy Novák László Ferenc által idézett, az 1820-as évek elején készült leírás szerint területe még így is 200 hold erdőt és 400 hold legelőt tett ki. Erre: NOVÁK 1995. 156.

³⁷ MNL PML V. 102. a. 14. doboz. Capsa S, Fasc. 6. No. 64. 1811. szeptember 9. Lacháza községe a Jászkun Kerülethez.

³⁸ BÁNKINÉ 2005. 177. A községi árendák gyűjteményében az első fennmaradt bankházi árenda-szerződés 1764- ből való: MNL PML V. 102. b. 4. doboz. Capsa C, Fasc. 1., No. 4. Q. 1 (61 fol.) Beleznay Mihály és Lacháza község contractusa (1764), de egy Jászkun Kerülethez küldött sérelem szerint 1759-től bérelték. Erre: MNL PML V. 102. a Tanácsulési

jegyzőkönyv. 1. kötet. 54–55.p. Gravamina.

- ³⁹ MNL PML V. 102. a Tanácsülési jegyzőkönyv. 1. kötet. 54–55.p. Gravamina (1764)
- ⁴⁰ BÁNKINÉ 2005. 177.
- ⁴¹ GRABARITS 2022. 9.,45.
- ⁴² Mai értelemben a hadsereg „átmenő” forgalmából adódó költségeket jelent a kifejezés.
- ⁴³ MNL PML V. 102. b. 1. doboz. Capsa A, Fasc. 1. No. 13. (257–258. fol.) 1775. áprilisi kimutatás a Jászkun Kerület számára.
- ⁴⁴ SCHRAMEK 2011. 57.
- ⁴⁵ MNL PML V. 102. b. 1. doboz. Capsa A, Fasc. 1. No. 13. (257–258. fol.) 1775. áprilisi kimutatás a Jászkun Kerület számára. A kvártélyház építésére: MNL JNSZML IV.1.a Közgyűlési jegyzőkönyv. 8. kötet. 255–256.p.
- ⁴⁶ A paraszti polgárosodás folyamatára és kiskunsági jellegzetességeire: KÓSA 1998. 45–48.; 99–103.; a fogalom időbeli-térbeli változásainak értelmezéséhez: BENDA 2006. 341–349., különösen 344.
- ⁴⁷ KISS 1979. 14.
- ⁴⁸ Az összeírásban a településnek csak a nevét írták fel, talán az 1566-os Duna-Tiszát érintő újabb tatárjárás miatti időleges elnéptelenedése miatt: MNL OL E 156 a. Fasc. 1., No. 2. 115. p. Online elérése: https://archives.hungaricana.hu/hu/urbarium/view/hu_mnl_ol_e156_a_fasc001_no002/?document=1&pg=115&bbox=430%2C-1054%2C2343%2C69 (2022. június 16-i letöltés). További irodalom: FENYVESI 1987. 245.; J. ÚJVÁRY 2018. 148.
- ⁴⁹ BOTKA 1987. 227–228.
- ⁵⁰ BAGI 2011. 216.; az oltalomlevélből idéz ÖRSI 1995. 9. A levelet az 1741. évi szabadszállási jegyzőkönyvbe másolta be a helyi notarius, így maradt fenn.
- ⁵¹ A baranyai származásra: TÁLASI, 1977. 36–42.
- ⁵² GYÁRFÁS 1885. IV. köt. 260.; SZAKÁLY 1997. 156.
- ⁵³ PAPP 1941. 9.; SZAKÁLY 1997. 156. és SZAKÁLY 2000. 328–329.
- ⁵⁴ BAGI 2011. 216–217. Egy 1676. évi panaszlevélben a lacháziaiak egy 32 évvel ezelőtti ’megszállásá’-ról beszélnek a tanúk, vagyis 1640-es évekre tehető Lacháza újratelepedése. Erre: BÁNKÚTI 2000. 165.
- ⁵⁵ HORVÁTH 1982. 21–22. Horváth Lajos szerint „*az újonnan készített tipáriumokra ekkor*

rendszerint a visszatelepülés, illetve a községbírói szervezet újraválasztásának évszáma került”.

⁵⁶ FENYVESI 1987a. 103–124., leginkább 106.

⁵⁷ Ráckeve árok-, és sáncrendszerrel való megerősítésére is e török támadás okán került sor: FENYVESI 1994. 67.

⁵⁸ FENYVESI 1987a. 106.; Fenyvesi 1987. 265–266. A háborús eseményeket hűen örököltette meg a ráckevei notarius, Kunszabadszállási Mihály históriás éneke, amelyben így ír a tizenhét község tragédiájáról: „*Somlyóba egy imegben mentünk,/ Kenyér szűk voltáért sokat eltemettünk/ Tizenhét faluval szorultunk volt egyben,/ a két Duna között a Somlyó szigetben,/ Torkig tele voltunk az súlyos inségben,/ De nem volt ki szánó minket ily ügyben*”. A verset idézi és feldolgozta: KOVÁCS 2002. 177.

⁵⁹ 1682-ben éppen a négy kiskun helység (Szentmiklós, Szabadszállás, Fülöpszállás, Lacháza) terjesztett a nádorhoz felterjesztést, amelyben kérték Pest-Pilis-Solt vármegyétől való elszakadásuk támogatását. Ez a társadalmi igény lehetett a folyamat egyik kiváltója. Erre: KOSÁRY 1965. 79.

⁶⁰ KISS 1979. 29-30., BÁNKINÉ 2005. 34.

⁶¹ BÁRTH 1996. 36.; SZAKÁL 2017. 86-87. Előfordult a Duna-mentén a 17. század folyamán, hogy a népesség a külső politikai-katonai fenyegetésre az adott tájegységen belüli gyakori helyváltoztatással válaszolt, Bárh János szavaival: „*a Duna menti falvak Pest és Baja között a falujuk környékén elterülő tájban voltak kontinuusak*.” A török kori népességmozgásokra: TÁLASI 1977. 36–42.; SZTRINKÓ 1993. 1687–1695.; BÁRTH 1993. 1621.; SZAKÁLY 1993. 15., 18.

⁶² ILLYÉS 1992. 41., 43.; SZAKÁL 2017. 87. A mondottak mellett az összeírásban található még egy valkói, egy újfalusi (feltehetőleg a csepel-szigeti Szigetújfaluról), egy szláv és egy Csanád megyei illetékességű személy.

⁶³ A birtokba iktatás is ekkor történt: KISS 1979. 56.

⁶⁴ BÁNKINÉ 2005. 38–42.

⁶⁵ KISS 1992. 11., 79., 255.

⁶⁶ KISS 1979. 206.; KISS 1992. 79–80.

⁶⁷ KISS 1990. 255.

⁶⁸ BÁNKINÉ 2005. 39–42

⁶⁹ A statutumalkotás gyakorlata igazán a redempciót követően teljesedett ki. Az első, teljes

szövegében ismert Jászkun Kerületi kerületi statutum éppen Lacházáról származik, 1737-ből: BÁNKINÉ 2021a 91., szövegét közli: 100–101.

⁷⁰ KISS 1979. 61.

⁷¹ MNL PML V. 102. b. 8. doboz. Capsa K, Fasc. 1, No. 3. Esterházy Pál herceg nádor proteccionalisa (Kismarton, 1696. február 13.)

⁷² A község Rákóczi-szabadságharc alatti szenvedéseire utal: BÉL 1975. 42–43.

⁷³ KISS 1979. 69.

⁷⁴ KISS 1971. 60. Lacházi Nagy Péter a korszak legnagyobb karriert befutott lacházi származású hivatalviselő és katonáskodó nemese volt. 1650 táján született, nemesi armálist szerzett I. Lipót királytól maga, felesége, Szabó Erzsébet és gyermekei számára 1699-ben, amelyet Pest megyében 1700. márciusban hirdettetett ki. A Rákóczi-szabadságharc kezdetén már alkapitány, majd 1708-ban kapitányként említik Sötér Tamás ezredében. Kuruc múltja dacára 1711 után kerületi tisztségre választották: pályája csúcán, 1714 és 1720 között a Kiskun Kerület kapitányi tisztségét töltötte be. Pályájára: BÁNKÚTI 1996. I. köt., 150–151., (149. sz. regeszta); BOROSY, 1986. 3603. sz. regeszta; BÁNKÚTI 1996.II. 100. (546. sz. regeszta); KISS 1979. 98.

⁷⁵ KISS 1979. 67.

⁷⁶ Így 1704. áprilisában a rácok a Duna mindkét partját végigpusztították egészen Budáig. Erre: BÁNKÚTI 2005. 36.

⁷⁷ BÁNKÚTI 1997. I. 150–151., (149. sz. regeszta).

⁷⁸ BÁNKÚTI 1994. II. köt. 113., 184. „mivel az Kis Kunság, edgy Halas nevu helyen kiviil, három esztentodul fogva bujdosasban vagyon es semmit nem szantott, vetett, mivel az lakossak kettonkent, harmankent laknak elszeledve az Nemes Varmegyekben falvakban”.

⁷⁹ A Rákóczi-szabadságharc idején kiadott védlevelek: MNL PML V. 102. b. 8. doboz. Capsa K, Fasc. 1, No. 2., No. 3., No. 3/a és b.

⁸⁰ KISS 1979.81.

⁸¹ KISS 1979. 112.

⁸² KISS 1979. 127.

⁸³ Az összeírásokra: KISS 1979. 222.; MNL JNSZML IV.3. a 1713. évi összeírás, 208–211.p.; MNL OL N 78. 20. téka, 1715. évi összeírás, 322–323.p.; MNL OL N 79 5. téka, 1720. évi országos összeírás. 627–629.p. A többire lásd a következő két lábjegyzetet!

⁸⁴ Az 1735. évi összeírásból adatokat közöl: KISS 1992. 100–102., 105. Az 1745. évi házi-

adóösszeírás a helység levéltárában: MNL PML V. 102- b. 5. doboz. Capsa E, Fasc. 3., No. 7. *Conscriptio Domestica Possessionis Kis Kun Laczháza pro Anno 1745*. Összesítés: 63–64. ff.

⁸⁵ Az 1738. évi összeírás és értékelése: MNL PML V. 102. b. Capsa E, Fasc. 3., No. 2. *Registrum Domesticum Possessionis Laczhaza (1738)* és BABÓS 2009b. 18.

⁸⁶ MNL PML V. 102. b. 7. doboz. Capsa I., Fasc. 2., sub B. *Conscriptio animarum anno 1770*. (21–24. fol.)

⁸⁷ A régi templom férőhelyeinek száma a leírás szerint 463 volt: MNL PML V. 102. b. 7. doboz. Capsa I., Fasc. 2., sub D. *Capacitas oratorii Laczhaziensis descriptio anno 1770*.

⁸⁸ A helynevekre: GÁL 2009. 44.

⁸⁹ Réthly Antal 1741. június-júliusára datálja: RÉTHLY 1970. 163

⁹⁰ GÁL 1992. 58.; PESTY 1978. 122–123., KÖNYVES TÓTH, 1883. 10–11. A szójhagyomány szerint a falu régi harangját az árvíz a belső faluból Móricgátig (a falu pusztája) vitte. Ezzel ellentmond a statisztikus Jászokunsi monográfus, Palugyay Imre leírása, aki szerint a harang 1844-ig meg is volt: „*nevezetes időszaka e falunak a kiköltözés. Erről az öregek szinte átadás után beszélnek, hogy ez 1742-ben történt, miután 1741-ben olly rettentő árvíz volt, hogy az egész falut elseperte, és ekkor költözött a nép azon helyre, hol a község most áll; – ennek elég hitelességet ad azon körülmény, miszerént a régi faluból semmiféle egy betű iromány sem maradt fel; hihetőleg igaz: miként mondják, hogy a sebesen rohanó árvíz martalékává lett minden; csak az egy falu pecsétje maradt meg, és egy kis Templom-harang, mi a jelenleg fenálló ref. egyház tornyában volt alkalmazva, 1844-ben megrepedt, és becséreltetett*”. Erre: PALUGYAY 1854.

⁹¹ BABÓS 2010. 4.; BABÓS 2018. 12. A belső falu legkésőbb 1752- re teljesen kiürült, mivel a tanács ekkor már kukorica- földeket osztott ki ennek helyén: erre MNL PML V. 102. b. 1. doboz. Capsa A, Fasc 2., No. 5. (71. fol.) „*A. 1752. véghez vitt belső falubéli osztálynak consignatioja*”.

⁹² RL A/9. Solti egyházmegye jegyzőkönyve (1758–1860), 1. kötet: a lacházi eklezsia lelképásztorai: 49–51.

⁹³ MNL PML V. 102. b. Capsa A, Fasc. 3. No. 19. Makád, 1744. augusztus 24. Veszprémi B. Ferenc makádi prédikátor levele a lacházi tanácshoz.

⁹⁴ KISS 1992. 208.

⁹⁵ ÖSTA KA Inva Bücher, 1. kötet. 228.fol. 1732. március 8. Az Udvari Bizottság válasza: uo., 1732. március 19.

- ⁹⁶ RL C 64-7. 440. sz. Pozsony, 1732. július 30. Kivonat a lacházi és kunszentmiklósi reformok renoválására hozott határozatból. Az erre való reakció 1733. januárból: RL C 64-7. 1733. január 26. Szigetszentmiklós, Pathay János ref. superintendens levele I. Ráday Pálhoz.
- ⁹⁷ MNL PML XV. 6. (PMT) 4. Mappa Danubii cursum situmque tam ex eo quam aliis I. Comitatus Pestiensis partibus procurrentium Alveorum Aquarumque meatuum, ac inde per Districtum Solthien formatarum, et Paludum representans (1742).
- ⁹⁸ Az 1739–40-es összeírás: MNL PML 102. b. 5. doboz. Capsa E, Fasc. 3. No. 2. *Registrum Omnium Bonorum Constrictionis Cumanicalis Possessionis Latzháza* (1739) (12–18. fol.) Az 1741–42. évi: MNL PML V. 102- b. 5. doboz. Capsa E, Fasc. 3. No. 3. *Conscriptio Domestica anni 1741 et 1742.* (29–34. fol.)
- ⁹⁹ PML V. 102-b. 5. doboz. Capsa E, Fasc. 3. No. 4. (35–40 fol.) *Conscriptio Domestica anni 1742–43.*
- ¹⁰⁰ KELE 1903. 63.
- ¹⁰¹ Az erről való rendelkezésre az jogosította fel a kincstárt, hogy a Német Lovagrend számára a terület megvásárlására annak idején a vételi összeg felét az Udvari Kamara nyújtotta hitelként, amely összeggel a lovagrend továbbra is adós maradt a kormányszervnek.
- ¹⁰² KISS 1979. 164., KISS 1992. 12-15., 32–33.
- ¹⁰³ KISS 1992. 79–81.
- ¹⁰⁴ BANKINÉ 2005. 44.; ÖRSI 1995. 12. Nemcsak a portális katonaság kiállításának költségeit viselték, hanem fizették a hadiadót és – nemesi jogállásukat fenntartandó- kiállították az insurrectiót is. 1742-ben a jászkun települések felkelése verte le a Mezőtúr és Czibakháza között fellázadt Haller-gyalogezredet. Sőt korábban, 1735-ben a Szegedinác Peró- féle parasztlázadás vérbe folytatásban is szerepet vállalt az *insurrectioba* hívott jászkun katonaság.
- ¹⁰⁵ A vizsgálat 1743. május 21-én elmarasztalta Podhradszkyt, Terbócs és Földvály kun kapitányokat is leváltotta hivatalukban, és végeredményben elismerte a kerületek (az eddig földesúri kinevezéssel gyakorolt) szabad tisztviselőválasztást: KISS 1992. 243–244.; MIHALIK 2020. 29., 228.
- ¹⁰⁶ MNL BKML IV. 504. 2. kötet. 23-24.p. (44-49. pont); ÖSTA KA Inva Akten, 1743.év, Nr. 54. „Gravamina contra Spectabilem Dominum Georgium Podhradszky...”
- ¹⁰⁷ MNL PML V. 102. b. 8. doboz. Capsa K, Fasc. 2., No. 1
- ¹⁰⁸ MNL PML V. 102. b. 8. doboz. Capsa K, Fasc. 2., No. 2. „*Specificatio et Aestimatio equorum et appaeramentorum, wx Districtu Minoris Cumaniae pro Portalibus...*”.

- ¹⁰⁹ KISS 1992. 234–235.; BOTKA 2000. 80.
- ¹¹⁰ BOTKA 2000. 82.
- ¹¹¹ BAGI 2005. 49–50.
- ¹¹² MNL PML V. 102. b. 8. doboz. Capsa K., Fasc. 2. No. 5. „*Anno 1756 Laczházi Nemes Helységnek egy strasa Mester; és 9 köz katonakra s' azok Lovaira való költekezésinek la-istroma.*”; MNL PML V. 102. 1. kötet. Tanácsülési jegyzőkönyv, 31–32.p. ; BOTKA 2000. 110.
- ¹¹³ BAGI 2005. 20.
- ¹¹⁴ BĀNKINÉ 2014. 350.
- ¹¹⁵ BĀNKINÉ 2008. 73–74.
- ¹¹⁶ BAGI 2005. 70–71.
- ¹¹⁷ NOVÁK 1995. 137.
- ¹¹⁸ GYÁRFÁS 1880. 683.; BOGDÁN 1990. 275. és BAGI 1995. 47.
- ¹¹⁹ MNL PML V. 102-b. 8. doboz. Capsa K., Fasc. 3. No. 12. (30–31. fol.) „*Credentionalis Possessionis, Cumanicalis Lachaza, Dno Andreo Horvát Jur. Distr. adjutatis elargita, in-teritu elaborationi Privilegionis A. 1745*”
- ¹²⁰ KISS 1992. 253–254.
- ¹²¹ MNL PML V. 102. b. 1. doboz. Capsa A., Fasc. 3. No. 21. 1–2. fol. „*Öreg Galambos Isván, Kontra György, Szabó János Lacházi Nyakas Lakosok ellen, kik a Bírót meg rán-gatták, rutul tractálták. Kapitányi Széken való Deliberátum in. A. 1737. die. 20. Nov.*” Az 1737-ben játszódó konfliktus során a tilalmas mezőn történő kaszálás miatt Galambos Ist-ván tanácsnokot és társait a község hadnagya zálogadással büntette, mire az érintettek a végrehajtást megakadályozták és a helyszínre érkező bírót tetteleg bántalmazták, mentéjét róla lerángatták, ingét megszagatták. Az ügyet a sértettek a Kiskun Kerület ítélőszéke elé vitték, amelynek során Galambost és társait pénzbüntetésre, továbbá a bíró és a tanács nyil-vánosság (az egyházi gyülekezet) előtti bocsánatkérésre, illetve megkövetésre ítélték.
- ¹²² MNL PML V. 102. b. 8. doboz. Capsa K., Fasc. 3., No. 15. c.
- ¹²³ MNL BKML IV. 504. 2. kötet. 215. fol.
- ¹²⁴ BAGI 2005. 193.
- ¹²⁵ BABÓS 2009. 38.
- ¹²⁶ BAGI 1995a. 47. és MNL PML V. 102- b. 8. doboz. Capsa K, Fasc. 3., No. 6. „*Laczházi*

Lakosok Consignatioja in anno 1745 arrul ki mennyit akart váltani a Redemptiokor, és in anno 1745 és 1746 effective már a Redemptioban kész pénzül le is tettek”.

¹²⁷ MNL PML V. 102. b. 8. doboz. Capsa K., Fasc. 3., No. 7. (41–43. fol.) 1745. november 8. Pálffy János nádor levele a Kiskun Kerülethez.

¹²⁸ MNL PML V. 102. b. 8. doboz. Capsa K., Fasc. 3., No. 5. „*Aestimatio Locorum et praedictorum anno 1745, die 23. 9br*”.

¹²⁹ KISS 1992. 101–102.; JANÓ 2002. 17–18.

¹³⁰ GYÁRFÁS 1883. a. 15. Kele József és Illyés Bálint említi munkájában, hogy Móricgát megváltási értékét az eredeti 2500 forintról 500 forinttal leszállították volna. Én ennek a változtatásnak nyomát nem találtam, a redempciós összegek lefizetéséről kiállított nyugta is 10 400 forintról és nem 9900-ról szól. Erre: KELE 1903. 140., 144.; ILLYÉS 1975. 158.

¹³¹ A lacháziai tulajdonjoguk megerősítése érdekében a perrel kapcsolatban e puszták középkori Kunsághoz való tartozását igyekeztek bizonyítani. Ennek a törekvésnek a nyomát jelzi a lacházi levéltárban található Zsigmond király-féle 1423. évi adománylevelének másolata, amelyben Csókás pusztá korabeli neve (Csókás – Hege) is olvasható. (Az eredeti oklevelet sokáig Lacháza község levéltára őrizte, ezt 1799-ben szállították át a Jászkun Kerület levéltárába). Erre: MNL PML V. 102. b. 8. nagydoboz. Capsa K., Fasc. 1., No. 1. és GYÁRFÁS 1883. III. köt. 220., 578–580.

¹³² Az 1577. évi kamarai összeírás Csóka-Kátót már ekkor a Kiskunsághoz tartozónak tűntette föl: MNL PML V. 102. b. 7. doboz. Capsa I., Fasc. 1., No. 6. *Memoriale aliquod, Praedia Csókás et Kátó concernens*” és uo. Capsa I., Fasc. 4., No. 3. Horváth András kerületi jegyző levele. Jászberény, 1748. április 2.

¹³³ A perre: MNL PML V. 102. b. 7. doboz. Capsa I, Fasc. 1., No. 2. „*Acta et producta nobilis Stephani Szabó Pauperis , in processu ejusdem, respectu praediorum Csóka, Kató, et Jakabháza...*” és V. 102. i. 1. doboz. Lacháza város pere 1748–1752., MNL JNSZML IV.1.a 2. kötet. 137.p., 1748. április 29.

¹³⁴ MNL P 422 Keglevich család levéltára, II. szakasz, III. fiók, No. 7. Szabó István királyi táblai pere Vattay Jánossal.

¹³⁵ MNL OL P 1317. 7. nagydoboz. *Acta Jazygum et Cumanorum. Anno 1753–1754. A-I-D. Fasc. 4. No. 26.,*

¹³⁶ MNL JNSZML IV.1.a 2. kötet. 288.p. 1751. március 1., 503.p. 1754. április 4.

¹³⁷ Az első három alkalommal történő törlesztésről: MNL PML V. 102. b. 8. doboz. Capsa K., Fasc. 3. No. 15.e

¹³⁸ A felhasznált adatok első fele Bagi Gábor munkájából származik: BAGI 2005. 246. Ezt egészítettem ki saját, a község levéltárában folytatott kutatásaim eredményével: MNL PML V. 102. b. 8. doboz. Capsa K., Fasc. 3., No. 15.d.

¹⁴⁰ MNL PML V. 102-b. 8. doboz. Capsa K., Fasc. 3. No. 15. d. (10.fol.)

¹⁴¹ MNL PML V. 102.b 1. doboz. Capsa A., Fasc. 2., No.1. és 8. doboz. Capsa K., Fasc. 3., No. 15.c. és No. 15. e. Az ünneprontás (egyházi ünnep alatti tiltott munkavégzés) ürügyén még 1750-ben történt nézeteltérés részletei nem ismertek, viszont az tudható, hogy a kapitányi törvényszék saját, korábban hozott ítéletét 1751. október 1-jén megújította. A lacháziak peregi plébánossal való viszálykodása úgy tűnik, hogy időnként meg-meg újult. Egy tanúvallatási jegyzőkönyv tanúsága szerint a peregi plébános 1752-ben a karácsonyi ünnepek idején ismételten ünneprontásra hivatkozva hajtotta el (saját kezűleg) a társainak élelmet szállító lacházi gulyás ökreit. A lacházi bíró ugyan hajlandó volt elégtételt adni a plébánosnak a bojtár megpálcáztatásával, ám a büntetés mértékével látszólag elégedetlen pap haragjában végül a lacházi kisbírórt verte meg nádpálcájával. Erre: PML V. 102.b 2. doboz. Capsa A., Fac. 5., No. 29. „Species facti” 1752. december 28.

¹⁴² Végül a peregi plébános ügyében megítélt bírságból 100 forintot fizettek ki a redempciós pénztárból, addig ennek a többi részét az elmarasztalt személyekkel (Galambos István, Szabó János, Jaksa Mátyás, Gábor Tamás, Szűcs András) térítették meg. Erre: MNL PML V. 102. b. 8. doboz. Capsa K., Fasc. 3. No. 15. 1750. augusztus 8.

¹⁴³ BAGI 2005. 250.

¹⁴⁴ MNL PML V. 102-b. 8. doboz. Capsa K., Fasc. 3.. „Az 1746. Redemptiora költsön pénzt fel vett Lacházi Lakosok Lajstroma”.

¹⁴⁵ BAGI, 2005. 252.

¹⁴⁶ MNL PML V. 102-b. 8. doboz. Capsa K., Fasc. 3., No. 14. „Redemptionalis Perceptor Tot Mihály Úr Lajstroma in a. 1750”.

¹⁴⁷ MNL PML V. 102-b. 8. doboz. Capsa K., Fasc. 3., No. 14. „Redemptionalis Perceptor Tot Mihály Úr Lajstroma in a. 1750”.

¹⁴⁸ BAGI 2005. 255.

¹⁴⁹ MNL PML V. 102-b. 8. doboz. Capsa K., Fasc. 3., No.15.c Az adalékra: NOVÁK 1995. 135.

¹⁵⁰ MNL PML V. 102. b. 8. doboz. Capsa K., Fasc. 3., No. 4. „Az 1746. Redemptiora költsön pénzt fel vett Lacházi Lakosok Lajstroma”.

¹⁵¹ BÁNKINÉ 2012. 113.

- ¹⁵² A kila régi súlymérték, 1 kila 25,20 kg-nak feleltethető meg.
- ¹⁵³ MNL PML V. 102. b. 8. doboz. Capsa K., Fasc. 3., No. 4. „Az 1746. *Redemptiora költsön pénzt fel vett Lacházi Lakosok Lajstroma*”.
- ¹⁵⁴ MNL PML V. 102. b. 8. doboz. Capsa A., Fasc. 4., No. 10. Kis Gergely végrendelete, 1752. január 20.
- ¹⁵⁵ MNL PML V. 102-b. Capsa B., Fasc. 2., No. 74. Zabolai Zuzsanna, Bódis Gergely nejje és Szabó Jánosné Asztalos Tóth Judit pere.
- ¹⁵⁶ MNL PML V. 102. b. 17. doboz. Vegyes iratok. 1827. június 18. A Bagi család pere.
- ¹⁵⁷ MNL PML V. 102. b. 13. doboz. Capsa S., Fasc. 3., No. 65.
- ¹⁵⁸ MNL PML V. 102. a. 1. kötet. Protocollum (1747- 1755). 41. 1753. január 5.
- ¹⁵⁹ MNL PML V. 102. b. 8. doboz. Capsa K., Fasc. 3., No. 15. b. (14-15. fol.)
- ¹⁶⁰ MNL JNSZML IV.1. a Közgyűlési jegyzőkönyv. 2. kötet. 1754. május 2. 521.p.
- ¹⁶¹ A díszes formában kiállított oklevél fennmaradt Lacháza levéltárában: MNL PML V. 102. b. 8. doboz. Capsa K., Fasc. 3., No.1.
- ¹⁶² MNL PML V. 102. 1. doboz. Capsa A, Fasc 2., No. 5. 71. fol. „A. 1752. *véghez vitt belső falubéli osztálynak consignatioja*”.
- ¹⁶³ MNL PML V. 102. a. 1. kötet. Protocollum (1747–1755). 44. 1755. január.
- ¹⁶⁴ MNL PML V. 102. a. 1. kötet. Protocollum (1747- 1755). 36–37. 1752. május 10.
- ¹⁶⁵ MNL PML V. 102. b. 8. doboz. Capsa K., Fasc. 3., No. 16. „*Redemptionalis földek újonnan lett el méretetésekről való Connotatiok, annis 1765, 1769, 1774*”.
- ¹⁶⁶ BÁNKINÉ 2005.
- ¹⁶⁷ MNL PML V. 102. b. 8. doboz. Capsa K, Fasc. 3., No. 15.c.
- ¹⁶⁸ MNL PML V. 102. b. 4. doboz. Capsa C, Fasc. 2. No. 15. Móricgát árendája a szalk-szentmártoniakkal (1759); ugyanott: No. 16.; Móricgát árendája a kecskeméti gazdákkal (1746); No. 17.; a félegyházi gazdák árendája Móricgát feléről (1757. április 23.); No. 22.: Ordasháza árendásszerződése (1755. november 1.)
- ¹⁶⁹ BÁNKINÉ 1996. 25–26.; BÁNKINÉ 2005. 58–59.; TÉGLÁS 2009. 190–193.
- ¹⁷⁰ BÁNKINÉ 2005. 61.; BAGI 1995a. 69–72.; TÉGLÁS 2009. 198.
- ¹⁷¹ BÁNKINÉ 2017. 86–87.

- ¹⁷² BAGI 1995. 273.
- ¹⁷³ MNL PML V. 102. b. 8. doboz. Capsa K., Fasc. 3., No. 6. (47- 54. fol.) és BAGI 1995a. 45., 102.
- ¹⁷⁴ MNL PML V. 102. b. 5. doboz. Capsa E, Fasc. 3. No.11. (84- 89. fol.) *Conscriptio anni 1748- 49.*
- ¹⁷⁵ BÁNKINÉ 2021. 58.
- ¹⁷⁶ BABÓS 2009. 39., MNL PML V. 102. a. 1. kötet. Protocollum (1747–1755). 43-44.p. 1755. március 4. és Gózon András 40 redempciós forintnyi birtokról végrendelkezett: uo. 68-69.p. 1764. július 24. Gózon András végrendelete.
- ¹⁷⁷ Sajnos az 1753. évi adóösszeírás sem ad ennél több kapaszkodót.
- ¹⁷⁸ Lacháza esetén némileg más adatsorokat használt Téglás Gyula tanulmányában, aki ezek alapján más következtetésekre jutott: TÉGLÁS 2009. 191.
- ¹⁷⁹ BÁNKINÉ 2005. 137–139. Az adóalapot a Jászkun Kerület 1770-től kezdte egységesen meghatározni, ettől kezdve az adóalap- meghatározás során észlelt különbségek csökkentek. Az itt közölt 1772–73-as összeírás adataiban adóalapot a házak, illetve az azokhoz tartozó, három osztályba sorolt szántóföldek alkották. A táblázatba az osztályozás szerinti felosztást – technikai okokból – nem vettem fel.
- ¹⁸⁰ MNL PML V. 102. b.5. doboz. Capsa E, Fasc. 3., No. 7. *Conscriptio domestica possessionis Kis Kun Laczháza pro anno 1745*”. (63- fol.)
- ¹⁸¹ MNL PML V. 102. b.5. doboz. Capsa E, Fasc. 3., No. 7. *Conscriptio domestica possessionis Kis Kun Laczháza pro anno 1745*”. (63- fol.)
- ¹⁸² MNL PML V. 102. b. 5. doboz. Capsa E, Fasc. 3., No. 11. 84–89. fol.) Lacháza háziadó- összeírása 1748– 49- ből.
- ¹⁸³ 1748-49- ben az irredemptus kategóriába sorolták a redempciót nem váltottakat, illetve külön tüntették fel zsellér kategória alatt a juhászokat (8 fő).
- ¹⁸⁴ MNL PML V. 102.b. 5. doboz. Capsa E, Fasc. 3., No. 13. (94–98. fol.) Lacháza háziadó- összeírása 1751–52- ből.
- ¹⁸⁵ MNL PML V. 102. b. 5. doboz. Capsa E, Fasc 3., No. 16. *Conscriptio anni 1753/54.*
- ¹⁸⁶ MNL PML V. 102. b. 5. doboz. Capsa E, Fasc. 3., No. 17. *Conscriptio anni 1754/55.* (143. fol.)
- ¹⁸⁷ MNL PML V. 102. b. 5. doboz. Capsa E, Fasc. 3., No. 20. (136-140 fol.) *Conscriptio anni 1757–58.*

¹⁸⁸ A redemptusok juhállománya ebből 1906, az irredemptusoké 10, addig az inquilinusoké 36 db.

¹⁸⁹ MNL JNSZML IV.3. a. 1760. évi összeírás. 1-16., 606-607.

¹⁹⁰ Az árendások (a helységben földet bérlő) redemptusok száma 24, az irredemptusoké 24 fő. Az 1764- 65. évi összeírás a zsellérek adatait nem közli. Az összeírás emellett 9 mesterembert említ (ebből 1 redemptus, 8 irredemptus).

¹⁹¹ MNL JNSZML IV.3. a 1766. évi összeírás. 87–95.p. A redemptusok állatállománya ezen belül a következő volt: 469 ló, 1369 marha és 2310 db juh.

¹⁹² Az irredemptus háztartások száma ténylegese 45 volt. Ezen felül külön számították a három cigány családfőt (neo-contribuentes), név szerint Telegdi Istvánt, Mester Miklóst és Dudás Mártont, továbbá három szegényt (miserabiles), akiket a táblázatban nem tüntettem fel. E két marginális rétegre: BAGI 1995a. 70.

¹⁹³ MNL PML V. 102. b. 5. doboz. Capsa E, Fasc.3., No. 31. Conscriptio domestica incolarum Privilegiatae possessionis cumanicalis Laczháza in anno militari 1768/69.

¹⁹⁴ MNL PML V. 102. b. 5. doboz. Capsa E, Fasc. 3., No. 36. (170–181. fol.) Conscriptio facultatum aliorumque quanti constitutorum 1772/73.

¹⁹⁵ Az összeírásban házatlan irredemptusként írtak össze 111 főt.

¹⁹⁶ A Jászkun Kerület levéltéri anyagában található 1760. és 1766. évi összeírás adatfelvételi oszlopai nagyban nagyban térnek el a település anyagában található adóösszeírásoktól. Az 1764-65. évi összeírás redemptus-irredemptus megoszlásra vonatkozó, a korábbi és későbbi évekhez képest kiugró számai is talán elírásból, esetleg számítási hibából fakadnak.

¹⁹⁷ MNL PML V. 102. b. 5. doboz. Capsa E, Fasc.3., 29. Conscriptio domestica Incolarum privilegiatae Possessionis Cumanicalis Laczháza pro anno 1766/67.

¹⁹⁸ A jellemzően saját házzal nem bíró zsellér kategória szerepeltetésére az 1740-50-es évek fordulójából van példa. A kerületi forrásokban is felbukkanó jelenségre: TÉGLÁS 2009. 195.

¹⁹⁹ BÁNKINÉ 1996. 167.; BÁNKINÉ 2005. 66.

²⁰⁰ Néhány példa a nagy határú, tanyásodó jászkun településekre: Félégyházáé: BÁNKINÉ 2000. 62.; Karcagé BELLON 1974. 79.; Túrkevéé: POZSONYI 2010. 29.

²⁰¹ A tanácsok szigorúbb letelepedési politikájára nagykunsági analógia alapján: ÖRSI 2004. 188.

²⁰² Erre: BAGI 2005. 105–106.

²⁰³ Az 1745. évi kategorizálás forrása a mellékletben közölt forrás, az 1794. évié: MNL PML V. 102. b. 15. nagydoboz. Capsa Z., Fasc. 5., No.2.; az 1819. évi: uo., Capsa Z., Fasc. 5., No. 32.

²⁰⁴ Bővebben a társadalom szerkezetének megváltozására: NAGY 2014. 6–8.; BAGI 1995. 85.

²⁰⁵ Az 1748-49. évi összeírás szerint 162 adófizetőből 117 (72,22%), 1753-54. évben 192-ből 167 fő (86,97%), 1758-59-ben 219-ből 171 fő (78%), 1763/64-ben 266-ből 185 fő (69,54%), 1766-ban 227-ből 157 fő (69,16%), 1772-73-ban 239-ből 169 háztartás (70%) tartozott ide.

²⁰⁶ MNL JNSZML IV.2.b Fasc. XV. Conscriptio 1787. Az összeírásból levonható tanulságokat óvatosan kell kezelni, ugyanis ez nem vette figyelembe a Jászkun Kerületben meghonosodott társadalmi kategorizálást, hanem országosan egységes megnevezéseket próbált alkalmazni. A parasztgazdákat és iparosokat is a fent említett közös csoportba tartozóként sorolta be, míg „a házi és kerti zsellérek”-hez az irredemptusokat és zselléreket osztotta be (az irredemptus iparosokat és a gazdákkal egy háztartásban élő felnőtt fiaikat ide nem értve). Itt nem tettem említést a külön összeírási csoportba sorolt nemesekről és tanácstagokról. Az összeírásra 1786. éviént hivatkozik Téglás Gyula: TÉGLÁS 2009. 195., 197.

²⁰⁷ TÉGLÁS 2009. 195. és lásd az összeírás rongált állapotú példányát: MNL PML V.102.d 1. kötet. *Conscriptio facultatum ex parte communitatis Laczháza de anno 1804–05.*

²⁰⁸ MNL PML V.102.d 3. nagydoboz. 1819. évi népösszeírás.

²⁰⁹ BAGI 1995. 269.

²¹⁰ MNL PML V. 102. a. 24. kötet. Tanácsi jegyzőkönyv (1794–1796). 17. 1794. október 30.

²¹¹ Az 1794. évi aszály idején – a források tanúsága szerint – a gazdák földjüket, jószágaikat is pénzzé tették, hogy magukat az éhhaláltól megmentsék R. VÁRKONYI 2000. 179.

²¹² Az ebben a bekezdésben idézett redemptus–nem redemptus rétegek arányáról készült táblázatok adatai: NAGY 2014. 6–8.

²¹³ Vö.: TÉGLÁS 2009. 195., BAGI 1995. 84–85., BAGI 2001.365. Az Alsó-Kiskunság településein (Félegyháza, Dorozsma, Majsza) a birtoktalanok aránya jelentősen meghaladta a birtokosokét. Félegyházán például a redemptus-irredemptus aránya már nagyjából az 1760-as években kiegyenlített volt és az egyensúly az 1770-es években a redemptus gazdák ki-sebségbe kerülésével folytatódott: BÁNKINÉ 2000. 53–54.

²¹⁴ Csak 1742–43-ban 12–13 új név jelent meg az összeírásokban, de a következő években

is regisztrálhatóak új vezetéknévű családok, illetve gazdák. Erre: MNL PML V. 102-b. 5. doboz. Capsa E, Fasc. 3., No. 4. Conscriptio domestica, 1742–43. (35–40. fol.)

²¹⁵ Az okfejtésre egy jászódzsjai kutatás analógiáját: SZABÓ I. 1974. 90.

²¹⁶ MNL PML 102.b. 3. doboz. Capsa B., Fasc. 1., No. 53. Gyenes István pere Gaál Zsuzsanna, Vojtári János felesége ellen (1782).

²¹⁷ MNL PML V. 102. b. 2. doboz. Capsa A, Fasc. 4., No. 14. Galambos István végrendelete. 1763. január 8.

²¹⁸ Lacháza bírának listáját közli: SZENTTAMÁSI-BABÓS 2021. 103.

²¹⁹ A redempció-ellenes mozgalomban való szerepére a három évvel későbbi ügyben kiadott ítéletlevél így fogalmazott: „*in Anno 1745. F. Királyunktól kegyelmessen engedtetett Privilegiumainkban expressalt szabadságunk ellen, az egész népet el ámitván, lármát csinált, mely cselekedetiről is Attyafiságosan meg intetet*”. Erre: MNL PML V.102. b 3. nagydoboz. B., Fasc. 2., No. 84. Vetsei Pál lacházi prédikátor panasza, és a kiskun kerületi közgyűlés ítélete. (Lacháza, 1748. december 9.)

²²⁰ MNL PML V. 102. a Tanácsülési jegyzőkönyv. 2. kötet. 1766/67. Becze András végrendelete (1766. december 19.)

²²¹ MNL PML V. 102.b Capsa T., Fasc. 8., No. 10. Becze András és István örököseinek pere (1835), ebben özvegy Becze Andrásné Nagyházi Judit végrendelete (1772. március 16.), „Becze familia Nemzetségi Tabellája”.

²²² NAGY 2012. 102.

²²³ MNL PML V. 102. b. 3. doboz. Capsa B, Fasc. 2., No. 24. Halas, 1769. április 24. Hamza Erzsébet kérvénye Herpay Mihály kiskun kapitányhoz, és az arra adott válasz. A kapitány elrendelte az asszony redemptusi jogai és vagyona visszaadását.

²²⁴ MNL PML V. 102.b 2. nagydoboz. Capsa A., Fasc. 4., No. 32. 1775. február 2.

²²⁵ Az említett összeírások: MNL PML V. 102. b. Capsa E, Fasc.3., No. 1-7., illetve: BABÓS 2009. 34–39.

²²⁶ BÁNKINÉ 2019. 169.

²²⁷ BABÓS 2009. 46.

²²⁸ BABÓS 2009. 42.

²²⁹ MNL PML V. 102. b Capsa A, Fasc 2., No. 5. 71. fol. „*A. 1752. véghez vitt belső falubéli osztálynak consignatioja*”. Kovács Sámuel és István testvérek voltak, akik közösen váltottak földet a redempciókor, de később zálogba adták azt. Rájuk: MNL PML V. 102.a Di-

arium. 3. kötet. 16-17.p. 1769. január 19.

²³⁰ Varga Péter (1694–1750) 1745-ben váltott ekkora értékben földet. Varga személyére: BABÓS 2009. 49.

²³¹ BABÓS 2009. 48.

²³² MNL PML V. 102. b 3. nagydoboz. Capsa B., Fasc. 2., No. 37. és MNL PML V. 102. a 3. kötet. Diarium, 1772. június 18. 79–80.p.

²³³ MNL PML V. 102. b 3. nagydoboz. Capsa B., Fasc. 2., No. 44. és uo. 2. nagydoboz. Lit. A., Fasc. 4., No. 26. Özvegy Kiss Istvánné első testamentuma.

²³⁴ 1738-ban még zsellérként említi az összeírás: MNL PML V. 102- b. Capsa E, Fasc. 3., No. 2. *Registrum Domesticum Possessionis Laczhaza* (1738). Életrajzi adataira: BABÓS 2009. 49.

²³⁵ MNL PML V. 102. b 3. nagydoboz. Capsa B., Fasc. 1., No. 15.; MNL PML V. 102. a 3. kötet. Diarium, 1771. április 7. 48–49.p.

²³⁶ MNL PML V. 102.a 1. kötet. Protocollum (1747–1755). 1.p. 1747. december 15.

²³⁷ MNL PML V. 102. b 2. doboz. Capsa A., Fasc. 5., No. 1. (20. fol.) 1748. július 21.; MNL BKML IV. 504. 2. kötet. 350–352. fol. 1748. augusztus 13.

²³⁸ MNL PML V. 102. a 1. kötet. Protocollum (1747- 1755). 1. jk. 26. 1750. február 1.

²³⁹ Jósa András 1749 és 1763 között volt Lacháza jegyzője. Erre: ÖRSI 2006. 144–145.; MNL JNSZML IV.1.b D, Capsa 4., Fasc. 8., No. 41.

²⁴⁰ BÁNKINÉ 2002. 78.

²⁴¹ MNL PML V. 102. a. 47. kötet. Protocollum iuridicum (1817–1822) 476. 1821. október 28.

²⁴² A kerületi szintű folyamatokra: PAPP 1998. 325–345., leginkább 339.

²⁴³ Erre: BAGI 1991. 53.; NAGY 2014. 6–8.

²⁴⁴ MNL PML V. 102. b. 12. doboz. Capsa P, 3. csomó, 141. sz. 2. fol. Lacháza, 1839. május 4. Deák Péter kérvénye.

²⁴⁵ BÁNKINÉ 2002. 78.

²⁴⁶ BÁNKINÉ 2017. 30.

²⁴⁷ KISS 2015. 47., 52.

²⁴⁸ A zálogba adott föld birtokosainak vagy utódaiknak a Jászkun Statutumok (1799) ér-

telmében időbeli korlátozása nélkül lehetősége nyílt az ősi föld visszaváltására. A hazai (feudális) jogban elterjedt bírósági gyakorlat ezzel ellentétben csak 32 év visszaperlési határidőt engedett a zálogügyletet követően. Ez utóbbi lehetőség mindenképpen sérelmes lehetett volna a jászkun lakosok számára egy hosszúra nyúlt zálogügylet esetén. Erre: BÁNKINÉ 2021. 55.

²⁴⁹ MNL PML V.102.b 13. nagydoboz. Capsa S., Fasc. 5., No. 121.

²⁵⁰ A helyi és kerületi magisztrátusok joghatósága ennek ellenére 1787-1790 között is fennmaradt. Erre: KISS 2016. 27-28.

²⁵¹ PINTÉR 2006. 85-90., 91.

²⁵² BAGI 1991. 222., 234.; PML, V. 102. d. 1. kötet. „*Conscriptio facultatum ex parte communitatis Laczháza de anno 1804–05*”.

²⁵³ MNL PMLV. 102. b. 2. doboz. Capsa A., Fasc. 5. No. 1. 5. fol. „*Kis Bíró Jaksa István és Csukás István között*” (1777)

²⁵⁴ MNL PML V. 102.a. 15. kötet. *Protocollum actorum senatorialium* (1791–92). 33. p. 1791. március 29.

²⁵⁵ MNL PML V. 102. a. 53. kötet. Jegyzőkönyv (1827-1830) 103-104. 1827. augusztus 27.

²⁵⁶ BOTKA 2000. 174.

²⁵⁷ MNL PML V.102.b 3. nagydoboz. Capsa B., Fasc. 3., No. 110. Félégyháza, 1790. május 7.

²⁵⁸ BOTKA 2000.177.

²⁵⁹ MNL PML V. 102.a. 62. kötet. Tanácsi jegyzőkönyv (1843- 1846) 324- 325. 1845. június 15.

²⁶⁰ TÓTH 1976. 49-50.

²⁶¹ OSZK Kt. Fol. Hung. 814. Buda, 1818. június 14. Feltehetően a Tudományos Gyűjtemény 1818. VIII. számában megjelent statisztikai dolgozathoz készült kéziratról van szó.

²⁶² BÁNKINÉ 2002. 79.

²⁶³ MNL PML V. 102- b. 8. doboz. Capsa K., Fasc. 1., No. 8. IV. László 1279. évi privilégiumának másolata. Azt persze nehéz megítélni, hogy mekkora szerepe lehetett a lakosság körében élő Kun László-hagyomány jelentkezésében vagy elterjesztésében a kerületi hivatalviselő-értelmiség elitnek.

- ²⁶⁴ BÁNKINÉ 2015. 109.
- ²⁶⁵ BABÓS 2009. 50.; ALFÖLDY-BORUSS 2002.46. és MNL PML V. 102. b. 2. doboz. Capsa A., Fasc.4. No.1-182. 1744-től 1837-ig keltezve találhatóak a levéltárban végrendeletek.
- ²⁶⁶ MNL PML V.102.b 1. nagydoboz. Capsa A., Fasc. 3., No. 15. A lacházi bírák és esküdtek felvallólevele. 1746. április 3. Életrajzi adatai: BABÓS 2009. 38.
- ²⁶⁷ MNL PML V.102.b 2. nagydoboz. Lit. A., Fasc. 4., No. 39. Öreg Tőkési István végrendelete. 1778. február 28.
- ²⁶⁸ MNL PML V. 102. a. 3. kötet. Diarium (1768–1773). 13. jk. 30. p. 1773. február 15. Az első e javadalmat élvező lelkész Borsothy Ferenc volt. A Lacházára vonatkozó rész: RL A/1.i Szász Károly-féle vizitáció. 4. kötet. 435-480.p.
- ²⁶⁹ JÁKI 2019. 6. Az irat teljes szövegét közli: GALAMBOS 2022. 31-32., BABÓS 2018a 20–21.
- ²⁷⁰ A politikai-közéleti mozgalom hatása az élet több részterületére kiterjedt: ezen megnyilvánulások közé sorolhatjuk a '48-as függetlenségi olvasóköri létrehozását vagy a Kosuth-szobor felállítását (1902) is. Erre: FEITH 2009.
- ²⁷¹ A követelések gyakran hivatkoztak az 1715. évi 34. törvénycikkre, mint a kárptólás jogalapjára, amely megígérte a Jászkunság állam (kincstár és a rendek) költségén történő visszaváltását. Erre mint korábban ismertettem nem került sor, hanem ehelyett a jászkunsági lakosok fizettek.
- ²⁷² MNL PML V.1167.c B. 113. doboz. 1764/1905. Redemptio visszaváltása. A mozgalom hátterére lásd Bagi Gábor tanulmányát: BAGI 2018.
- ²⁷³ A kunszentmártoni redempció példáján hangsúlyozza újabban: BÁNKINÉ 2019. 159.
- ²⁷⁴ Örsi 2004. 189.
- ²⁷⁵ A listában található vezetékneveket a ma ismert lacházi családnév alakok alapján próbáltam egységesíteni, míg a folyószövegénél a betűhű átírást követtem.
- ²⁷⁶ Az eredetin áthúzva.
- ²⁷⁷ feltehetőleg azonos a Kamarás, később Kamrás névalakkal.
- ²⁷⁸ feltehetőleg Devecseri Takács István
- ²⁷⁹ Bizonytalan olvasat.
- ²⁸⁰ máshol Illyés
- ²⁸¹ Az eredeti iraton áthúzva.

-
- ²⁸² Az eredeti iraton áthúzva.
- ²⁸³ Az eredeti iraton áthúzva.
- ²⁸⁴ Az eredeti iraton áthúzva.
- ²⁸⁵ Az eredeti iraton áthúzva.
- ²⁸⁶ Az eredeti iraton áthúzva.
- ²⁸⁷ Az eredeti iraton áthúzva.
- ²⁸⁸ Az eredeti iraton áthúzva.
- ²⁸⁹ Rövidítés, solvit, vagyis fizetett.
- ²⁹⁰ Később valószínűleg Puhiként ismert család.
- ²⁹¹ Bizonytalan olvasat, vagy 13.
- ²⁹² Bizonytalan olvasat, vagy 10.
- ²⁹³ Bizonytalan olvasat, vagy 5.
- ²⁹⁴ Bizonytalan olvasat.
- ²⁹⁵ A korábban ígért egész összeg: 8300 forint.
- ²⁹⁶ Az alábbi összeállítás a következő forrás alapján készült: MNL PML V. 102. b Capsa A, Fasc 2., No. 5. 71. fol. „*A. 1752. véghez vitt belső falubéli osztálynak consignatioja*”. Az életrajzi adatokhoz elsősorban a református egyházközség anyakönyveinek digitális másolatait, a községi levéltárban található végrendeleteket és családi vagyonfelosztások iratait használtam fel. Az egyéb, nem hivatkozott adatok kritikával kezelendő forrása: BABÓS 2009.
- ²⁹⁷ Végrendelkezik: MNL PML V. 102.a Tanácsülési jegyzőkönyv. I. kötet. 62.p. 1764. június 7. 1739-ben szerepelt először az összeírásban.
- ²⁹⁸ MNL OL X 2303- A706-106/1. Kiskunlacháza református anyakönyve, vegyes, 1739-1792. 112.fol., v.
- ²⁹⁹ MNL OL X 2303- A706-106/1. Kiskunlacháza református anyakönyve, vegyes, 1739-1792.122. fol.,
- ³⁰⁰ MNL OL X 2303- A706-106/1. Kiskunlacháza református anyakönyve, vegyes, 1739-1792.119. fol.,r.
- ³⁰¹ MNL OL X 2303- A706-106/1. Kiskunlacháza református anyakönyve, vegyes, 1739-1792. 112. fol., r.

- ³⁰² Valószínűleg azonos az 1778. szeptember 29-én végrendelező, itt már öregnek mondott, 120 redempciós forintnyi földet birtokló Bak Sándorral. MNL PML V. 102.b Capsa T., Fasc. 8., No. 10. (Az eredeti végrendelet másolata).
- ³⁰³ MNL OL X 2303- A706-106/1. Kiskunlacháza református anyakönyve, vegyes, 1739-1792. 117. fol., v.
- ³⁰⁴ MNL OL X 2303- A706-106/1. Kiskunlacháza református anyakönyve, vegyes, 1739-1792. 112. fol., r.
- ³⁰⁵ Egykori főbíró: MNL OL X 2303- A706-106/1. Kiskunlacháza református anyakönyve, vegyes, 1739-1792. 113. fol., v.
- ³⁰⁶ Végrendelezik: MNL PML V. 102.a Tanácsülési jegyzőkönyv. 3. kötet. 1771.március 5. 42.p.
- ³⁰⁷ Feltehetően Becze János főbíró (1693–1746) özvegye. BABÓS 2009. 35.
- ³⁰⁸ MNL OL X 2303- A706-106/1. Kiskunlacháza református anyakönyve, vegyes, 1739-1792.113. fol., v.
- ³⁰⁹ MNL OL X 2303- A706-106/1. Kiskunlacháza református anyakönyve, vegyes, 1739-1792. 120. fol., r.
- ³¹⁰ 1745. évi összeírásban még zselléréként szerepelt: MNL PML V. 102. b. 5. doboz. Capsa E, Fasc. 3., No. 7. Conscriptio Domestica Possessionis Kis Kun Laczháza pro Anno 1745.
- ³¹¹ MNL OL X 2303-A706-106/1. Kiskunlacháza református anyakönyve, vegyes, 1739-1792. 112. fol., r.
- ³¹² MNL OL X 2303- A706-106/1. Kiskunlacháza református anyakönyve, vegyes, 1739-1792. 126. fol., r.
- ³¹³ Végrendelete: MNL PML V. 102.a Tanácsülési jegyzőkönyv. 1. kötet. 27-28.p. Öreg Gábor Tamás végrendelete. 1764.04.15.
- ³¹⁴ MNL OL X 2303- A706-106/1. Kiskunlacháza református anyakönyve, vegyes, 1739-1792.113. fol., r.
- ³¹⁵ MNL OL X 2303- A706-106/1. Kiskunlacháza református anyakönyve, vegyes, 1739-1792. 114.fol., r.
- ³¹⁶ Végrendelezik: MNL PML V. 102.b 2. nagydoboz. Capsa A., Fasc. 4., No. 13. 1759.03.
- ³¹⁷ MNL OL X 2303- A706-106/1. Kiskunlacháza református anyakönyve, vegyes, 1739-1792. 114.fol., v.

- ³¹⁸ 1738-ban még zsellér volt. Végrendelete: MNL PML V. 102.a Tanácsülési jegyzőkönyv. 1. kötet. 50.p. 1764. május 17.
- ³¹⁹ MNL OL X 2303- A706-106/1. Kiskunlacháza református anyakönyve, vegyes, 1739-1792. 118. fol., r.
- ³²⁰ MNL OL X 2303- A706-106/2. Kiskunlacháza református anyakönyve, vegyes, 1792-1831. 1806.01.22.
- ³²¹ Az anyakönyvben „Rátz” ragadványnév is szerepel: MNL OL X 2303- A706-106/1. Kiskunlacháza református anyakönyve, vegyes, 1739-1792.110. fol., v.
- ³²² MNL OL X 2303- A706-106/1. Kiskunlacháza református anyakönyve, vegyes, 1739-1792. 115.fol., r.
- ³²³ MNL OL X 2303- A706-106/1. Kiskunlacháza református anyakönyve, vegyes, 1739-1792. 126. fol., r.
- ³²⁴ MNL OL X 2303- A706-106/1. Kiskunlacháza református anyakönyve, vegyes, 1739-1792. 114. fol., v.
- ³²⁵ MNL OL X 2303- A706-106/1. Kiskunlacháza református anyakönyve, vegyes, 1739-1792. 120. fol., r
- ³²⁶ MNL OL X 2303- A706-106/1. Kiskunlacháza református anyakönyve, vegyes, 1739-1792. 112. fol., r.
- ³²⁷ MNL OL X 2303- A706-106/1. Kiskunlacháza református anyakönyve, vegyes, 1739-1792. 112. fol., r.
- ³²⁸ MNL OL X 2303- A706-106/1. Kiskunlacháza református anyakönyve, vegyes, 1739-1792. 117. fol. r.
- ³²⁹ MNL OL X 2303- A706-106/1. Kiskunlacháza református anyakönyve, vegyes, 1739-1792.113. fol., r.
- ³³⁰ MNL OL X 2303- A706-106/1. Kiskunlacháza református anyakönyve, vegyes, 1739-1792. 110. fol., v.
- ³³¹ MNL OL X 2303- A706-106/1. Kiskunlacháza református anyakönyve, vegyes, 1739-1792. 119. fol., r.
- ³³² MNL OL X 2303- A706-106/1. Kiskunlacháza református anyakönyve, vegyes, 1739-1792.117. fol., r.
- ³³³ MNL OL X 2303- A706-106/1. Kiskunlacháza református anyakönyve, vegyes, 1739-1792. 125. fol. v.

- ³³⁴ Özvegy, férje Kovács Gergely (1681-1750).
- ³³⁵ MNL OL X 2303- A706-106/1. Kiskunlacháza református anyakönyve, vegyes, 1739-1792. 112. fol., v.
- ³³⁶ MNL OL X 2303- A706-106/1. Kiskunlacháza református anyakönyve, vegyes, 1739-1792.123. fol., r.
- ³³⁷ MNL OL X 2303- A706-106/1. Kiskunlacháza református anyakönyve, vegyes, 1739-1792. 112. fol., r.
- ³³⁸ MNL OL X 2303-A706-106/1. Kiskunlacháza református anyakönyve, vegyes, 1739-1792. 113. fol., v.
- ³³⁹ MNL OL X 2303-A706-106/1. Kiskunlacháza református anyakönyve, vegyes, 1739-1792.118. fol., r.
- ³⁴⁰ Végrendelkezik: MNL PML V. 102.b 2. nagydoboz. Capsa A., Fasc. 4., No. 27. 1766. augusztus 29.
- ³⁴¹ Helyesbítve: ALFÖLDY-BORUSS 2002. 91.
- ³⁴² MNL OL X 2303-A706-106/1. Kiskunlacháza református anyakönyve, vegyes, 1739-1792. 112. fol., r.
- ³⁴³ MNL OL X 2303-A706-106/1. Kiskunlacháza református anyakönyve, vegyes, 1739-1792.114. fol. v.
- ³⁴⁴ MNL OL X 2303-A706-106/1. Kiskunlacháza református anyakönyve, vegyes, 1739-1792. 117. fol., r.
- ³⁴⁵ Végrendelkezik: MNL PML V. 102.b 2. nagydoboz. Capsa A., Fasc. 4., No. 34. 1779.augusztus 3.
- ³⁴⁶ MNL OL X 2303-A706-106/1. Kiskunlacháza református anyakönyve, vegyes, 1739-1792.120. fol., r.
- ³⁴⁷ MNL OL X 2303-A706-106/1. Kiskunlacháza református anyakönyve, vegyes, 1739-1792. 118. fol., r.
- ³⁴⁸ Végrendelkezik: MNL PML V. 102.b 2. nagydoboz. Capsa A., Fasc. 4., No. 20. 1767.május 23.
- ³⁴⁹ MNL OL X 2303-A706-106/1. Kiskunlacháza református anyakönyve, vegyes, 1739-1792. 115. fol., r.
- ³⁵⁰ MNL OL X 2303- A706-106/1. Kiskunlacháza református anyakönyve, vegyes, 1739-

1792. 112.fol., v.

- ³⁵¹ Valószínűleg mesterségre utaló ragadványnév az összeírásban: MNL OL X 2303- A706-106/1. Kiskunlacháza református anyakönyve, vegyes, 1739-1792. 120. fol. r.
- ³⁵² Végrendeletének kihirdetése: MNL PML V102.b 9. kötet. *Protocollum actorum senatorialium Laczhaziensium testamentorumque...* (1782–1790). 6-8.p. 1783. február.
- ³⁵³ MNL OL X 2303–A706-106/1. Kiskunlacháza református anyakönyve, vegyes, 1739-1792. 122. fol., r.
- ³⁵⁴ MNL OL X 2303–A706-106/1. Kiskunlacháza református anyakönyve, vegyes, 1739-1792. 120. fol. v.
- ³⁵⁵ MNL OL X 2303–A706-106/1. Kiskunlacháza református anyakönyve, vegyes, 1739-1792. 112. fol., v.
- ³⁵⁶ MNL OL X 2303–A706-106/1. Kiskunlacháza református anyakönyve, vegyes, 1739-1792.112. fol. r.
- ³⁵⁷ MNL OL X 2303–A706-106/1. Kiskunlacháza református anyakönyve, vegyes, 1739-1792. 111. fol. r.
- ³⁵⁸ Valószínűleg Tóth András egykori zsellér (1698–1748), 1745-ben már földváltó gazda özvegye. Életrajzi adatai: BABÓS 2009. 48.
- ³⁵⁹ MNL OL X 2303–A706-106/1. Kiskunlacháza református anyakönyve, vegyes, 1739-1792. 110. fol., v.
- ³⁶⁰ MNL OL X 2303- A706-106/1. Kiskunlacháza református anyakönyve, vegyes, 1739-1792. 125. fol., v.
- ³⁶¹ MNL PML V.102.b 2. nagydoboz. Lit. A .Fasc. 4., No. 39. Öreg Tökési István végrendelete. 1778. február 28.
- ³⁶² MNL OL X 2303- A706-106/1. Kiskunlacháza református anyakönyve, vegyes, 1739-1792. 122. fol., r.
- ³⁶³ MNL OL X 2303- A706-106/1. Kiskunlacháza református anyakönyve, vegyes, 1739-1792. 113. fol., r.
- ³⁶⁴ MNL OL X 2303- A706-106/1. Kiskunlacháza református anyakönyve, vegyes, 1739-1792. 111.fol., v.
- ³⁶⁵ MNL OL X 2303–A706-106/1. Kiskunlacháza református anyakönyve, vegyes, 1739–1792. 111. fol., r.

³⁶⁶ Az 1752. évi forrás „nem redimált” cím alá sorolta azokat a lakosokat, akik redempciós összeget nem fizettek. Az e kategóriába sorolás okai sokfélék lehetnek. Ennek kiderítéséhez további kutatás szükséges, amely az egyéni életutak végigkövetését igényli.

³⁶⁷ Öreg Fánczó János: 1685–1759. MNL OL X 2303- A706-106/1. Kiskunlacháza református anyakönyve, vegyes, 1739-1792. 112. fol., r.

³⁶⁸ Galambos György a lista felvétele évében 1752. februárjában hunyt el, 67 évesen. Erre: MNL OL X 2303- A706-106/1. Kiskunlacháza református anyakönyve, vegyes, 1739–1792. 110. fol, v.

³⁶⁹ Legéncsi András +1775. MNL OL X 2303- A706-106/1. Kiskunlacháza református anyakönyve, vegyes, 1739-1792.117. fol., v.

³⁷⁰ Valószínűleg azonos az 1761-ben 72 évesen elhunyt Öreg Káposztás Jánossal: MNL OL X 2303- A706-106/1. Kiskunlacháza református anyakönyve, vegyes, 1739–1792. 112. fol. v.

³⁷¹ Szalai Péter: 1702–1762. MNL OL X 2303- A706-106/1. Kiskunlacháza református anyakönyve, vegyes, 1739-1792. 112. fol., v.

XII. Források és szakirodalom

Levéltári források

OSZK Ktt.

Országos Széchényi Könyvtár Kézirattára

MNL BKML IV. 504

Magyar Nemzeti Levéltár Bács-Kiskun Megyei Levéltára, Kiskunfélegyházi Fióklevéltára. Jászkun Kerület Kiskun Kapitányságának iratai

MNL JNSZML IV.1.a

Magyar Nemzeti Levéltár Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltára. Jászkun Kerület Nemesi Közgyűlésének iratai. Közgyűlési jegyzőkönyvek.

MNL JNSZML IV.1.b

Magyar Nemzeti Levéltár Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltára. Jászkun Kerület Nemesi Közgyűlésének iratai. Közigazgatási iratok.

MNL JNSZML IV.2.b

Magyar Nemzeti Levéltár Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltára. A Jászkun Kerület II. József-kori közigazgatási iratai. Közigazgatási iratok.

MNL JNSZML IV.3. a

Magyar Nemzeti Levéltár Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltára. A Jászkun Kerület adószedőjének az iratai. Összeírások.

MNL OL N 78

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára. Regnikoláris Levéltára. Archivum Regni. Országos összeírások. 1715. évi összeírás.

MNL OL N 79

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára. Regnikoláris Levéltára. Archivum Regni. Országos összeírások. 1720. évi összeírás.

MNL OL P 422

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Keglevich család egerfarmosi levéltára.

MNL OL P 1317

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Batthyány család körmendi levéltára. Batthyány II. Lajos nádor iratai.

MNL OL X 2303

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára. Másolatok gyűjteménye. Használati mikrofilmek. Kiskunlacháza református, Dunamelléki egyházkerület.

MNL PML V. 102. a

Magyar Nemzeti Levéltár Pest Megyei Levéltára. Megyei városok és községek. Kiskunlacháza Mezőváros Tanácsának iratai. (1279)1696–1848(–1859). Jegyzőkönyvek 1747–1848.

MNL PML V. 102. b

Magyar Nemzeti Levéltár Pest Megyei Levéltára. Megyei városok és községek. Kiskunlacháza Mezőváros Tanácsának iratai. (1279)1696–1848(–1859). Tanácsi iratok (1279) 1696–1848 (–1859)

MNL PML V. 102. d

Magyar Nemzeti Levéltár Pest Megyei Levéltára. Megyei városok és községek. Kiskunlacháza Mezőváros Tanácsának iratai (1279) 1696–1848 (1859). Összeírások 1801–1831.

MNL PML V. 102. i

Magyar Nemzeti Levéltár Pest Megyei Levéltára. Megyei városok és községek. Kiskunlacháza Mezőváros Tanácsának iratai (1279) 1696–1848 (1859). Peres iratok. 1748–1752, 1822–1842.

MNL PML V.1167.Cb

Kiskunlacháza nagyközség iratai. Nagyközségi elöljáróság közigazgatási iratai.

ÖSTA KA Inva Akten

Österreichisches Staatsarchiv, Kriegsarchiv, Invalidenhofkommission, Akten.

ÖSTA KA Inva Bücher

Österreichisches Staatsarchiv, Kriegsarchiv, Invalidenhofkommission, Bücher.

RL A 9

Dunamelléki Református Egyházkerület Ráday Levéltára. Solti egyházmegye iratai.

RL A/1. i

Dunamelléki Református Egyházkerület Ráday Levéltára. Püspöki vizitációk iratai

RL C 64

Dunamelléki Református Egyházkerület Ráday Levéltára, Ráday család levéltára. Egyházi és iskolai iratok.

Felhasznált irodalom

ALFÖLDY-BORUSS 2002

ALFÖLDY-BORUSS Dezső: *Öregállás. Emlékek Lacháza múltjából*. Kiskunlacháza, [2002.]

ANDRÁSFALVY 2009

ANDRÁSFALVY Bertalan: Állattartás és erdő az ártérben. In: *História*, 31. (2009) 5–6. sz., 20–22.

BABÓS 2009.

BABÓS Lajos: *Lacháza történeti statisztikája 1738-ig*. Kiskunlacháza, 2009.

BABÓS 2009a

BABÓS Lajos: Lacháza névtörténete. In: *Mi Újságunk*, 18. (2009) 8. sz.

BABÓS 2009b

BABÓS Lajos: Lacháza népessége. In: *Mi Újságunk*, 18. (2009) 12. sz.

BABÓS 2010

BABÓS Lajos: 1738-ig Lacháza, 1739-től Új Lacháza. In: *Mi Újságunk*, 19. (2010) 1. sz.

BABÓS 2018

BABÓS Lajos: *Lacházi helytörténeti kalauz. Lacháza nevezetességei*. Kiskunlacháza, 2018.

BABÓS 2018a

BABÓS Lajos: *Adalékok Lacháza helytörténetéhez. Ami kimaradt a Kalauzból*. Kiskunlacháza, 2018.

BAGI 1991

BAGI Gábor: *A Jászkun Kerület és a reformországgyűlések*. Szolnok, 1991.

BAGI 1995

BAGI Gábor: A Jászkun Kerület településeinek leírása 1750-ben. In: *Zounuk. A Jász-Nagykun- Szolnok Megyei Levéltár Évkönyve 10*. Szolnok, 1995. 233–281.

BAGI 1995a

BAGI Gábor: *A Jászkun Kerület társadalma a redempciótól a polgári forradalomig, 1745–1848*. Szolnok, 1995.

BAGI 2001

BAGI Gábor: Kiskunhalas társadalma a redempciótól a polgári forradalom (1745–1848). In: *Kiskunhalas története 2. Tanulmányok Kiskunhalasról a 18–19. századból*. Szerk.: Ö. KOVÁCS József–SZAKÁL Aurél. Kiskunhalas, 2001. 355–388.

BAGI 2002

BAGI Gábor: A II. József-féle kataszteri felmérés eredményei a Jászkun kerületben. In: *Gazdálkodás az Alföldön. Földművelés*. Szerk.: NOVÁK László Ferenc. Nagykőrös, 2002. 247–268.

BAGI 2005

BAGI Gábor: *A Jászkun Kerület társadalma a redempciótól a polgári forradalomig 1745–1848*. Szolnok–Jászkisér–Jászládány, 2005. 2. kiad. (A Jász- Nagykun- Szolnok Megyei Múzeumok Közleményei 60.)

BAGI 2011

BAGI Gábor: Megjegyzések a jász és kun népesség megmaradásához a török hódoltság korában. In: *Kunok és jászok 770 éve a Kárpát- medencében*. Szerk.: BARTHA Júlia. Szolnok, 2011. 205–230.

BAGI 2018

BAGI Gábor: Adalékok a jászkun redempciós mozgalmak történetéhez. In: *Jászkunsági gyökerek. Jászkunság kutatása 2017*. Szerk.: Örsi Julianna. Szolnok–Túrkeve, 2018. 167–182.

BÁNKINÉ 1994

BÁNKINÉ Molnár Erzsébet: A Kiskunság statisztikai felmérése 1857-ben. (Forrásközlés). In: *Bács-Kiskun Megyei Múzeumok Évkönyve*. 13.évf (1994). 196–234.

BÁNKINÉ 1995

BÁNKINÉ Molnár Erzsébet: A jászkun kerület mezővárosainak társadalmi mobilitása, azt szabályozó és befolyásoló tanácsi és kerületi statutumok hatékonysága. In: *Mezőváros–kisváros. A Hajnal István Kör kezsthelyi konferenciája 1990. június 23–25.* Szerk.: MIKÓ Zsuzsa. Debrecen, 1995. 163–170.

BÁNKINÉ 1996

BÁNKINÉ Molnár Erzsébet: *A jászkun kerület igazgatása 1745–1876.* Debrecen, 1996.

BÁNKINÉ 2000

BÁNKINÉ Molnár Erzsébet: *Redemptusok. Gazdaság és életmód Kiskunfélegyházán a redempció első évszázadában.* Debrecen, 2000.

BÁNKINÉ 2002

BÁNKINÉ Molnár Erzsébet: Jász és kun, jászkun öntudat megnyilvánulásai a Kiskunságban (Etnikai tudat–privilegiális tudat). In: *Uő.: Jászkunok a XVIII–XIX. században. (Történelmi és néprajzi tanulmányok)* Debrecen, 2002. 76–98.

BÁNKINÉ 2002a

BÁNKINÉ Molnár Erzsébet: A Jászkun Kerület autonómiája. In: *Uő.: Jászkunok a XVIII–XIX. században. (Történelmi és néprajzi tanulmányok)* Debrecen, 2002. 9–19.

BÁNKINÉ 2002b

BÁNKINÉ Molnár Erzsébet: Pénzügyigazgatás a Jászkun Kerület helyeiben (1745–1848). In: *Jászkunok a XVIII–XIX. században. (Történelmi és néprajzi tanulmányok).* Debrecen, 2002. 45–56.

BÁNKINÉ 2002c

BÁNKINÉ Molnár Erzsébet: Közbirtokosságok a Jászkun Kerületben. In: *Jászkunok a XVIII–XIX. században. (Történelmi és néprajzi tanulmányok).* Debrecen, 2002. 23–39.

BÁNKINÉ 2002d

BÁNKINÉ Molnár Erzsébet: A redimált föld sajátosságai Kunszentmiklóson. In: *Cumania*, 18. (2002) 207–226.

BÁNKINÉ 2005

BÁNKINÉ Molnár Erzsébet: *A jászkun autonómia.* Szeged, 2005. (Dél-alföldi évszázadok 22.)

BÁNKINÉ 2005a

BÁNKINÉ Molnár Erzsébet: Jogszolgáltatás a Jászkun Kerületben a redmepciótól az 1848. évi áprilisi törvényekig. In: *Jogszabályok – jogszokások. Jászkunság kutatása 2005*. Szerk.: BÁNKINÉ Molnár Erzsébet. Kiskunfélegyháza, 2005. (Bibliotheca Cumanica 6.) 291–304.

BÁNKINÉ 2012

BÁNKINÉ Molnár Erzsébet: *Földadta sors. Népelet a Jászkunságban (1745–1848)*. Jászberény, 2012. (Jászsági füzetek 48.)

BÁNKIÉ 2014

BÁNKINÉ Molnár Erzsébet: A földforgalom fékezésének társadalmi következményei a Jászkun Kerületben. A Jászkun földtulajdon és piacositásának szabályozása. In: *Piacok a társadalomban és történelemben. (Rendi társadalom-polgári társadalom 26.)* Szerk.: Halmos Károly – Kiss Zsuzsanna – Klement Judit. Bp., 2014. 350–367.

BÁNKINÉ 2015

BÁNKINÉ Molnár Erzsébet: A kun és jászkun identitás a Kiskunságban. In: *A Jászkunság identitása. Válogatott tanulmányok a kun és a jász öntudat alakulásáról*. Szerk.: Bartha Júlia. Kisújszállás, 2015. 101–152.

BÁNKINÉ 2017

BÁNKINÉ Molnár Erzsébet: *A jászkun szabadság. A törvényesség helyi sajátosságai a Jászkun Kerület népi kultúrájában (1682-1876)*. Szekszárd, 2017.

BÁNKINÉ 2019

BÁNKINÉ Molnár Erzsébet: A jászkun redemptio előzményei és hatása Kunszentmártonban. In: *Egy jász település a Nagykunságban. Kunszentmárton a 18. században*. Szerk.: Barna Gábor. Kunszentmárton, 2019. 158–179.

BÁNKINÉ 2021

BÁNKINÉ Molnár Erzsébet: Örökösdesi jog és gyakorlat a Jászkun Kerületben 1745 után. In: *Jogtörténeti Értekezések 50*. Sorozatszerkesztő: Mezey Barna. Budapest, 2021. 52–62.

BÁNKINÉ 2021a

BÁNKINÉ MOLNÁR Erzsébet: Az autonómia belső szabályrendszere, avagy a székely falutörvények jászkunsági rokonai. In: *A rendtartó történelem. Tanulmányok Imreh István születésének századik évfordulójára*. Szerk: Fejér Tamás, Gálfi Emőke. Kolozsvár–Budapest. Kiadó az Erdélyi Múzeum-Egyesület és a Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, 2021. 89–105.

BÁNKÚTI 1994

BÁNKÚTI Imre: *Iratok a Rákóczi-szabadságharcból. Kecskemét város és környezete. II.* Kecskemét, 1994.

BÁTKÚTI 1996

BÁNKÚTI Imre (közreadó): *Pest-Pilis-Solt vármegye a Rákóczi- korban. I–II. kötet.* Bp., 1996.

BÁNKÚTI 2000

BÁNKÚTI Imre: A Kiskunság a török hódoltság utolsó évtizedeiben. (Dokumentumok 1667–1683). In: *Bács-Kiskun megye múltjából*, 16. (2000) 153–170.

BÁNKÚTI 2005

BÁNKÚTI Imre: Pest megye a felszabadító háborúk megindulásától a szatmári békéig (1686–1711). In: *Tanulmányok Pest megye monográfiájához I.* Budapest, 2005. 9–99.p.

BÁRTH 1993

BÁRTH János: Az észak- déli népmozgás szerepe a Duna-Tisza köze XVIII. századi népesedéstörténetében. In: *Régi és új peregrináció. Magyarok külföldön, külföldiek Magyarországon. III.* Budapest–Szeged, 1993. 1621–1628.

BÁRTH 1996

BÁRTH János: *Szállások, falvak, városok. A magyarság települési hagyománya.* Kalocsa, 1996.

BELLON 1974

BELLON Tibor: A karcagi tanács gazdasági irányító szerepe a 18–19. században. In: *Paraszti társadalom és műveltség a 18–20. században. II. Mezővárosok.* Bp.–Szolnok, 1974. (A Magyar Néprajzi Társaság 1974. évi vándorgyűlése Szolnokon)

BELLON 2003

BELLON Tibor: A Tisza néprajza. Ártéri gazdálkodás a tiszai Alföldön. Bp., 2003.

BENDA 2006

BENDA Gyula: A polgárosodás fogalmának történeti értelmezhetősége. In: Uő.: *Társadalomtörténeti tanulmányok.* Szerk.: BÁCSKAI Vera–GYURGYÁK János–KÖVÉR György. Bp., 2006. 341–349.

BÉKÉS 1986

BÉKÉS István: Szégyenkő Kiskunlacházán. In: *Szülőföldünk a Duna- Tisza köze*. Szerk.: Sümegi György–Tóth Piroska. Bp., 1986. 209–210.

BÉL 1975

BÉL Mátyás: A kunok és jászok avagy filiszteusok kerületei. Közreadja: ILLYÉS Bálint–SZÓTS Rudolf. In: *Bács-Kiskun megye múltjából*, 1. (1975) 7–51.

BOGDÁN 1990

BOGDÁN István: *Magyarországi hossz- és földmértékek, 1601–1874*. Budapest, 1990.

BOROSY 1986

BOROSY András: *Pest-Pilis-Solt közgyűlési jegyzőkönyveinek regesztái. 1638–1711*. IV. köt. 1698–1702. Bp., 1986.

BOTKA 2000

BOTKA János: *Kunok-jászok katonáskodása és ünnepi bandériumai a betelepüléstől a kiegyezés koráig*. Lakitelek, 2000.

BRAUDEL 2006

BRAUDEL, Fernand: A történelem és a társadalomtudományok. A hosszú időtartam. In: *Történelemelmélet II*. Szerk.: Gyurgyák János–Kisantal Tamás. Bp. 2006. 1157–1182.

C. TÓTH 2020

C. TÓTH Norbert: *A Magyar Királyság nádora. A nádori és a helytartói intézmény története (1342–1562)*. Budapest, 2020.

CSEH 2004

CSEH Géza: Kyau lovagrendi landkomtur 1714. évi jelentése a Jászkunságról. In: *Zou-nuk. A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltár Évkönyve. 19*. Szolnok, 2004. 263–279.

EMBER 1946

EMBER Győző: *Az újkori magyar közigazgatás története. Moháctól a török kiűzéséig*. Bp., 1946. (Magyar Országos Levéltár kiadványai, Hatóság és hivataltörténet III.)

ERDEI 1937.

ERDEI Ferenc: *Futóhomok. A Duna-Tiszaköz földje és népe. Második kiadás*, Budapest, 1937.

FEITH 2009

FEITH János: *Akik nem engedtek a '48-ból. A Kiskunlacházai '48-as Függetlenségi Olvasókör története.* Kiskunlacháza, 2009.

FÉNYES 1851

FÉNYES Elek: *Magyarország geographiai szótára, melyben minden város, falu és pusztá, betűrendben következetesen leíratik.* III. köt. Pest, 1851.

FENYVESI 1987

FENYVESI László: A Kiskunság a török időkben. In: *A Jászkunság kutatása, 1985.* Szerk.: FAZEKAS István–SZTRINKÓ István–SZABÓ László. Kecskemét–Szolnok, 1987. 215–271.

FENYVESI 1987a

FENYVESI László: A Duna- mellék és a Kiskunság pusztulása Buda ostromai idején (1683–1687). In: *Gazdaság és mentalitás Magyarországon a török kiűzésének idején. Szécsény, 1985. dec. 3–4.* Salgótarján, 1987. 103–124.

FENYVESI 1994

FENYVESI László: „Keríteni kezdnek a várost árokkal...” Ráckeve megerősítése árokkal, sánccal, sorompókkal és strázsákkal 1687 tavaszán. *Honismeret* 22. (1994) 2.sz., 63–69.

GALAMBOS 2022

GALAMBOS Lajos: *Kiskunlacházi Református Egyházközség története.* Kiskunlacháza, 2022.

GÁL 1992

GÁL Róza: Levéltárban lapozgatva. In: *Közhírré tétetik...! Kiskunlacházi kalendárium 1992.* Kiskunlacháza, 1992.

GÁL 2009

GÁL Róza: *Kiskunlacháza helynevei.* Kiskunlacháza, 2009.

GRABARITS 2022

GRABARITS Zsófia: *Bankháza.* Kiskunlacháza, 2022.

GYÁRFÁS 1880

GYÁRFÁS István: Régi jász-kun térmértékekről. In: *Századok.* 1880. VIII. füzet. 679–683.

GYÁRFÁS 1883

GYÁRFÁS István: *A jász- kunok története. Harmadik kötet. 1301– től 1542 –ig.* Szolnok, 1883.

GYÁRFÁS 1883. a.

GYÁRFÁS István: *A jászkunok személyes és birtokviszonyainak történelmi és jogi fejtegetése.* Bp., 1883.

GYÁRFÁS 1885

Gyárfás István: *A jász- kunok története. Negyedik kötet. 1542- től 1686- ig.* Szolnok, 1885.

GYÖRFFY 1943

GYÖRFFY István: A magyar tanya. In: Uő.: *Magyar falu– magyar ház.* Sajtó alá rendezte és bevezetőt írta: Györffy György. Bp., 1943. 49–77.

HORVÁTH 1982

HORVÁTH Lajos: *Pest megye városi, községi és megyei pecsétjei 1381–1876.* Bp., Pest Megyei Levéltár, 1982. (Pest megyei levéltári füzetek 4.)

HORVÁTH 1995

HORVÁTH Lajos: *Pest- Pilis- Solt vármegye kialakulása és működése 1659- ig.* Bp., Pest Megyei Levéltár, 1995. (Pest megyei levéltári füzetek 24.)

ILLYÉS 1975

ILLYÉS Bálint: *Kiskunsági krónika. A Fölső- Kiskunság vázlatos története 1745- ig.* Kun-szentmiklós, 1975.

ILLYÉS 1992

ILLYÉS Bálint: A Fölső- Kiskunság a XVI–XVII. században. In: *Levéltári füzetek (Bács- Kiskun megye).* Kecskemét. 1992.

JANÓ 2002

JANÓ Ákos: *Falu a pusztában. Szank község települése és népesedése a XIX. században.* Kecskemét, 2002. (Cumania könyvek 1.)

JANÓ 2011

JANÓ Ákos: Állattartás és pásztorelet a szanki és mórícgáti pusztán. In: Uő.: *Hortobágy pusztáról fű a szél. Tanulmányok az alföldi pásztorkodás köréből (Hortobágy, Kiskunság).* Debrecen, 2011. 137–184.

JÁKI 2019

JÁKI Réka: Időkapuzala a református templom gömbjében. „Üzenet a múltból és üzenet a jövőbe...”. In: *A Mi Újságunk* 28. évf., 2019. január. 6.

KELE 1903

KELE József: *A Jász-Kunság megváltása*. Budapest, 1903.

KISS 1971

KISS József: Jászkunok a Rákóczi-szabadságharcban. In: *Történelmi Szemle* 14. (1971). 36–85.

KISS 1979

KISS József: *A Jászkun Kerület parasztsága a Német Lovagrend földesúri hatósága idején (1702–1731)*. Bp., 1979.

KISS 1990

KISS József: Helyhatósági bíraskodás a Jászkun Kerületben az 1730-40-es években. In: *Cumania 12. Bács-iskun Megyei Múzeumok Évkönyve*. Kecskemét, 1990. 255–295.

KISS 1992.

KISS József: *A pesti Invalidus Ház jászkunsági földesurasága 1731–1745*. Bp., 1992.

KISS 2015

Pest-Pilis-Solt vármegye 18. századi követutasításai. Szerk.: KISS Anita. Közreműködők: NAGY János–KAPITÁNY Adrienn. Bp., 2015. (Pest Megyei levéltári füzetek 38.)

KISS 2016

KISS Anita (szerk.): *Pest megye évszázadai. Hivataltörténeti áttekintés*. Budapest, 2016.

KOCSIS 2008

KOCSIS Gyula: Pest vármegye parasztsága és gazdálkodása az 1770. (-1771.) évi megyei urbáriumi tükrében. In: *Tanulmányok Pest megye monográfiájához II*. Szerkesztette és a mutatót készítette: Soós István. Budapest, 2008. 361–569.

KOSÁRY 1965

KOSÁRY Domokos: Pest megye a kuruckorban. In: *Pest megye múltjából. Tanulmányok*. Szerk.: KELETI Ferenc–LAKATOS Ernő–MAKKAI László. Bp., 1965. 9–94.

KÖNYVES TÓTH 1883

KÖNYVES TÓTH Kálmán: *Harc víz és tűz ellen. Rajzok Kis- Kun- Lacháza történetéből. Föl- olvasta 1883. március 17-én Budapesten a megyeház disztermében a Kis-Kun-Lacházi tűz- károsultak javára rendezett jótékonycélú hangverseny alkalmával Könyves Tóth Kálmán*. Bp., 1883.

MIHALIK 2020

MIHALIK Béla Vilmos: *A kétszer megváltott nép. Katolikus egyház a Jászkunországban (1687-1746)*. Budapest, 2020.

NAGY 2012

NAGY János: *Kiskunlacháza tanácsának működése 1745 és 1848 között*. Diplomamunka. Levéltár mesterszak. Eötvös Lóránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, 2012.

NAGY 2014

NAGY János: Lacháza társadalmának főbb jellemzői 1745-től 1848-ig. *Mi újságunk*. XXIII. évf. (2014). 1. szám. 6-8.

Nagy 2015

Nagy János: „Harcz tűz és víz ellen” – természeti csapások Kiskunlacházán a XVIII–XIX. században. *Fons*, 23. (2015) 3. sz. 325–342.

NOVÁK 1986

NOVÁK László: *Településnéprajz. Tanulmányok az Alföld településnéprajzához*. Nagykőrös, 1986.

NOVÁK 1995

NOVÁK László Ferenc: A Duna-Tisza köze északnyugati vidékének településnéprajzi viszonyai a XVIII-XIX. században. In: *Gazdaság-, és társadalomtörténeti tanulmányok*. Szerk.: Farkas Rozália. (Studia comitatensia 25.) Szentendre, 1995. 127–184.

OROSS 2021

OROSS András: *Udvari kamarai tanácsosok jelentései a Magyar Királyság törököktől visszafoglalt területeiről (1687-1690)*. Szeged, 2021. (Fontes et Libri)

ÖRSI 1995

ÖRSI Julianna: *A redempció szerepe a Jászkunország fejlődésében*. Karcag–Túrkeve, 1995.

ÖRSI 2004

ÖRSI Julianna: *A társadalom kihívásai – a mikroközösségek válaszai*. Túrkeve, 2004.

ÖRSI 2006

ÖRSI Julianna: Időmeghatározás a paraszti emlékezetben a 18. századi paraszti tanúvallomások alapján. In: *Személyes idő- történelmi idő. A Hajnal István Kör Társadalomtörténeti Egyesület konferenciája. Kőszeg, 2003. augusztus 29-30.* Szerk.: Mayer László-Tilcsik György. Szombathely, 2006. 143–149.

PALUGYAY 1854

Ifj. PALUGYAY Imre: *Jász-kún kerületek s Külső-Szolnok vármegye leírása*. Pest, 1854.

PAPP 1998

PAPP Izabella: A görögök szerepkörének módosulása a Jászkunságban a XVIII–XIX. században. In: *Az Alföld társadalma*. Szerk.: Novák László. Nagykovács, 1998. 325–349.

PAPP 1941

PAP László: *Kiskunhalas népi jogélete*. Bp., 1941.

PESTY 1978

Pesty Frigyes kéziratos helynévtárából. I. Jászkunság. Közzéteszi: Bodnár András. Kecskemét–Szolnok, 1978.

PINTÉR 2006

PINTÉR Ilona: Adalékok az 1790-es jászkun kerületi tisztújítás történetéhez. In: *Jászok és kunok a magyarok között. Ünnepi kötet Bánkiné Molnár Erzsébet tiszteletére*. Szerk.: BATHÓ Edit–UJVÁRY Zoltán. Jászberény, 2006. 85–91.

POZSONYI 2010

POZSONYI Zoltán: *A Felsővályi Vincze család története. Karrierék és konfliktusok egy nagykun familia életében (1745–1867)*. Bp., 2010.

RÁCZ 1988

RÁCZ István: *Városlakó nemesek az Alföldön 1541–1848 között*. Bp., 1988.

RÉTHLY 1970

RÉTHY Antal: *Időjárás események és elemi csapások Magyarországon 1701–1800*. A feljegyzéseket feldolgozta Réthy Antal. Bp. 1970.

SCHRAMEK 2011

SCHRAMEK László: *Az állandó hadsereg eltartásának kérdései a 18. század első felében Pest megye példáján keresztül*. Bp., 2011. (Előmunkálatok Pest megye monográfiájához 7.)

SZABÓ I. 1974

SZABÓ István: A jászdózsai Kiss család nyolc generációja. Házassági és migrációs kapcsolatok. In: *Paraszti társadalom és műveltség a 18–20. században I. Faluk*. Bp., 1974. (A Magyar Néprajzi Társaság vándorgyűlése Szolnokon) 81–93.

SZABÓ 1974

SZABÓ László: A redempció hatása a Jászság kultúrájára. In: *Paraszi társadalom és műveltség a 18–20. században I. Faluk*. Bp., 1974. (A Magyar Néprajzi Társaság vándorgyűlése Szolnokon) 71–80.

SZAKÁL 2017

A Jászkunság 1699-ben. A Pentz-féle összeírás. Szerk.: SZAKÁL Aurél. Tanulmány és fordítás: CSEH Géza. Budapest–Jászberény–Karcag–Kiskunfélegyháza–Kiskunhalas, 2017.

SZAKÁLY 1993

SZAKÁLY Ferenc: Baranya megye hódoltsági történetének kutatási feladatairól. In: *Tanulmányok a török hódoltság és a felszabadító háborúk történetéből. A szigetvári történész konferencia előadásai a város és a vár felszabadításának 300. évfordulóján*. Szerk.: SZITA László. Pécs, 1993. 11–24.

SZAKÁLY 1997

SZAKÁLY Ferenc: *Magyar intézmények a török hódoltságban*. Budapest, 1997. (Társadalom és művelődéstörténeti tanulmányok 21.)

SZAKÁLY 2000

SZAKÁLY Ferenc: Kiskunhalas a török uralom alatt. In: *Kiskunhalas története I. Tanulmányok Kiskunhalasról a kezdetektől a török kor végéig*. Szerk.: Ö. Kovács József-Szakál Aurél. Kiskunhalas, 2000. 303–379.

SZAKÁLY 2001

SZAKÁLY Ferenc: A hódolt megye története. In: *Pest megye monográfiája. I. kötet. Második rész. A honfoglalástól 1686-ig*. Szerk.: ZSOLDOS Attila–TORMA István. Bp., 2001. 329–586.

SZENTTAMÁSI-BABÓS 2021

SZENTTAMÁSI-BABÓS Lajos: *Kiskunlacháza helytörténeti bibliográfiája*. Kiskunlacháza, 2021.

SZTRINKÓ 1993

SZTRINKÓ István: Migrációs folyamatok és hatásai a 18. századi Kiskunság népi kultúrájára. In: *Régi és új peregrináció. Magyarok külföldön, külföldiek Magyarországon*. III. köt. Budapest–Szeged, 1993. 1687–1695.

TÁLASI 1936

TÁLASI István: *A Kiskunság nép állattartása*. Bp., 1936. (Néprajzi füzetek 6.)

TÁLASI 1977.

TÁLASI István: *A Kiskunság*. Bp., 1977.

TÉGLÁS 2009

TÉGLÁS Gyula: A Felső-Kiskunság társadalma. In: *Agrártörténeti Szemle*, 50. (2009) 187–210.

TÓTH 1976

TÓTH János: *A Jászkunság helyzete a 18. század végén (Bedekovich Lőrinc kéziratosa könyve)*. Jászberény, 1976.

ÚJVÁRY 2018

J. ÚJVÁRY Zsuzsanna: A Jászkun Kerület térségének hódoltatása és sorsa a 16. századok második felében. In: *Jászkunsági gyökerek. Jászkunság kutatása 2017*. Szerk.: Örsi Julianna. Szolnok-Túrkeve, 2018. 119–156.

VARGA 1994

VARGA Domokos: *Kies Kiskunság, szeretett Szentmiklós*. Budapest, 1994.

VÁRKONYI 2000

R. VÁRKONYI Ágnes: Táj és történelem a XVIII. századi Magyarországon. In: *Táj és történelem. Tanulmányok a történeti ökológia világából*. Szerk.: R. VÁRKONYI Ágnes. Bp., 2000. 156–183.

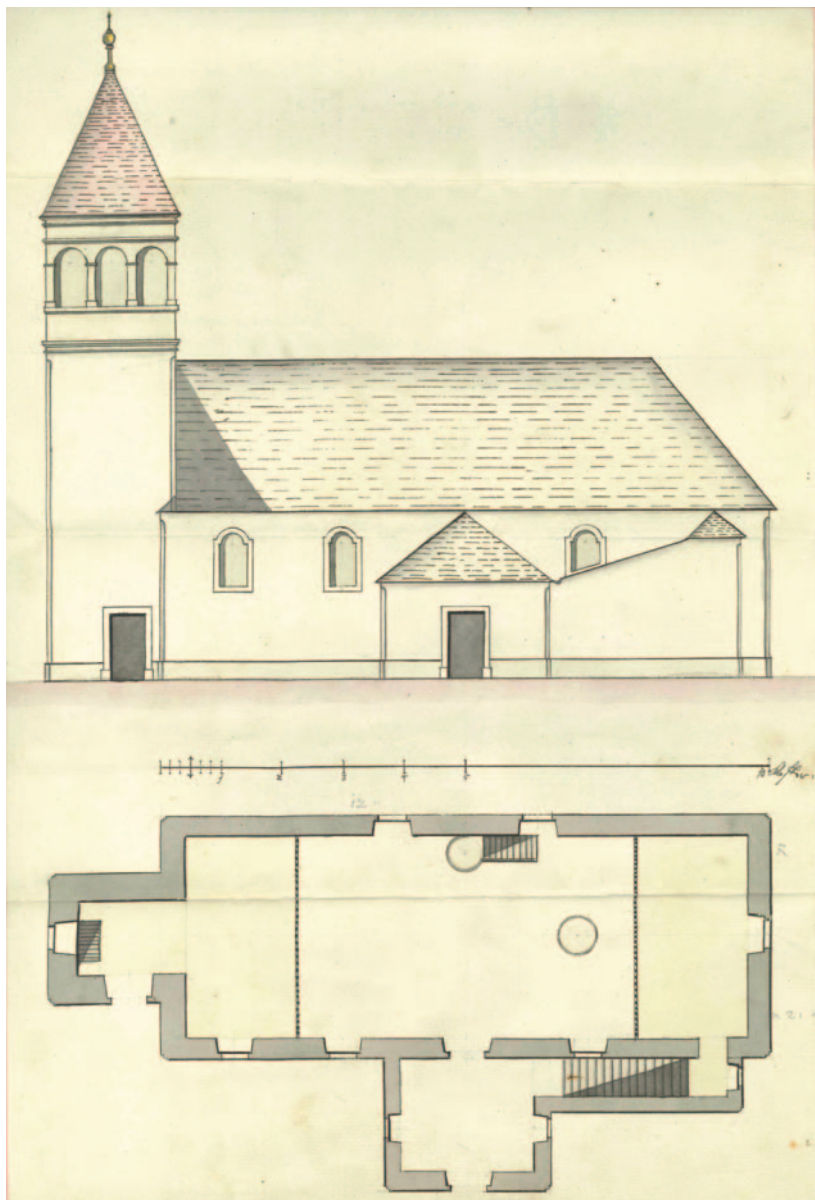
XIII. Képek

A lacházi Belső-falusi templom emlékműve jelenlegi elhanyagolt állapotában (Kovács Árpád felvétele)

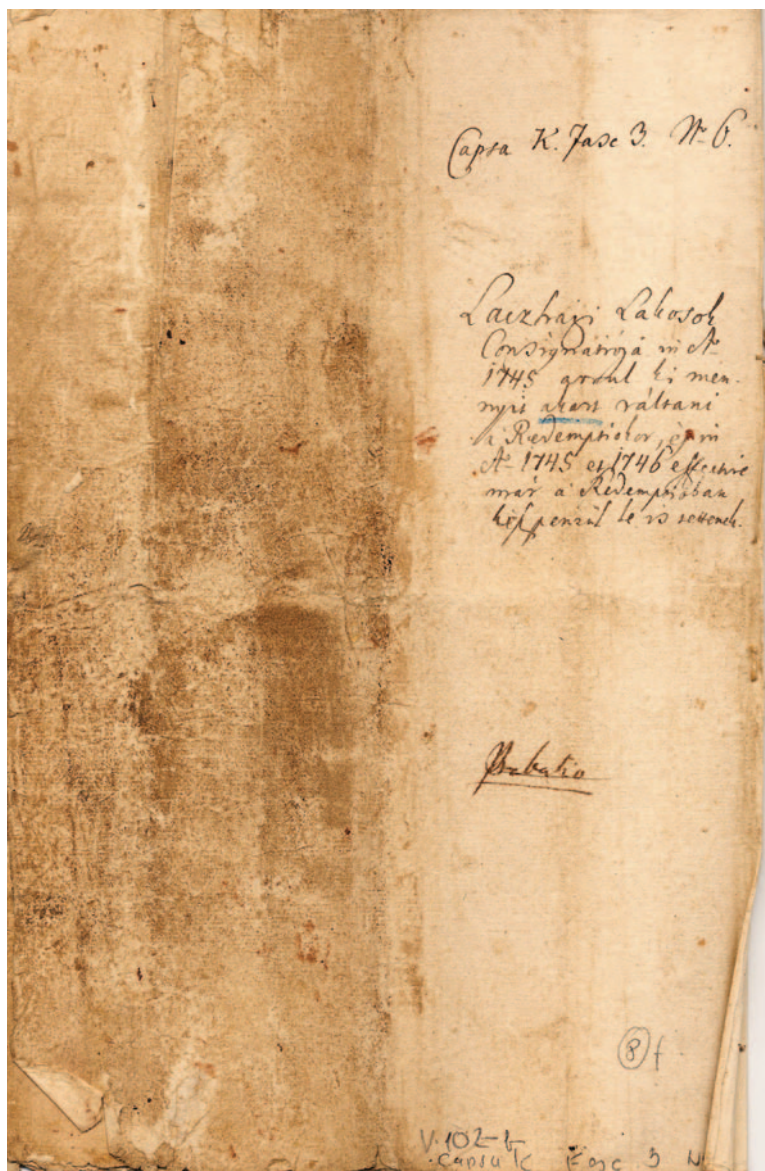
Balla Antal árvízvédelmi téképének részlete Dömsöd és Lacháza határáról (MNL OL, S 12 Kormányhatósági fondokból kiemelt térképek, Helytartótanács térképek, Div. XIII. No. 584/2.)

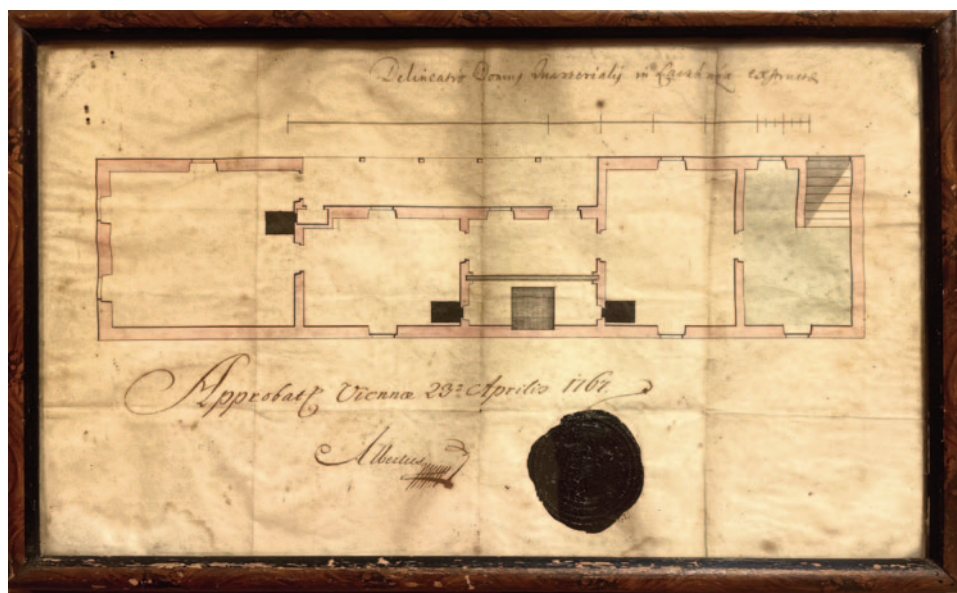
Lacháza 1742-ben épült templomáról készült rajz, alaprajz és oldalnézet egy lapon (MNL PML V.102.b Capsa I., Fasc. 2., No. 1.)

**Az ún. „redemptionalis” vagy „váltásági zászló” másolata
(Jász Múzeum, Jászberény)**

Lacházi redemptusok lajstroma (1745) borító és a lajstrom első oldala MNL PML V. 102. b. 8. doboz. Capra K., Fasc. 3., No. 6. (47–54. fol.)

Kvartélyház tervrajza (Kiskunlacháza, Polgármesteri Hivatal, Kovács Árpád felvétele)

En alább is megírt Jólisi István, jöllegi feleó be-
 teg nem vágyt, mindazáltal minis meg erőlele
 ember utolsó regényes írásban, s az nem tudhas
 van elő nyelven halhatón e meg aragy ren?
 utolsó akaratomat, s' követeléseimben is, elcseni
 hitványam, az alább írt becsületös Hibiz kemellyel
 nek jelen írtetben.

- 1° A Sacerdaji Reformasa Ecclesianak minsegy, edes
 Anyámmal, kinek kéje minsegy 17 fejedelmű
 fogva koptam, magam mellett leeresmenyenél
 dőlens, s' hűvessé ház Klen forintosas ajánlót.
- 2° A Nemes Debreceni és Tatabi Reformasum alle-
 grinnok kámára is forintosas részalót.
- 3° A Sacerdaji Reformasa Ecclesiaiban Terü, s' kinyi
 kéje viselő fejedelmű, meg nyomorodou István
 s' Aranyelnek is forintosas hagyót.
- 4° Kúri Kénstőlöt, Dömör, Dab, Szi, Kalkócsa
 Magyarai Reformasa is Ecclesiaiban, istván forni-
 tosas hagyót, mellyel kyon ezen summa pénz egy-
 zans fell'orasson.
- 5° Kezint erőtelen, s' szolgálás nélküli való Reformasum
 s' redhatordamat istván okre is forintosas hagyót.

Mind ezekre józan elmével le írtálvan, ezen akaratomat
 néktem, ezem kéreft. romajjal meg is erőtsem.
 Kezbenem Dni 28. Feb. 1778.

A minemű penzei meg erőtül el marad, meg István ha-
 gya erőtül el rëndelése

Jólisi István kére X romaja.

Jorden nobis Testamentum
 hoc exequantur:
 Dni Dni Mihaj Ivi
 Senatorij DD Joanne Jalkab
 Anreca Ivi
 Dni Nomen Mihaj Kiraj

13

Extrahed per me Joanne Marj
 Notarij

Öreg Tökési István végrendelete. 1778. február 28.
 (MNL PML V.102.b 2. nagydoboz. Lit. A., Fasc. 4., No. 39.)

ELŐJEGYZÉSI FELHÍVÁS

A tisztelt Olvasó a Kiskunlacháza Város Értéktár Füzetek 6. számát tartja kezében.

Az Értéktár Bizottság már ezt megelőzően tervezte a helyi természeti, építészeti, szellemi és kulturális értékek bemutatását, a település történetének és hagyományainak feldolgozását szolgáló kiadvány sorozat megindítását. E folyamatot gyorsította föl a várossá válás történelmi eseménye.

Meggyőződésünk, hogy mindezen ismeretek széles körű megismerése erősíti városunk polgáraiban az otthonhoz, a településhez kötődést, az öntudatosság növekedését, a településre büszke, s a közéletben egyre aktívabb városi polgárság létszámának növekedését.

Az Értéktár Bizottság évente 3-4 füzet megjelentetését tervezi. A kiadványokat üzleti haszonszerzés nélkül, önköltségi áron jelentetjük meg. Ára kb. 1 munkaóra nettó átlagbére, amely azonban függ az adott füzet oldalszámától. A füzetek az előfizetők kiadványain felül csak nagyon kis példányszámban fognak megjelenni.

Bízzuk tehát városunk polgárait, hogy jelezzék igényüket és rendeljék meg az Értéktár Füzeteket!

Az írásos megrendelést leadhatják az önkormányzat hivatali elérhetőségein vagy az ertektar@kiskunlachaza.hu e-mail címen.

Bízunk a széleskörű érdeklődésben!

Kiskunlacháza Város Értéktár Bizottsága